

100jaar Majuba 100 years

27 FEBR. 1881 — 27 FEBR. 1981

Pretoriana

DIE REBELLIE 1914—15 THE REBELLION

TYDSKRIF

JOURNAL

VAN DIE GENOOTSKAP OUD-PRETORIA

OF THE OLD PRETORIA SOCIETY

AMAJUBA-SKILDERY

'n Olieverfskildery soos gesien vanaf die Boere se kamp, gedoen gedurende 1896 te Harrismith, O.V.S., deur 'n kunstenaar vermoedelik afkomstig van België. Sy handtekening is onduidelik maar kan heel moontlik geteken wees "Denis van Exter". Die inskripsie onderaan die skildery lees "MAJUBA 27 MAART 1881", aldus die verkeerde datum. Dit moet wees 27 Februarie 1881.

Alhoewel die skildery baie naief uitgevoer is, is die gesig van Kmdt-Genl. Joubert duidelik herkenbaar. Onder in die middel is 'n portret van Pres. Paul Kruger en bo 'n portret vermoedelik van Sir Evelyn Wood. Die res van die figure is nie duidelik herkenbaar nie. Majuba, die berg self, is stilisties uitgevoer en feitlik nie korrek nie, asook ander gegewens soos die geskietery onder aan die voet van die berg.

Die skildery is gedurende die Tweede Vryheidsoorlog uit Suid-Afrika verwyder en na Engeland gestuur. Op 24 Februarie 1930 is die skildery deur ene Kaptein W.E. Fitzpatrick van Ierland, aan Genl. Smuts aangebied. Vanaf Suid-Afrika-Huis in Londen is die skildery na die Departement van Onderwys in Suid-Afrika gestuur en het dan uiteindelik sy weg gevind na die Nasionale Kultuurhistoriese Museum.

Wat interessant is omtrent die skildery is dat 'n kunstenaar, afkomstig uit België, vyftien jaar ná die Slag van Majuba, in die Noord-oos Vrystaat 'n skildery in volkleur sou maak van die spesifieke slag.

A de Villiers

INHOUDSOPGAWE – INDEX

1. Amajuba – Skildery	2
2. Begrafnis: dr W.H.J. Punt	3
3. Slag by Laingsnek en Amajuba. <i>H.B.K. Hermann</i>	8
4. Generaal Piet Joubert en Majuba. <i>F.J. du T. Spies</i>	13
5. Wat Mevrou Gen. Joubert vertel	22
6. Generaal Nicolaas Jacobus Smit	28
7. Militêre leiers van die Eerste Vryheidsoorlog	35
8. The Illustrated London News – February 1881	36
9. Toespraak van die Administrateur W.A. Cruywagen	37
10. Mount Prospect Military Cemetry	43
11. The Battle of Amajuba	50
12. Verklaring van Rooihuiskraal as Nasionale Gedenkwaardigheid 12 Februarie 1981	55
13. Stephanus Johannes Roos	56
14. Joachim Johannes Ferreira <i>N.A. Coetzee</i>	63
15. Dr E.J.P. Jorissen	65
16. C.R. de Wet, M.W. Pretorius	69
17. Ligging van Fort Royal. <i>dr H.M. Rex</i>	69
18. Die Vroue deputasie met die Rebelle 1915 na Generaal Smuts	90
19. Wonderboompoort. Die Voordeur van Pretoria. <i>Hettie Cillie</i>	92
20. 'n Half-vergete stukkie geskiedenis. <i>Hettie Cillie</i>	96
21. Kommdt. Jopie Fourie. Monument by de Wildt	99
22. Geslagsregister van Jopie Fourie	100
23. Oorhandiging van ou Tronkdeure, Potgieterstraat aan Genootskap Oud Pretoria	101
24. Tronke van Pretoria	103
25. Lys van Rebelle 1914–1915	107
26. Jaarverslag – Annual Report	120
27. Tuinboukompetisie	124

BEGRAFNIS

Willem Henry Jacobus Punt

*26-04-1900 – †22-05-1981

Kerkdienst

Dinsdag 26 Mei 1981 11h00

N.G. Kerk Bronberg Sunnyside Pretoria RSA

Teraardbestelling

Pretoria-wes-begraafplaas Rebeccastraat

Verversings

“De Punt” Charlesstraat 479, hoek

Brooklynweg Menlopark Pretoria

12h15 – 14h30

Die diens word gelei deur ds P. Combrink,
predikant in die Nederduits-Gereformeerde
Gemeente Bronberg Pretoria

Skriflesing

Psalm 78 verse 1 tot 12.

Handelinge 13 verse 26 tot 37

Teks: Handelinge 13:36

Want Dawid het ontslaap, nadat hy sy
eie geslag volgens die raad van God gedien
het, en is by sy vaders weggeleë en het
verderwing gesien.

Gesang 285:3

By die ope graf, o Here —
aan U ons lof en dank en ere!
U het die dood vir ons oorwin!
Elke sterwe bring besinning,
maar, Heer u sterwe bring oorwinning,
net U lei ons die lewe in!
So droog ons by die graf
die bitter tranes af —
halleluja!
aan U die eer, gesalfde Heer,
wat ook oor graf en dood regeer!

Gesang 353:4

Ek weet aan wie'k my toevertrou het,
al wissel dan ook dag en nag;
ek ken die Rots op wie'k gebou het,
van wie ek al my heil verwag.
Eens aan die einde van my lewe,
sal ek, van alle sorges vry,
vir elke dag my hier gegewe
u hoër, reiner loflied wy.

Huldeblyk:

Dr N.A. Coetzee
Sekretaris van die Willem Punt-Vereniging
Redakteur van Pretoriana (Genootskap
Oud-Pretoria)

Bedankings:

Mnr Willem J. Punt

DRAERS**By die Kerk**

Dr Herman Rex	Vriend, oud-kollega en medewerker
Mnr Hannes Meiring	Vriend en medewerker
Mnr J de Wet Trichardt	Vriend en medewerker Voorsitter van Trichardt- Genootskap
Mnr Johan de Ridder	Neef – susterskind
Mnr Jim Ruwers Jongeheer Anton W. Punt	Neef Kleinseun

By die Graf

Mnr Willem J Punt	Seun
Mnr Jan W. Punt	Seun
Dr Anton M. Punt	Seun
Dr Steve Driver	Skoonseun
Dr Chris van der Merwe	Skoonseun
Mnr Louwrens J. Punt	Kleinseun

LEWENSKETS

WILLEM HENRY JACOBUS PUNT

Gebore te Elandsfontein (Germiston) ZAR op 26 April 1900. Vader was Jacob Punt van die NZASM, gebore te Amsterdam 1870, oorlede te Pretoria 1960. Sy moeder was Cecile H. Ruwers, gebore te Hilversum, 1879, oorlede te Pretoria 1965. Daar was een broer, Jacobus Johannes Pieter, oorlede Pretoria 1904, ouderdom 18 maande en suster Cecile Jacoba (Cobie), oorlede Pretoria 1973. Haar ouer suster, mev Cecile de Ridder, woon nog in Pretoria. Dr Punt laat vyf kinders, vyf skoonkinders en dertien kleinkinders en een agterklein-kind agter. Die moeder is mev Phyllis Emily Punt gebore Barry, van Pretoria.

Willem Punt het sy skoolopleiding aan die Eendracht-Lagere Skool en die Hogere Oost Eind School, behalwe vir 'n onderbreking in 1908 in Nederland, gehad. Hy word onderwyser en behaal sy onderwys-diploma aan die Normaal-kollege. Later behaal hy sy B.A. en M.A. aan die Transvaal University College (Universiteit Pretoria) en in 1953 die D.Phil aan die Universiteit Stellenbosch met die proefskrif "Louis Trichardt se Laaste Skof".

Dr Punt was skoolhoof van Voortrekker-Laerskool 1935–1946 en Danville Laerskool 1946–1959. Hy is die oprigter van Genootskap Oud-Pretoria 1948, Trichardt-Genootskap, grondlegger van die opelugmuseumgedagte 1953, oprigter en eerste direkteur van die Stigting Simon van der Stel en oprigter van die Stigting Jan van Riebeeck, waardeur die Van Riebeeckhuis in Culemborg gered en gerestoureer word. Die Stigting Simon van der Stel se groot bewaringsprojekte; Fort Merensky en Bothsabelo, Coornhoop, Tulbagh- en Graaff Reinethuise, Macrorie House, Bradshaw-meul, word gedurende sy direkteurskap 1959–1973 aangepak. Hy word opgevolg deur sy seun Willem 1973–1978. Vanaf 1974–1979 was dr Punt honorêre geskiedenisadviseur van die Stigting Simon van der Stel.

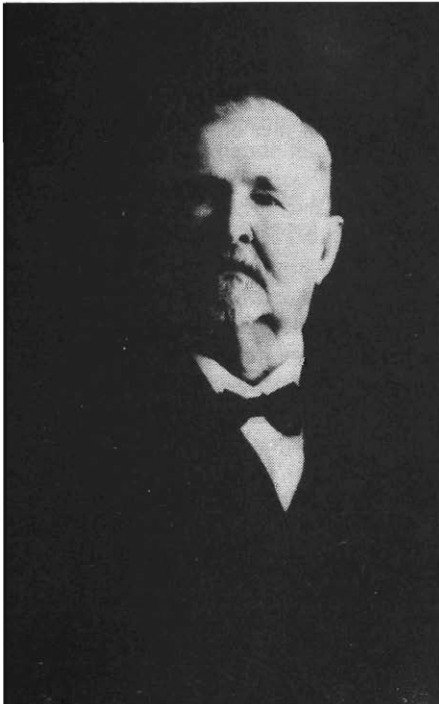
Hy het persoonlik daarin geslaag om die Boere-Oorlogteëltablos, nou in Bloemfontein, uit Nederland vir Suid-Afrika te verkry, asook die skilderye van goewerneurs M.P. de Chavonnes en Van Plettenberg, mev Van Plettenberg en Augusta de Mist.

Die stryd om die behoud van die Wesfasade van Kerkplein is deur dr Punt in 1948, met die oprigting van die Genootskap Oud-Pretoria, begin – 'n stryd wat hy later 1975–1980 as lid van die Burgerkomitee vir die Bewaring en Restourasie van Kerkplein help voortsit het. Dr Punt was ook 10 jaar lank lid van die ou Historiese Monumentekommissie.

Dr Punt se navorsing oor die Voortrekkerroetes lei in 1941 tot die ontdekking van die Trichard-graftes in Lourenco Marques waar in 1968 die Tregard-Trek-Gedenktuin ingewy word.

Eerbewyse wat dr Punt ontvang het is onder andere die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns se erepenning, die Stigting Simon van der Stel en Stigting Jan van Riebeeck en die Trichardt-Genootskap se erepennings. Die Stadsraad van Lourenco Marques se erepenning ontvang hy in 1968. Op 27 Julie 1981 sal in die Tuynhuis in Kaapstad die Staatspresident se Dekoratie vir Voortreflike Diens postuum aan Willem H.J. Punt toegeken word.

Die Genootskap Oud-Pretoria bring hiermee hulde aan die nagedagtenis van Dr Willem Punt, sy stigter. 'n Latere uitgawe van Pretoriana sal aan sy lewe en werk gewy word.

H.B.K. Hermann

SLAG BY LAINGSNEK EN AMAJUBA 1881
SOOS OPGETEKEN DEUR H.B.K. HERMANN
wat self aan die gevegte deelgeneem het.

H. B. K. HERMANN

Mnr H.B.K. Hermann is gebore op 9 April, 1857, in die wapad tussen Graaf Reinett en Cradock. Sy vader het in die jaar hulle familie in die Kaapprowinsie gaan besoek. Hy het gewoon naby Krokodilrivier in Transvaal. Later in 1861 het sy vader die plaas Greylingspost gekoop, waar nou die stasie De Wildt is. Hier het oom Hendrik 'n tyd lank onderwys ontvang van 'n oom van hom, wat in die Kaapprowinsie gestudeer het.

Op 14 jarige leeftyd, dus in 1871 het hy belydenis gedoen. Op 20 jarige leeftyd in 1877 is hy getroud met Anna Ras, enkele jare gelede oorlede. In 1874 het sy vader die plaas Daspoort gekoop, toe 3 000 morge groot wat tans verdeel is in heelwat voorstede van Pretoria, soos Daspoort, Herkules, Mountain View ens. Hermannstad is deur hom aangelê as voorstad van Pretoria. Hendrikstraat is na hom genoem. Die families Hermann, Booysen en Ras is deur huwelike aan mekaar verbind.

Die 1ste Vryheid-oorlog het hy mee deurgemaak en was hy 'n lid van die lyfwag van President Kruger, toe die in Natal met die Engelse onderhandel het. Hy het aan die slag van Majuba deelgeneem.

Verskillende Kafferoorloë het hy mee gemaak en in die Boere-oorlog is hy aangestel as kommandant van die Engelse krygsgevangenes op Waterval, 12 myl noord van Pretoria.

Deur generaal French en Hamilton gevang, het hy met hulp van die Amerikaanse konsul en die Hoofbestuurder van die Standaard-Bank 'n parool-brief gekry, sodat hy in Pretoria kon bly. Dan moes hy sorg vir baie vrouens en kinders van wie die mans ôf op kommando ôf as krygsgevangenes weggestuur is. Later is die mense gebring na die kamp van Irene, maar oom Hendrik moes self sorg vir 18 kinders.

Hier volg sy beskrywing van die slag van Majuba waaraan hy deelgeneem het.)

1881 – SLAG BY LAINGSNEK

Ons laer het op Ouhoutnek gestaan toe die Engelse Kommando anderkant die nek gekamp het. Toe het ons kommando posisie op die nek gevat. Ek dink dit was die 27ste Januarie, die vroeë môre. Toe wou die Engelse die nek vat en daar

was 'n harde geveg. Die troepe het die nek aan die regterkant gestorm waar 'n groot kommando van ons mense was. Toe het die geveg begin. Hulle kanonne het onderkant die huis van Laing gestaan. Die geveg het nie lank geduur nie, toe het die troepe die bergaf gevlug tot by die kanonne en het hulle die witylag opgesteek. Daar was baie van die troepe doodgeskiet en gewond. Ons kant se verliese was ook swaar, daar was 14 dood en 28 gewond. Die Engelse se verliese was oor die 300 dood en gewond. Ons gewondes en dooies is toe na die laer geneem. Die Engelse het hulle dooies somar op die slagveld begrawe. Ons het die volgende dag 11 van ons mense by die laer in een graf begrawe. Die seun van ou Meneer Swart Dirk Uys is alleen begrawe, die ander twee is op hulle plase begrawe.

Die laer het toe opgetrek en op Laingsnek gekamp. Die generaal het toe besluit om die waens weg te stuur, toe die manskappe verdeel en aan weersyde van die wapad op die nek te kamp. Ons veldkornetskap S.J. Roos van Pretoria het links van die pad net onder Majuba en ook Kommandant Joachim Ferreira met sy manne. Die ander aan die anderkant langs die Buffelsrivier. Toe is Gen. N. Smit met 'n perdekommando Natal in om 'n klomp troepe te keer wat van Maritzburg gekom het, maar was die troepe al verby na hulle hooflaer en die boere het net 'n paar waens in die hande gekry. Toe hulle terugkom toe raak hulle slaags by Skuinshoogte. Dit was toe die 2de slag, daar het ons ook die slagveld behou. Daar is baie Engelse doodgeskiet, ons verlies dink ek was agt man dood maar die gewondes weet ek nie meer nie. Ons het byna die kanonne gevat was dit nie dat V/K Gert Oosthuizen daar swaar gewond is nie en toe was dit 'n hindernis sodat die Engelse die kanonne met die hande in die Buffelsrivier in en het ons net die agterstelle in die hande gekry. Dit kon beter gewees maar die versterking wat van die nek gestuur was moes 'n groot ompad gaan want die Engelse hooflaer het net tussen ons en die slagveld gestaan. Toe die versterking by ons kom het die Engelse al teruggegaan na hulle kamp. Die geveg dink ek was afbeveel. Ons kommando het teruggekom na ons kamp op die nek. Ons kamp het bestaan uit bokseile en enkele tente van die offisiere. Daar was bokseile wat 25 man moes herberg. Daar het toe ook 'n klomp Vrystaters by V/K Roos aangesluit. Hulle V/K was L. de Jager van Harrismith. V/K Roos en Kom. Ferreira moes die wag op Amajuba saamstel. Die wag moes 3 dae op die berg bly, dan word hulle afge- los deur 'n ander klomp. Die Heidelbergers onder Kom. Sarel Maré moes aan die anderkant waghou. Ek was Korporaal van die brandwag onder V/K S.J. Roos. Op. 26 Februarie is my wag afge- los. Toe die nag tussen 26 en 27 Februarie het die troepe van Gen. Coley die berg uitgeklim. Toe dit begin lig word, word die wag, wat nie bo-op die berg was waar hulle moes wees nie, die troepe van Coley gewaar. Toe is daar ook 'n paar skote op hulle geskiet wat die aandag van die offisiere getrek het, toe sien ons daar is troepe op die berg. Die brandwag is toe in 'n kloof af en hulle bring die rapport dat die Engelse op die berg is, maar ons het hulle toe alreeds gesien. Toe vra V/K Roos: "Waar was die brandwag wat op die berg moes gewees het?" Die offisiere kom toe bymekaar om plan te maak.

Gen. Piet Joubert was baie kwaad en het met die offisiere geraas en gesê: “Daar is die Engelse nou op die berg en nou het ons alles verloor!” V/K Roos sê toe: “Generaal ons gaan hulle afjaag!” Toe was V/K Roos, Kom. Ferreira en V/K De Jager bymekaar. Hulle roep toe hulle manne op en sê: “Ons moet die berg gaan uitklim”. Ons is toe al langs die berg aan die westekant. Daar het die perde toe gebly. Daar het Kom. Smal van Heidelberg ook met sy manne bygekom. Ons is toe die eerste bank uit. Van die weste kant het ons toe noord uitgeklim na die 2de bank. Toe was ons ookal naby die Engelse troepe. Ons het agter die bank gelê en skiet met tweehonderd versier, so naby was ons. Die geveg was toe aan die gang. Die mense het baie agter gebly sodat ons nie baie was nie maar daar het nog altyd manne van onder die eerste bank gekom. Daar was wat ek gesien het net drie offisiere Joachim Ferreira, V/K Roos en Sarel Maré asook die Vrystater L. de Jager met ’n klomp van sy manne. Ek was altyd by V/K Roos. Daarbo by die laaste bank het ons lank gelê en skiet. Die Engelse skiet al oor ons want ons was agter ’n bank. Omtrent 11 uur het V/K Roos sy jonger broer gestuur om die mense te sê om nie daar van onder te skiet nie, hulle moet opkom tot waar ons is. Piet Roos moes deur die koeëls na onder en weer terug na ons. Toe hy terugkom was die drie offisiere en ook De Jager bymekaar. Piet bring toe ’n boodskap van Veggeneraal N. Smit dat ons nie moet verder gaan nie, maar die posisie hou tot die aand, dan sal hy meer manne stuur. Die boodskap het Piet van die adjudant, van Gen. Smit self gekry, want Piet was ook Adjudant van V/K. Roos. Toe die boodskap daar kom sê V/K Roos aan my: “Nee ons moet nou die Engelse storm”. Toe kom die drie offisiere weer bymekaar en sê: “Hieraan kan ons nie veel doen nie, ons moet die Engelse storm of vlug”. Toe besluit hulle om te storm. Hulle het die posisies bekyk en besluit om van drie kante te storm en aan te val. Kom. Ferreira neem toe die weste kant en Kom. Maré die ooste kant. V/K Roos moet toe op die hoofkommando van die Engelse aanval. Dit het so mooi gelyk gegaan: toe die een klomp storm het aldie gelyk op die berg uitgekom sodat die troepe toe onder drie vure was. V/K Roos en ek en de Jager was eerste op die laaste bank uit. Toe skiet ons op die bol en die ander manne het toe ook vinnig uitgekom. Die troepe het toe gevlug. Toe het ons hulle agtervolg tot waar hulle die kranse afgeval het.

Reg voor V/K Roos het Coley gelê. Toe sê ek vir hom “Hier lê ’n Generaal”. Die Jager sê: “Ja, dit is ’n Generaal”. Dit was nog in die geveg. Toe het ons op die krans gestap. Toe het die agterste mense uitgekom en alles gebuit. Coley se mondering was alles weg toe ons terugkom. Ek kry toe daar twee oorlogskorrespondente, die een was gewond aan sy arm. Die een kon bietjie Afrikaans praat. Hy vra toe dat ek hom na die offisier toe moet neem. Ek bring hom toe by V/K Roos en hy vra verlot om na hulle laer te gaan om ’n rapport weg te stuur na Engeland van die slag. V/K Roos sê toe vir hom: “Hier is ’n Generaal. Hulle sê dit is Coley”. Hy sê toe Coley was by die kommando. Toe het ons met hom na die lyk gegaan en hy sê toe: “Ja dit is Coley” en gaan aan die huil.

Die Generaals was toe nog nie daar. Toe sê V/K Roos aan hom hy moet wag, die generaals sal kom dan sal hy hom by die generaal bring en die kan met hom praat. Toe die generaals op die slagveld kom was die slag al meer as twee uur afgeloop. Toe kom Gen. Smit en Joubert. Die het toe ook vir die korrespondent gevra of dit werklik Coley was wat hy toe bevestig het. Toe kom 'n Meneer Uys en sê: "Broers, die Here het ons so gehelp laat ons hom eer en dank". Toe roep hulle die mense bymekaar en Meneer Uys haal sy bybel uit en lees daaruit en doen 'n dankgebed. Daar het oor die honderd dood en gewond op een klomp gelê, en sewe-en-twintig krygsgevangenes. Toe die diens verby was het die Generaal gesê dat die burgers wat geveg het maar kan terug gaan na die kamp. Ons het die dag nooit geëet nie. Toe sak daar skielik 'n wolk op ons neer dat dit 'n dik mis was en ons geen tien tree ver kon sien nie. V/K Roos roep toe sy mense bymekaar, hulle was almal net een was gewond, G.E. v.d. Merwe, 'n vleis wond bokant sy knie. Van Kom. Fereira was een dood en een gewond. Die dode was Groenewald. Ons is toe na die kamp terug – waternat gereënt. Toe moes ons eers vleisbraai om te eet. Die volgende môre is V/K Roos met 'n klomp van sy manne weer die berg op. Ons was toe te perd. Toe ons op die berg kom het die troepe ook daar gekom om die gewondes van die berg af te dra. Hulle is toe onder die berg in die huis van O'Niel gebring toe loop ons en ons vyand saam op die berg rond om die gewondes te soek. Hulle het toe op die berg 'n groot graf gemaak en al die dooies daarin begrawe. V/K Roos en ons is toe die berg aan dié kant, waar die Engelse die nag uitgekom het, af tot by die huis van O'Niel. O'Niel was weg en die huis was leeg maar toe lê die huis vol gewondes. Ons het in die huis gegaan en gaan kyk. Die Engelse het niks gedoen om ons teen te gaan. Ons het vry daar rond geloop. Toe was dit stilstand van wapen. Die dag het General Wood gekom en met hom is toe onderhandel wat tot die vrede gelei het, ook oor die lyk van Coley.

Van V/K Roos se mense wat daar was, is ou Meneer J.G. Hermann op De Wildt, nou al 94 jaar en M.N. Ras van Rashoop en W.J. Ras van Dekroon, Brits, ene Petrus Pretorius van Broederstroom en Andries Pretorius. Ek dink hy woon nou in Waterberg. Hy is ook een van die verkenners.

H.B.K. HERMANN

BYSKRIF:

Upa is op 9 April 1857 gebore en is op 23 November 1936 oorlede. Hy het in die omgewing van Pretoria gewoon. Hy was 24 jaar oud toe hy aan die slag van Majuba deelgeneem het. Hierdie geskiedkundige verslag, volgens sy herinnering, en in sy eie handskrif, het hy op die ouderdom van 78 jaar geskryf.

*Isabel du Plessis (gebore Hermann)
28 Januarie 1981*

VAN DIE REDAKSIE: PERSONE IN DIE HERINNERINGE VAN
H.B.K. HERMANN GENOEM.

In Pretoriana Nr 80, bls. 59 word verwys na die historiese Booyens grafte in Booyens, Pretoria.

Jan Jonathan Booyens (2.9.1833–20.8.1880) se vrou Christina Maria Hermann (18.5.1832–11.9.1885) was 'n suster van Mathys Johannes Hermann. Sy graf is in die Pretoria-Kerkstraat begraafplaas, met byskrif (Voortrekker uit die Kolonie). Hulle vader was Jacobus Johannes Hermann.

Die skrywer van die Amajuba-herinnering, Hendrik Balthazar Klopper Hermann was 'n seun van hierdie Mathys Johannes Hermann. Hulle was die stigters van die voorstad Hermannstad. H.B.K. Hermann was getroud met Anna Magdalena Ras wie se twee broers in die geskryf genoem word en wat ook aan die gevegte Majuba deelgeneem het,

Marthinus Nicolaas Ras – begrawe op Rashoop Brits

Willem Adriaan Ras – begrawe op de Kroon, Brits.

H.B.K. Hermann (9.4.1857–23.11.1936) is begrawe in die Rebekkastraat begraafplaas, Pretoria. Sy seun was Mathys Johannes Hermann gehuwd met Magdalena Elizabeth Oppermann, wie se dogter die gedenkwyf en al die inligting vir die redaksie beskikbaar gestel het, nl. Isabella Laurika Hermann, gehuwd met Jan Leon Cachet du Plessis (Nou woonagtig in Pretoria, vroeër van Rashoop Brits).

de Engelse het niet ge doen om
te loovan om het vrij door Rant ge
loop. toe was het stestant van
Wopen de dag het generaal Wood
ge kom an. met hem is toe
ander hande wat toe tot de
Vrede gelicht ook over de l.g.p.
van Colly

Van NC was se mure wat nagelief
wat daar was is ou mure f Hermann
op de welt nou al 94 jaar en
binnen op Ras hoop
en W Ras de kroon Brits

in petrus petrus groedestroom
Andre petrus ik dink hij word nou
in water berg. hij is ook een van de
voorklenners.

GENERAAL PIET JOUBERT EN MAJUBA

(F.J. du T. Spies)

“Hier staan my twee veggeneraals en twis. Julle twis, julle wat die berg moes bewaak. En nou is die Engelse op die berg en ek sê julle twee, julle sal hulle daar gaan afhaal”. Hierdie woorde word aan generaal Piet Joubert toegedig toe hy die oggend van 27 Februarie 1881 generaal Frans Joubert en generaal Nicolaas Smit verwyf het dat hulle die kop van Majuba daardie nag nie goed bewaak het nie.

Volgens mevrou generaal Joubert was dit sy wat haar man se aandag op die aanwesigheid van mense op die kop gevestig het. Daar is ook ’n verhaal dat ’n sekere mevrou De Jager van ’n naburige plaas hom daarop gewys het. In die eerste geval sou die generaal geantwoord het dat dit moontlik die versterkings uit Pretoria was wat hy verwag het. In die tweede geval sou hy gemeen het dat dit bergbokke kon wees. In albei gevalle was die vraag-antwoord: van wanneer af dra hulle (Boere of bokke) dan rooibaadjies?

Na die Eerste Vryheidsoorlog is Piet Joubert gevier as die held van Laingsnek, Skuinshoogte en Majuba. As kommandant-generaal was dit hy wat die strategie van die oorlog beplan het. Sy portret was na die oorlog in aanvraag. Dit het waarskynlik in meer as een voorhuis gehang, moontlik ’n afdruk van die skildery waar hy op sy perd aangejaag kom en na Majuba wys. Na die slag van Majuba het hy nog negentien jaar lank gelewe, ’n vol lewe gehad, sy land op meer as een terrein gedien.

Die *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek* beskryf hom as “kort, geset en frisgebou, energiek, met ’n groot werkvermoë” iemand wat deur selfstudie die meeste van sy landgenote in ontwikkeling vooruit was, “’n goeie debateerder, redenaar en geleentheidspreker.”

Volgens Fred Jeppe was hy “. . . eminently patriotic and far-seeing, extremely clever, observant and quick-witted” maar sy stem “shrill and jarring in tone”. E.J.P. Jorissen tipeer hom as “. . . bewegelik, vlug van gebaar, goed ter taal. krijschend van stem (met) kleine, swarte, sprekende oogen”.

Ons sien generaal Piet Joubert as ’n vryheidsvegter tydens die versetbeweging en die Tweede Vryheidsoorlog. In antwoord op sir Bartle Frere se bewering dat die Britse vlag altyd oor Transvaal sal waai, was sy vinnige reaksie: “oor die land miskien, oor die volk nooit”. Toe regter Kotzé wou hê dat hy die eed van getrouheid teenoor die Engelse koningin moes aflê, was sy antwoord: “Haar Majesteit het die land met geweld geneem en sy kan my met haar mag dwing, maar my hart aan haar getrou maak, dit kan sy nie en daarom: sweer sal ek nie.”

Aan sir Garnet Wolseley wys hy daarop dat Engeland bereid was om aan Ketswayo en die Zoeloevolk die onafhanklikheid te gee ondanks die feit dat hulle Britse soldate vermoor het, “maar ons, wat steeds in vrede met Haar Majesteit

Genl. P.J. Joubert.

en sy eggenote

Hendrina Susanna Johanna Botha

Genl. Piet J. Joubert Residence – 218 Visagie St. 1960

se kolonies gelewe het en steeds gewilligheid getoon het om saam te werk vir vrede en voorspoed in Suid-Afrika, ons mag nie vry wees nie, 'n ongevraagde bestuur word ons opgedring”.

Dan is daar die veel aangehaalde uitspraak van hom voor die volksvergadering op Kleinfontein, waar hy verslag gedoen het van die afvaardiging na Engeland: “Maar ek sien op 'n Hoër Hand bo ons, en indien Engeland so sterk was dat hy my tot stof kan vermorsel, dan sou ek, met Sy hulp, liever vermorsel word dan my vryheid op te gee; maar ek sal voortgaan en werk om die vryheid deur wet en orde te verkry”.

En toe weer op Wonderfontein: “Vryheid is 'n dierbare kleinood; u weet wat ons reeds daarvoor opgeoffer het; die geskiedenis leer ons wat mens daarvoor kan opoffer. Dit is ons ontnem en ons wil dit terug hê. Raadpleeg u God, maar onthou ook dat die Heer wraak sal neem op hom wat roekeloos sy land en volk tot ondergang bring”.

Blykbaar het hy die menigte by sulke geleenthede besiel; die atmosfeer was gelaai; daar was immers 'n storm op koms.

Toe hy voor die slag by Skuinshoogte hoor van die Britse versterkings wat aangevoer word, was sy versugting: “Nu weet onze God . . . alleen en best wat van ons worden zal. Wij zijn hier in de bek van de leeuw”. Hy het met 'n ongeruste hart die oggend van Majuba af weg gery na die linie by Laingsnek om te verhoed dat die Engelse daar sal deurbreek. Hy het ook aan die moontlikheid van 'n westelike omvleueling gedink. Toe Majuba oorwin is, het hy die eer nie aan homself toegeëin nie, maar aan sy burgers, en nog meer aan die wil van God: “De overwinning was niet behaald door de boeren, noch door hun scherp schieten. Het was door God gegeven. Ja God is ons helper geweest en als Majubadag elk jaar terugkomt, moeten wij, zondig volkje, ons voor Hem verootmoedigen en Hem danken”.

Piet Joubert is seker een van die interessantste karakters uit ons geskiedenis. Met al sy deugde en gebreke vind ons by hom 'n menslikheid waarmee ons onself feitlik kan vereenselwig.

Ook moet die invloed van sy vrou, mevrou generaal Joubert, in ag geneem word. Sy was kennelik 'n vrou met 'n sterk persoonlikheid. Soos bekend het sy haar man op meer as een veldtog vergesel. Sy was dan ook in die laer by Majuba toe die beslissende slag gelewer is. Volgens 'n medewerker van *De Volkstem* was dit mevrou Joubert wat na die anneksasie van Transvaal 1877 “de moed er in hield”. Die Kommandant-Generaal was diep verslae en wou die land verlaat. “Ek wil weer weg, ek sal vir ons 'n wa maak, ek kan nie onder 'n vreemde vlag lewe nie”, sou hy gesê het. “Ek waar wil jy dan gaan? het sy gevra, “daar is mos nie meer plek nie. Nee man, ons moet die Engelse uitveg”. En dit het hy toe gedoen met die slag van Majuba op 27 Februarie 1881.

GESLAGSREGISTER VAN GENERAAL PIET JOUBERT

- a. Pierre Joubert gebore 16.6.1665; aangekom aan die Kaap met die skip Berg China 1688, oorlede 1732, getroud met Isabeau Richard, oorlede 1748.
- b10 Francois Joubert gehuwd 6.11.1720 Gezina van Deventer
gehuwd 18.2.1730 *Elizabeth Cronje*
- c6 Josua Joubert gedoop 7.6.1744, gehuwd 28.3.1768 Maria Magdalena van den Berg.
- d9 Petrus Jacobus Joubert gedoop 3.9.1783
gehuwd 6.7.1806 Helena Susanna Strydom
- e1 Josua Francois Jouberg gedoop 10.10.1808
gehuwd 6.3.1830 Ester Maria Gous
Voortrekkers saam met Piet Retief se Trek.
- f1 Petrus Jacobus Joubert, gebore 20.1.1831, Swartberg, oorlede 27.3.1900 op Pretoria op ouderdom 69 jaar 2 maande 7 dae.
gehuwd Hendrina Susanna Johanna Botha, gebore 1830
oorlede 8 September 1916.

P.J. JOUBERT
Kommandant-Generaal
Zuid Afrikaansche Republiek
1881 – 1900
Commandant General
South African Republic
1881 – 1900
Chairman of the Commission
for the Building of Forts 18
Standbeeld by Fort Schanskop
Pretoria

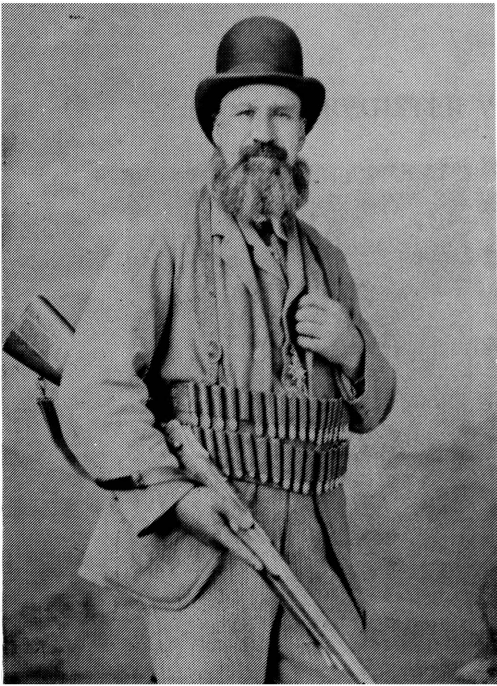

*Kmdt-Genl. P.J. Joubert
(Foto: Dokumentasiediens, SAW).*

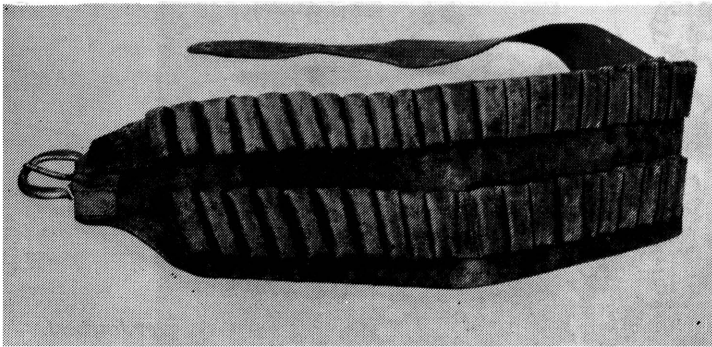

*Genl Piet Joubert
Regter Kotzé
Pres. S.J.P. Kruger*

The Race for the Presidential Cup of the South African Republic, 1892.

Genl. Piet Joubert, 1881

Bandelier in die Nasionale Kultuurhistoriese en Opelugmuseum, Pretoria, wat genl. Joubert self gemaak en altyd gedra het.

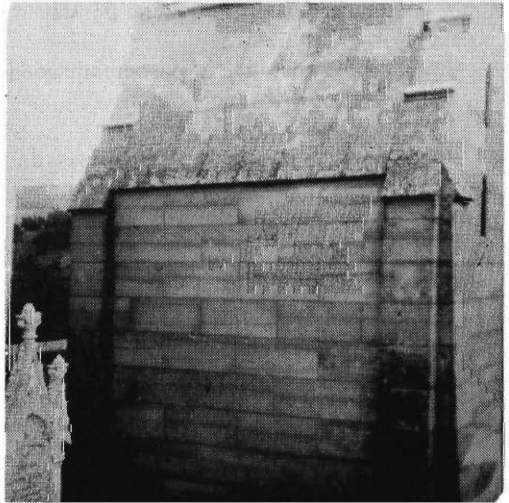
GRAFSKRIFTE OP RUSFONTEIN, VOLKSRUSDISTRIK

Petrus Jacobus Joubert
in leven
Commandant-Generaal
en Vice-President der
Zuid-Afrikaansche
Republiek
Gebore te Zwartberg
Kaapkolonie
10 Jan. 1831
Overlede te Pretoria
Transvaal
27 Maart 1900

In Liefdevolle herinnering
aan ons dierbare
Vader
Komdt. Gen. Petrus
Jacobus Joubert
Geb. 1831 Ovl. 1900

In Liefdevolle herinnering
aan ons dierbare
Moeder
Hendrina Susanna Johanna Joubert
geb. Botha
Gebore 1830 Ovl. 1916
Haar lewe was die offerende
dienende liefde

Sy leuse was
Geregtigheid verhoog 'n
volk maar sonde is die
skandvloek van nasies.

*Genl P.J. Joubert en mev. Joubert se graf
op Rustfontein, Volksrustdistrik*

STERFKENNIS

Overeenkomstig de Wet op de Weeskamer, 10 November 1869

1. Naam van den Overledene:— **Petrus Jacobus Joubert**
2. Geboorteplaats van den Overledene:— **Zwartberg, district Swellendam, Kaap Kolonie.**
3. Naam der Ouders:— **Josua Francois Joubert en Esther Maria Gouws**
4. Ouderdom: **69 jaar, 2 maanden en 7 dagen**
5. Beroep: **Commandant Generaal en Vice-President der Zuid-Afrikaansche Republiek**
6. Getrouwd of ongetrouwd: **Gehuwd**
Weduwnaar of Weduwe:
7. Datum van overlijden: **27 Maart 1900**
8. Waar gestorven:— **Pretoria, Zuid Afrikaansche Republiek**
9. Of er testament bekend is: **Ja**
10. Of er roerende of onroerende goederen
of beiden zijn nagelaten:— **beiden**
11. Is de boedel naar gissing boven de £25:— **Ja**
12. Namen der kinderen, mondig of onmondig:— **Zie ommezyde**

**Josua Francois,
Esther Maria Susanna,
(gehuwd met Pieter Engelbertus du Preez,
Petrus Jacobus,
Hendrina Susanna Johanna,
(gehuwd met Abraham Hugo Malan,
Jan Abraham.**

allen meerderjarig.

Veldcornet

20 Pretoria **14 / 4 /** 1900.

Gedeelte Boedelinventaris – Huis Visagiestraat

No.	Description of Property	Appraiser's Value	Remarks
14.	Certain Erf No. 624, situate in Lange Street in town of Middelburg, measuring 400 sq. roods. Extending as per Deed of Transfer No. 2833/1899 dd. 22nd June 1899.	Two thousand Pds. Stg.	
16.	Erf No. 697 situate in Visagie Street in the town of Pretoria measuring 178 sq. roods & 108 sq. feet; extending as per Deed of Transfer No. 1885/257 dd. 7th April 1885	Two thousand six hundred & twenty-five Pds. Stg.	Subject to life Usufruct i/f of Hendrina Susanna Johanna Joubert (born Botha)
17.	Erf No. 78, situate at the corner of Troye street & Jubilee Square in the township of Sunnyside, now incorporated in the town of Pretoria	Fifteen hundred Pounds Sterling.	Do do.

Genl. P.J. Joubert se begrafnis stoet in Pretoria

WAT MEVROU GEN. JOUBERT VERTELT

(Geneem uit L. Rompel-Koopman se boek 1915. Bls. 50 en 51)

“Die Sateraënd vóór Amajoeba s’n slag, het ons diens gehou en ons het ver wag, ons sou mooi die Sondag kan vier. In die nag het ik sleg geslaap en teën dagbreek sta ik op. Ik klee mij aan en gaan buitekant die tent, ’n keteltje kook. Daar sta ik so, en kijk naar die morè-lig, en bowe op die berg sie ik mense. Ik kijk nog ’n slag en roep dan vir die generaal:

“Kom gauw ’n beetje, daar is mense op die kop.”

“Mijn man kom buitekant en hij sê:

“Dis die versterkings wat ik ver wag het.”

“Maar man,” sê ik, “vat jou kijker, het ons mense dan rooi baatjes?”

“Die generaal siet dit toen ook, en hij roep vrijwilligers om die berg te storm. Ons mense loop toen so . . .” Mevrouw Joubert hield de handen, pink aan duim om de rechte lijn aan te geven, waarin de mensen de kop beklommen. “Agter mekaar het hulle geloop. Ik het gauw-gauw die tent reggemaak vir die gewondes. Van ons mense was daar min gekwes, maar baje van die Engelse en ik het nie genoeg goed gehad om te verbind nie. Colley s’n lijk het drie daë in een van ons tente gelê. Ons mense het teën die Engelse gesê: Julle kan dit kom haal. Maar Colley s’n mense wou dat ons dit vir hulle moes bring. En die derde dag het ons dit nie langer kon hou nie van die lug, en die generaal stuur vir die Engelse die boodskap, dat als hulle nou die lijk nie kom wegvat nie, dan sal ons mense vir Colley begrawe. Toen het hulle die akkoord gemaak, dat die Engelse aan die lijn sal kom en ons mense sal die lijk aan die lijn bring . . . en so het dit gebeur. Maar denk ’n beetje, ik het al wat ik in mijn tent had, gebruik vir die gewondes, en mijn man het ook gehelp verbind. Eén slag vat hij mijn voorskoot en wil dit gebruik vir die gekwestes, maar ik sê: “Laatstaan asseblief die voorskoot, alstemit wil jij ook mijn tabbert vat! En als jij mijn voorskoot neem, kom die tabbert miskien vol bloed, en dis mijn beste.”.

*Geneem uit: Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, deur J.A. Wormser 1916
Bls 66–72*

Het dichtst bij de grote weg, die over Langenek uit Natal naar Transvaal voert, lagen de Lijdenburgers, slechts 150 man sterk, want een groot deel der Lijdenburgers had moeten achterblijven, om de Engelsen in fort Lijdenburg in te sluiten. Iets verder was het lager van 400 Rustenburgers opgeslagen. Nog meer ten noordwesten vond men 300 Middelburgers. Ten zuiden waren 207 Utrechtenaars; ten oosten het Assegairivierlager, 250 man sterk en 316 Heidelbergers stonden ten westen van de grote weg. Nabij Langenek waren verder nog 300 Vrijstaters. Jouberts lager, het hoofdkwartier, vormde een hoek met dat der

Genl. Joubert by familie en vriende in Skotland, 1890

*Kmdt-Genl. P.J. Joubert
(Foto: Dokumentasiediens, SAW)*

Lijdenburgers en dat van de Assegaairivier; het bestond uit 330 wagens, vast aaneengesloten, en telde ruim 500 man.

Die Boer gaat heel eenvoudig uitgerust ten strijde. Behalve bij de artillerie weet hij van uniform weinig of niet af. Zijn kombaars, een wollen deken, dient meer om zijn geweer dan om zijn lichaam droog te houden. Gewoonlijk is ieder zijn eigen fourageur en zijn eigen kok. Het eten bestaat meestal uit vlees; is er meel, dan bereidt men hot-om (meel in water gekookt), of stormjagers (een soort van oliekoeken). Wat rijst, een stuk pompoen en enig vlees zijn nodig voor de soep, maar lang niet altijd te krijgen. De gewone drank is koffie, zonder melk en suiker, „café noir”. Sterke drank wordt in de lagers niet gevonden. Maar wanneer de Boer zijn pijp niet kan stoppen lijdt hij gebrek! De officieren, zelfs de kommandant-generaal, hebben het gewoonlijk in geen enkel opzicht beter dan hun manschappen.

Generaal Colley, een uitnemend goed veldheer, begreep, dat hij Joubert geen tijd moest laten om zich behoorlijk op het Drakensgebergte te nestelen. De 11de Januarie 1881 was hij te Newcastle. De 23ste zond hij aan Joubert, door hem „het hoofd der opstandelingen” genoemd, zijn ultimatum en de 26ste sloeg hij zijn leger op aan de voet van Mount Prospect, een uur bezuiden Langenekspas. Zonder Jouberts antwoord af te wachten, ging hij die 28ste, 's morgens om 6 uur tot de aanval over, met ongeveer 1400 man en 9 stukken geschut. Daartegenover stonden in de pas 80 Boeren onder kommandant Fourie. Te half tien begonnen de Engelsens de stelling der Boeren te beschieten; spoedig daarna werd stormgelopen. Bij gebrek aan grof geschut waren de Boeren machteloos tot het oogenblik dat de vijand onder bereik der geweren kwam. Maar toen trof ook letterlijk ieder schot doel. Binnen het uur was de strijd beslist. De Boeren telden 14 doden en 30 gewonden. Maar het verlies der Engelsens was 83 doden, waaronder een majoor en een kolonel, en 111 gewonden. Colley moest de witte vlag gebruiken en zond een parlementair aan Joubert, die niet meer, zoals 'n paar dagen vroeger „hoofd der opstandelingen” maar „Kommandant-generaal” genoemd werd. Colley verkreeg verlof om zijn doden en gewonden te vervoeren en trok in goede orde af. „De Here heeft ons geholpen”, schreef Joubert diezelfde avond aan de Vice-president: „met Gods zegen is de vijand met groot verlies teruggeslagen.”

Colley wachtte nu versterking uit Pieter Maritzburg. Aan vechtgeneraal Smit werd opdragen die troepen de weg af te snijden. De 5de Februarie aanvaardde hij aan het hoofd van 205 man zijn moelike tocht over de woeste Drakensbergen heen. De 8ste d.a.v. bereikte hij met 160 man die Ingogorivier. Ruim 40 moesten achterblijven omdat hun paarden „flauw” geworden waren. Daar stuitte hij op Colley met 5 kompanjeën infanterie, 31 ruiters en 6 stukken geschut. Het gevecht duurde van 's morgens 11 tot 's avonds 7.30 en eindigde met de overhaaste terugtocht van Colley, die 66 doden en 139 gewonden in handen van de vijand moest achterlaten. De Boeren hadden 8 doden en verscheiden gewonden. Vechtgeneraal Smit trok naar Biggarspas met 400 man en Joubert bleef bij

Mev. Genl. Joubert – Funeral Ch. Square 1916

*Mevrouw Generaal Joubert in haar woonhuis
218 Visagiestraat, Pretoria*

Langenek.

De 11de Februarie kwam Kruger in het kamp van Joubert aan, om met hem verder te overleggen. De volgende dag richtte hij een schrijven aan Colley, waarin hij hem bezwoer met het nutteloos bloedvergieten op te houden, en het volk eindelijk recht te laten wedervaren. Eerste de 21ste antwoordde deze, dat indien de Boeren met gewapend verzet ophielden, een kommissie met uitgestrekte volmacht zou benoemd worden, om langs vredelievende weg de kwestie op te lossen. Colley verwachtte binne 48 uren antwoord.

Kruger was reeds weder naar Heidelberg teruggekeerd en ontvang de brief eerst de 28ste. Onmiddellik antwoordde hij toestemmend.

Colley wist dat Kruger niet op de door hem bestemde tijd kón antwoorden en had bovendien uitdrukkelijk order om, zonder haasten, op antwoord te wachten en indien enigszins mogelijk tot schikking te komen, maar hij ontzag zich toch niet, een kans te wagen om het pleit door de wapenen te beslissen. Hij besloot Amajuba te bezetten en daardoor Jouberts hoofdkwartier in zijn macht te krijgen.

In de nacht van Zaterdag 26 op Zondag 27 Februarie 1881 beklom Colley met 800 man de kop. Zijn geschut moest hij achterlaten, daar het onmogelijk bleek het verder te vervoeren. Vóór het aanbreken van de dag waren de Engelse troepen boven en dus meester van de positie.

Tegen zijn gewoonte had Generaal Joubert in die nacht nog zeer laat zitten werken. Daarna had hij slechts twee uren in de wagen geslapen. Hij gevoelde zich onrustig zonder een bepaalde reden daarvoor te weten. Immers hij rekende er op, dat Colley zich niet bewegen zou alvorens de Vice-president had geantwoord. President Brand had hem laten weten, dat er alle kans op wapenstilstand bestond. En toch . . . hij was niet op zijn gemak. Zondagsmorgens te 4 uur zat hij reeds weder voor zijn wagen, met de Amajuba vóór zich.

Mevrouw Joubert was in het lager, als naar gewoonte haar man begeleidende of volgende. Want dat zij ook wel alleen kon reizen, had zij einde 1880 getoond, toen zij alleen, door de Britse voorposten heen, haar man te Heidelberg de geweren bracht die hij verlangde te hebben. Haar Kaffergeleide vluchtte op het zien van de vijand, maar Mevrouw „vatte die voortouw” van de wagen met de rechterhand, hield in de linker een geladen revolver, en reed ongehinderd doodbedwaard verder.

Mevrouw was Vrijdag de 25ste gekomen en wilde de volgende dag weer vertrekken. Maar dominé Neethling was in het lager gekomen en zou des Zondags preken. De Generaal bewoog zijn vrouw daarom te blijven. Des Zondagsmorgens zat hij nog geen half uur voor de wagen, of zijn vrouw, die hem binnen miste, kwam naar buiten om hem gezelschap te houden. Onwillekeurig slaat zij de ogen naar de top van de Amajuba, en bemerkt, dat daarboven mensen zijn. Zij wijst het haar man, die echter antwoordt: Dat zullen de mensen uit distrikt Pretoria zijn, die komen om het lager te versterken, en . . . daar ze de weg niet kennen, verdwaald zijn.”

„Nee,” antwoordt Mevrouw, „dat is Rooinekke,” en reikt haar man de verrekijker aan, waardoor deze ontdekt dat ze goed gezien heeft.

Onmiddellijk was de Generaal te paard om de wachten na te gaan. Deze hadden de vijand niet kunnen bemerken, omdat ze te dicht onder de berg geposteed waren. Voort „jagen” naar Frans Joubert was het werk van een oogenblik: „Daar is Rooinekke op die koppie en julle moet die koppie weer schoonmaak!” Zonder verdere orders af te wachten, stelden de veldkornetten Joachim Ferreira en Johannes Roos zich aan het hoofd van 150 man om die schijnbaar onmogelijke taak te ondernemen. 150 Man! In gewone omstandigheden volgens Joubert wel wat veel tegenover 800 Engelsen.

Daar viel reeds een schot. Een Engelsman schoot op een der schildwachten. De Boer, die bijna getroffen was, meende dat zijn kameraad wat onvoorzichtig met zijn geweer omging en rieg half schertsend: „Voorzichtig een beetje! Julle zou een mens raakschiet!” Maar een tweede en derde schot lichtte hen allen beter in. Onderwijl joegen de 150 Boeren, waarbij zich nog ongeveer 40 anderen voegden, tot aan de eerste kliprand, een goede honderd voet bergop. Hier moest afgestegen worden, en de tocht verder te voet voortgezet. In drie afdelingen, elk van ruim 60 man, klom de kleine Boeremacht naar boven. Aan de zijde van het kamp van Joubert is de berg zeer stel; een groot voordeel voor de Boeren, die zich daardoor goed tegen het vuur van de Engelsen konden dekken. Van klippie tot klippie klommen de Boeren op, gedurig schietende, als slechts een oogenblikke een Engelsman over de rand keek. En elk schot was raak.

Te 12 uur waren de bestormers boven, en brachten een volslagen paniek onder de Engelsen. Een uur later was de kop „schoon”. Aan Engelse zijde waren gesneuveld Generaal Colley, 4 officieren en 86 man; gewond 8 officieren en 125 man; gevangen 6 officieren en 51 man. De Boeren hadden 1 dode en 6 gewonden verloren.

Aan de avond van die dag schreef Joubert aan Kruger: „Boven en buiten verwachting hielp ons de Heere en elk onzer schrijft het aan de wonderlijke redding en hulp van een alles besturende en machtigen God toe. Onze mannen beklommen den berg met moed en kracht die alle verstand te boven gaat. De troepen, onder aanvoering van Generaal Colley zelf, wilden den berg niet opgeven en vochten als helden. Maar onze God, die ons de overwinning gaf en ons bewaarde, deed een zoo heerlijke daad, die alle wonderen van moed en beleid te boven gaat.”

De Republiek was vrijgevochten. Deze laatste slag was beslissend. Nederlagen hadden de Boeren in hun vrijheidsoorlog niet gehad.

NICOLAAS JACOBUS SMIT

Genl. Nicolaas Smit het reeds as opgeskote seun aan strafekspedisies teen opstandige swart kapteins deelgeneem, maar sy openbare optrede begin in 1864 toe hy as veldkornet vir die Mooirivier-wyk, Potchefstroom, gekies is. Dis egter met die Eerste Vryheidsoorlog dat hy as krygsman en leier uitgeblink het. Teen die einde van Desember 1880 het 'n Boere-krygsman onder bevel van genl. Piet Joubert, bygestaan deur veggенераals Joubert en Nicolaas Smit uit Heidelberg na die Natalse grens vertrek. Die Boere se klinkende oorwinning teen die Engelse by Laingsnek is opgevolg deur nog 'n gevoelige neerlaag vir die Britse magte wat by Skuinshoogte deur 'n klein klompie Boere onder aanvoering van genl. Nicolaas Smit verslaan is. Hy was lid van die Transvaalse Deputasie van 1883–84 na Europa, Volksraadslid en vanaf 20 Junie 1887 tot by sy dood vise-president en lid van die Uitvoerende Raad.

Nicolaas Smit se bydrae tot die ontwikkeling van die Z.A.R. en van Pretoria in die besonder is nie gering nie: hy was in 1892 stigterslid van die eerste Landbouvereniging van Pretoria, 'n kurator van die Staatsgimnasium, en het die Bereapark as rugbyveld vir Pretoria gekry.

Hy is op 4 April 1896 aan sy huis in Pretoria oorlede. 'n Indrukwekkende staatsbegrafnis is gereël, en hy is op 5 April in die ou Begraafplaas ter ruste gelê.

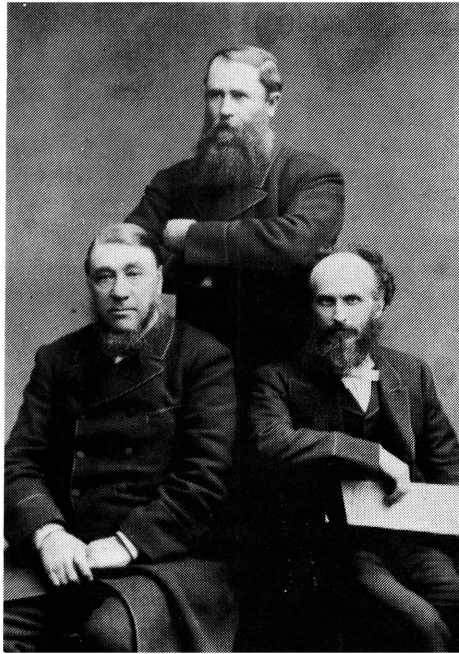
VERSLAG IN „ONS VADERLAND” – Dinsdag 16 Febr. 1932

'n Sterk pleidooi vir uitgebreide studie van ons vaderlandsgeskiedenis op skool is Saterdagmiddag deur Adv. Smit, Administrateur van Transvaal, gelewer toe hy 'n pragtige portret van wyle Generaal Nicolaas Smit aan die Zandfonteinse Laerskool by Daspoort oorhandig het, wat voortaan as Generaal Nicolaas Smitskool bekend sal staan. Ten spyte van die ongerieflike uur en die broeiende hitte het 'n groot aantal ouers en kinders by die skool byeengekom om die plegtigheid by te woon.

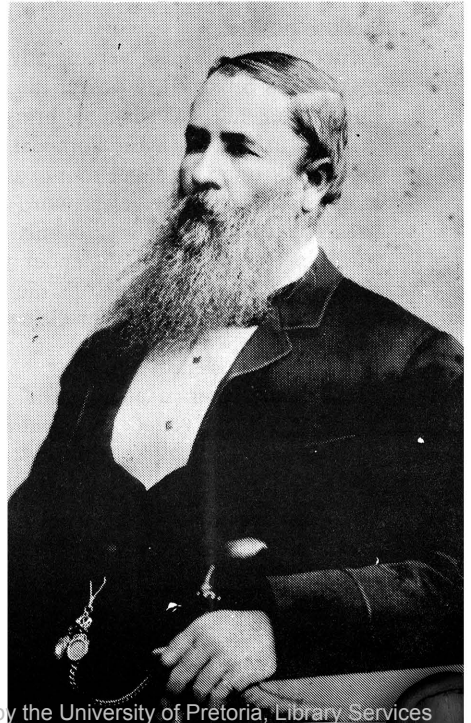
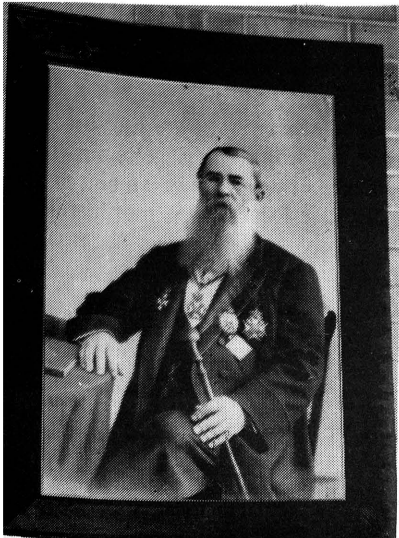
Nadat Komdt. Luderitz, voorsitter van die skoolkomitee 'n mosie van rou beklag i.v.m. die afsterwe van Dr N.M. Hoogenhout, Direkteur van Onderwys voorgestel het wat staande aangeneem is, het die Administrateur die skool en veral die kinders gelukkig met die groot verandering wat die skool ondergaan het sedert hy laas daar besoek afgelê het (opening op 31 Augustus 1931). Die skool is jonk en nuut, maar t.o.v. die resultate wat hy gelewer het en die verfraaide omgewing waarin hy geleë is, staan hy by min skole in die provinsie agteruit.

Betekenisvolle skoolname:

Dit is met 'n gevoel van genoeë en trots dat spreker 'n portret aan die skool

*Pres. S.J.P. Kruger, genl. Nicolaas Smit en S.J. du Toit,
lede van die Transvaalse Deputasie na Europa, 1883–1884*

1885 – Genl. N.J. Smit

oorhandig van 'n man wat 'n groot rol in die geskiedenis van sy volk gespeel het. Dit is 'n verblydende teken dat ons skole langamerhand name begin aanneem wat hulle aan die geskiedenis van ons volk bind. Die onvergeetlike woorde van Oom Paul: "Soek in die verlede al wat skoon en edel is en voeg daarna u toekoms", kan ons nooit verloën nie. Herhaaldelik word gesê dat ons ons toekoms op die goeie van die verlede moet grondves, maar spreker vrees dat dit alte dikwels maar net lippetaal is. "Hier word egter vandag 'n begin gemaak om ons kinders aan ons land se geskiedenis bekend te stel. Die hoë posisie wat Transvaal vandag in die agting van die buiteland beklee, het hy nie soseer deur sy goud en diamante verwerf nie, maar deur die beroemde en sterk manne wat hom in Europa en elders verteenwoordig het. In Europa het ons eer verwerf omdat die nasies besef dat hulle op ons kan reken.

Voortgaande het die Administrateur dit betreur, dat in ons skole vandag nie meer geskiedenis geleer word waaruit die opkomende geslag krag kan put nie. Hulle word geleer van die Jacobyne en van Hendrik die agtste se vroue ens., maar ons vergeet dat daar in ons land helde geleef het wat besondere eienskappe aan ons volk gegee het waarop ons trots behoort te wees. Vandag verhef ons enige man wat met allerlei beloftes voor 'n dag kom, tot 'n leier omdat ons nie meer die maatstaf van die verlede het, waarmee ons kan meet nie. En die gevolg is dat ons volk nog verder verdeel en verbrokkel word.

Siellose politiek:

Dit word dikwels gesê, vervolg adv. Smit, dat dit nie goed is om ons vaderlands-geskiedenis op skool te doseer nie omdat dit ons noodwendig in konflik met die Engelsingesprekende volksdeel sal bring. Die Engelse volk is egter so groot en het so 'n lang geskiedenis agter hom dat dit hom nie sal skaad as ons hier in S.A. 'n groot volk opbou nie, net so min as wat dit die Hollander teenoor die Engelsman in die harnas ja as hy geleer word hoe De Ruyter en Tromp die Engelse oorwin het. 'n Volk wat geen geskiedenis en geen grondslae het waarop hy kan bou nie, word 'n onderdaan van 'n ander volk. "Ons sal uitvind dat as ons met hierdie siellose politiek voortgaan ons nie meer 'n samehangende volk sal wees nie, maar verbrokkel en verswak onder die druk van vreemde invloede.

Besieling uit verlede:

"Hier is dit egter 'n ander geval. Hier sien ek 'n strewe om op te bou en om besieling uit die verlede te soek. Die naam is uitgesoek van 'n man wat dwarsdeur sy hele lewe blyke van onversaagde moed gelewer en sy alles feil gehad het vir sy volk.

Die Administrateur het daarop 'n paar staaltjies uit die lewe van Generaal Nicolaas Smit meegedeel. Hy het vertel hoedat die ou grysaard, afgeleef en halfblind, een van die eerste was wat hom in diens van sy land gestel het tydens die Jamestown inval.

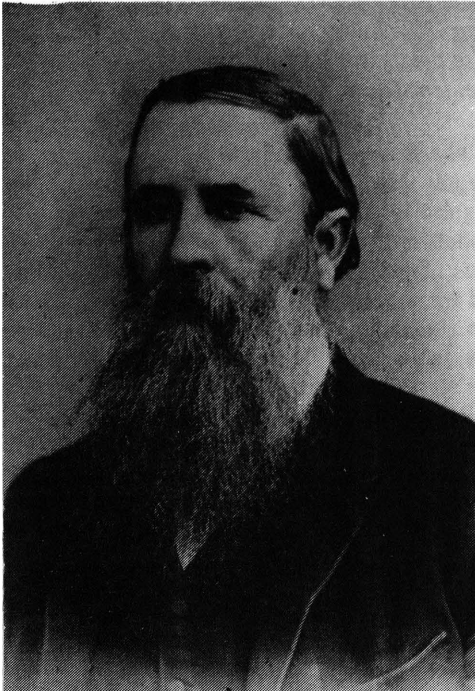
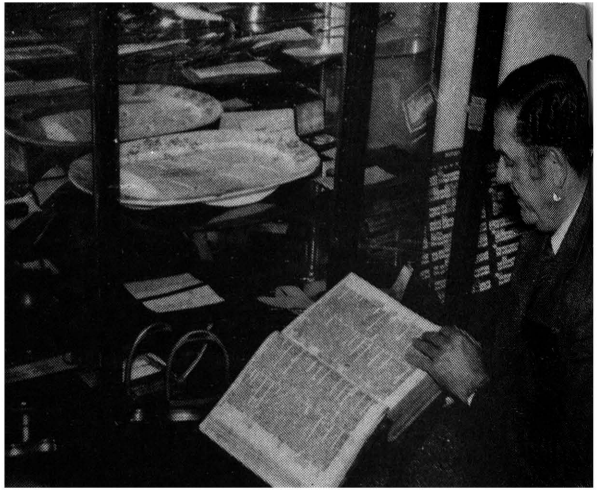
AMAJUBA-VEGTERS

'n Groep-foto van sittende en staande figure waarskynlik geneem voor die agterkant van die huisie van O'Niel waar die onderhandeling tussen die Boere en die Engelse plaasgevind het. Datum van foto is onbekend en die figure ongeïdentifiseerd.

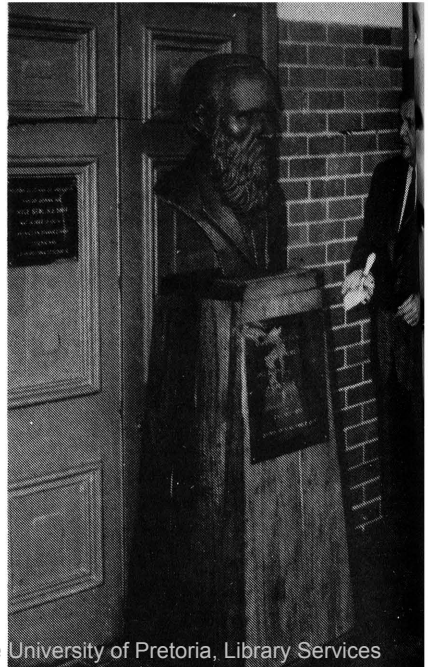
*Genl. Nicolaas J. Smit – Vice-President
Z.A.R.*

*Nicolaas Smit
versameling in
die Nicolaar Smit
Laerskool, Pretoria*

Genl. Nicolaas Smit

*Borsbeeld
Nicolaas Smit Laerskool*

Ook van 'n voorval in Utrecht waar hy tydens 'n operasie by sy volle verstand wou bly: "My land verg my dienste," het hy gesê, "en ek wil sien wat julle met my maak." Ook in die dae van die hewige kerkgetwis het daar die versoenende invloed van hom uitgegaan waardeur dit moontlik geword het dat ons vandag nog tenspyte van kerkgeskille in liefde saamwoon. Spreker hoop dat die naam en dade van so 'n man die skool altyd tot besieling sal strek.

Stewige hoeksteen:

Nadat Mnr J.A. Spruyt, hoof van die skool, die Adminsitrateur vir sy pragtige geskenk bedank het, het inspekteur van der Lingen gesê dat die skool nou 'n nuwe hoeksteen gelê het. Op so 'n hoeksteen sou spreker graag sien dat die skool voortbou. Hy wens Mnr. Spruyt alle sukses op die werk van sy personeel toe en herinner ten slotte die ouers daaraan dat die lotgevalle van hul kinders van hulle afhang.

Mnr Spruyt het die sprekers bedank vir hulle aanmoedigende woorde en die hoop uitgespreek dat die skool werklik werk sal doen wat die moeite werd is om te doen.

Onder 3 hoera's deur die kinders is die portret van Generaal Smit deur 4 dogtertjies in ontvangs geneem.

Onder die aanwesiges op die stoep het ons o.a. opgemerk, Mnr Erasmus, Sekretaris van die Skoolkomitee, Mnr. P. van der Merwe, Mnr. Voss, eksaminator in die Departement van Onderwys, dr. Fraser, die skooltandarts, Mnr. P. Taljaard, burgemeester van Hercules en raadslede Komdt. Luderitz en Spindler, Mev. Spruyt eggenote van die hoof van die skool, Mnr. en Mev. Slabbert, Mnr. Hitchcock en Mejj. D. Kruger en M. Maakal, lede van die personeel.

DIE EERSTE VRYHEIDSOORLOG 1880–81
Militêre leiers van die Zuid-Afrikaanse Republiek

Van bo na onder

Van links na regs

- Agter*
1. *Komdt L.P. Bezuidenhoud, Potchefstroom. Die publieke veiling van sy ossewa het die eerste skote van die Eerste Vryheidsoorlog laat klap.*
 2. *Komdt S.P. Grove, Middelburg*
 3. *Asst. Komdt. Generaal Hendrik Schoeman, Pretoria*
 4. *Komdt. Henning Pretorius, Elandsfontein, Pretoria*
 5. *Komdt. Lewis Fourie, Laingsnek*
 6. *Komdt. H.R. Lemmer, Potchefstroom*
 7. *Komdt. J.D. Weilbach, Potchefstroom en Laingsnek*
 8. *Weesheer J.S. Joubert Senior, Gyselaar te Newcastle.*
 9. *Komdt. J. du Plessis de Beer, Wonderboom, Pretoria*
 10. *Komdt. P.J. Muller, Lydenburg*
 11. *Komdt. Hans Erasmus, Rooihuiskraal, Pretoria*
 12. *Genl. J.P. Steyn, Lydenburg*
 13. *Komdt.-Generaal P.J. Joubert, van die Z.A.R.*
 14. *Komdt. Hans Botha, Zwartkop, Pretoria*
 15. *Komdt. G. Engelbrecht, Standerton*
 16. *Vecht-Generaal J.M. Kock, Potchefstroom*
 17. *Vecht-Generaal Frans Joubert, Bronkhorstspuit*
 18. *Generaal P.A. Cronjé, Potchefstroom*
 19. *Generaal N.J. Smit – Amajuba*

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

REGISTERED AT THE GENERAL POST-OFFICE FOR TRANSMISSION ABROAD.

SATURDAY, FEBRUARY 1881.

No. 2177.—VOL. LXXVIII.

WITH SIXPENCE
TWO SUPPLEMENTS! By Post, 4s.

THE TRANSVAAL WAR.—GENERAL BURBACHER CAPTURED AT THE BATTLE OF BULLS MOUNTAIN, JUST BEFORE HE WAS KILLED BY HIS OWN SOLDIERS WHO WERE FIGHTING IN OUR CAUSE AGAIN.

The repulse of Sir George Colley at Laing's Nek, on the Transvaal frontier, the inevitable loss of life which occurred there and the possible danger to which the world force, although intended and defended by artillery, is exposed, have raised in this country some questions of deep interest, to which, at the beginning of the week, Mr. Childers, the War Secretary, gave, on the part of the Government, an unsatisfactory reply as can be judged for at present. Before, however, venturing to the political problems arising out of the contest, it is certainly due to the Administration at the War Office to recognise with every approval, the promptitude with which they have taken steps to give ample efficiency to the British military forces in that part of South Africa. The struggle between the Transvaal Boers and the Queen's Government is, at best, a wretched business. The transaction which has proved the weakness of the Boer boys found to have been brought about by means which reflect no credit upon our South African policy. Sir Theophilus Shepstone, carrying out the intentions of Lord Carnarvon in a pre-occupied and impatient spirit, fell into a blunder which he should vigilantly have guarded against, and that blunder has now been perpetually upheld. It is quite clear now that the Dutch population of the Transvaal never did consent to the transfer of their allegiance from the Republic under which they lived to

the Government of her Majesty. It is equally clear that they are passionately attached to their national independence, and that they have with them the sympathy of almost all Dutch-speaking people in the Colony, as well as out of it. Their strength has been underrated; their obstinacy has been taken no account of. Their declarations of sentiment and of determination have been met by corresponding incredulity, and now we are reaping the harvest of folly which sows these seeds, we sowed for ourselves. We cannot decently retreat from our false position, and we cannot go forward without further jeopardising the fair name and fame of the United Kingdom. Under such circumstances, it became a very important question whether, in the course of re-establishing the position we had lost, we were bound to treat the Boers as rebels, or as belligerents entitled to the courtesies and usages of war. We are glad to find that the Cabinet have, in substance, adopted the latter alternative. Sir George Colley, from the beginning of his advance, has followed the example of the Boers, who have released most of the prisoners taken by them, and have acted with candour and humanity in the matter of our wounded. What we are to do with the Transvaal when we have again gained it (as there is no doubt we shall shortly do) under the conditions of capitulation, may be left for consideration when the time shall have arrived that conciliatory

will be the object of our own free choice. This country, we believe, takes no interest in the perpetration of a connection between Paarl and what was formerly the "South African Republic." There are no ties of national honour needing to be severed, in order to the practical renunciation of a mistaken method for the pacification of our Transvaal Donations. It is quite possible to make arrangements with the Boers which will guarantee the proper treatment of the Native populations, and the quiet enjoyment of a solitary remote, without requiring the constitution of national independence to the Boers. Indeed, it has been intimated, upon what seems to be sufficient authority, that they are quite ready, on the assumption that their independence will be restored, to agree to any reasonable trading terms we propose to them for the purpose of assisting the practical advantages we sought to gain, whether for ourselves or for others, for ourselves or for the production of natives by trusting the authority of the Republic in that of her Most Excellent Majesty. The time has not arrived, although we must it is not very remote, when the settlement of the South African problem upon an equitable and durable basis can be effected. Meanwhile, however, public opinion at home is but little inclined to sanction unhindered proceedings in the conduct of a dispute which, even if it is not ultimately succeeded in, may be, unprofitably continued.

**TOESPRAAK DEUR SY EDELE W.A. CRUYWAGEN,
ADMINISTRATEUR VAN TRANSVAAL,**

**BY DIE ONTHULLING VAN DIE HERSTELDE GRAFTE TE ROOIBULT
VOLKSRUST, 27 FEBRUARIE 1981**

Ons staan vanmôre by die laaste rusplek van hulle wat getuies was van die gebeure wat op 28 Januarie 1881 by Laingsnek en presies honderd jaar gelede, op 27 Februarie, by Amajuba afgespeel het. Hulle wie se nagedagtenis ons hier huldig was deelhebers aan die gebeure, hulle was direk betrokke en nie aanskouers wat op 'n afstand gestaan het nie. Die geskiedenis meld selde of ooit die name van toeskouers. Deur hulle betrokkenheid het hulle alles gegee, daarom word hulle eervol vermeld en daarom is ons by hierdie huldigungsgeleentheid teenwoordig.

Soos Amajubaberg uittoon bo die landskap rondom, so is Amajuba ook die klimaks, die triomfantelike afronding van die gebeure rondom die eerste Transvaalse Vryheidsoorlog van 1880 - 81. Die aanloop tot Amajuba, die gebeure vooraf, mag ons egter nie uit die oog verloor of vergeet nie. Die vryheidstryd het aan twee fronte plaasgevind. Daar was die stryd binne Transvaal wat gespruit het uit, of gevolg het op botsings met of die beleëring van die Britse garnisoene wat in Transvaal gestasioneer was. Verder was daar die aanmars van genl. George Colley se taakmag uit Natal wat die beleërde garnisoene moes aan ontset maar wat hom reeds teen die boeremag van kommandant-generaal Piet Joubert by Laingsnek en later by Skuinshoogte vasgeloop het.

Ek verwys hierna want benewens die sestien name wat hier uitgebeitel is, is daar nog die name van twee en dertig ander burgers wat by Potchefstroom, Bronkhorstspruit, Lydenburg, Pretoria en Rustenburg gesneuwel het of later aan hulle wonde oorlede is. Ons roep hulle ook vandag in herringing, ons bring ook aan hulle hulde want hulle is deel van Amajuba; die oorwinning behoort ook aan hulle.

Hierdie dag van die feesviering, dié dag van herringing moet niemand krenk of met wrewel vervul nie. Die Engelse digter, Rudyard Kipling, het by die dood van genl. Piet Joubert in 'n vaarwelgedig die gesindheid wat in ons moet lewe, so uitgespel:

*“Later shall rise a people sane and great,
Telling old battles without hate”.*

Hierby sluit mooi aan die woorde uit Emile Hobhouse se huldigungsrede, wat in Bloemfontein by die Vrouemonument op Gelofte dag 1913, voorgelees is:

“Ons sal aan hulle dink, nie om ou verdriet weer wakker te maak nie, maar as 'n heroïese inspirasie. Want wat nooit sterf nie, en nooit mag sterf nie, is die groot voorbleed”.

Daarom is dit dan nodig dat ons op die volgende let: In die jare voor die Vryheidsoorlog en verder terug is daar nie 'n emosionele gevoel van gemeenskaplik-

heid deur die Afrikaners — versprei oor Suid-Afrika — ervaar nie. Hulle was nog nie daarvan bewus dat hulle één vaderland het of tot dieselfde volk behoort nie. 'n Werklike nasionale bewussyn het nog by die Afrikaner ontbreek.

Die Eerste Vryheidsoorlog het die nasionale besef tot volle ontwaking gestimuleer. Die eenheidsgevoel het meegebring dat daar nie net gevra is na die verlede van die één volk nie, daar is ook gevra na sy toekoms en sy bestemming in Suid-Afrika. Die gevoel van eenheid, dié geestelike vereniging, het daartoe gelei dat daar 'n nuwe toewyding aan die nasie en 'n diep liefde vir die vaderland gegroei het. Die een se prestasie was die ander en almal se trots en daar was 'n besondere lojaliteit teenoor die eie groep. Die Vryheidsoorlog het die één vaderland as vaderland vir almal ontdek.

Vandag, honderd jaar later, spreek Amajuba hierdie taal nie net vir die Afrikaner nie. Amajuba van die Transvalers, Amajuba van die Afrikaner het Amajuba van gans Suid-Afrika geword. Nasate van eertydse vyande sien Amajuba lankal nie meer as strydperk, as verdelingslyn nie, Amajuba het geword 'n simbool van eenheid en nasionale inspirasie waaromheen gepraat word oor Suid-Afrika se toekoms en bestemming. Oor Suid-Afrika se toekoms, maar 'n toekoms wat sonder bemoeisieke tussenkoms en inmenging van buite, deur Suid-Afrika se mense op hierdie bodem uitgewerk en bepaal sal word. Die wat dit anders wil, sal ontdek dat in Suid-Afrikaners nog steeds Amajuba-oortuige en -moed lewe.

Die behoud en positiewe nastrewe van die eie geestelike erfenis, die vereenselwiging met die eie kultuur is lank nie meer 'n struikelblok in die soeke na nasionale eenheid nie en dit vervang nie die liefde en patriotisme wat daar vir die vaderland in die harte van mense lewe nie.

As Amajuba as historiese erfenis so inspirerend tot ons spreek, is dit goed dat ons vra hoe ons oor ons erfgoed voel en daarvoor waak. (Ek praat van alles wat aan 'n mens identifiseerbare eie stempel gee: historiese herkoms en verlede, godsdien, taal en ander kultuurgoed, tradisies en lewensbeskouing.) Pragtig hoe die burgers wat in Desember 1880 by Paardekraal byeen is hulle as't ware proklameer as die bewaarders van erfgoed wat ongeskonde aan die geslagte wat volg oorgedra moet word:

“God wil dat die eerbied wat ons vir ons vaders het en die liefde wat ons teenoor ons kinders koester ons daartoe dwing om die erfenis van ons vaders ongeskonde aan ons kinders oor te dra”.

Dieselfde taak rus op ons want daar is baie wat instand gehou moet word, dis nie alleengoed waarop net hierdie geslag beskikkingsreg het nie. Ons moet daaraan toegevoegde waarde gee sodat ons aan ons erfopvolgers selfs waardevoller sal nalaat as wat ons ontvang het. Mag ons glo wat ons vra as ons biddend sing:

*“Skenk ook ons die krag, o Here! om te handhaaf en te hou—
Dat die erwe van ons vaad're vir ons kinders erwe bly”.*

Die grondslag bly steeds respek en liefde vir die eie en agting en waardering vir andermansgoed. Bodem en kultuur, volk en vaderland is altyd ten nouste met mekaar verbonde.

Daarom dat ons in die verdediging van ons landsbodem nooit die hande slap kan laat hang nie. Geen volk van karakter sal die bodem van sy nasionale bestaan wat hy van God ontvang het, prysgee nie. Die Christen-patriot beskou dit as lafhartig, eerloos en honend vir die nagedagtenis van sy voorgeslagte as hy die erwe van sy vadere sonder slag of stoot aan enige oorweldigter afstaan. Die vaderlandsbodem spreek soos min dinge die volksgewete aan en roep soos min ander dinge tot verantwoordelike taakvervulling en totale toewyding. Almal van Amajuba wie se name ons opnuut in ere hou het die voorbeeld gestel — die voorbeeld, wat Emily Hobhouse gesê het, nooit sterwe nie!

Ek sluit af met 'n verwysing na wat ek in die jongste publikasie oor die gebeure “Amajuba Gedenkboek” deur doktore J.H. Breytenbach en Jan Ploeger lees. Dit gaan oor die bestorming van die berg toe daar sowat 40 tot 50 man in een van die klowe by veldkornet Stephanus Roos (een van die groot helde van Amajuba) byeën was. Ek haal aan wat Roos sou gesê het: “Ek voel in my hart dat ons die kop *moet* neem, want anders is ons verlore. . . . Maar hier moet ons met mekaar 'n verbond maak om die kop te neem of almal te val.” (Die antwoord was: “Dis goed, ons sal u volg en saamdie kop neem of almal val.”) En Roos se antwoord: “Ons God sal ons help en ons sal die kop neem, want ons kan nie anders nie”.

Amajuba plek van lotsgebondenheid: Ons sal saam die kop neem of almal val! Mag Amajuba ons in lotsgebondenheid en pligvervulling so saamsnoer dat ons nie anders kan as om te oorwin nie.

Amajuba plek van Godsvertroue en geloofsversekerdheid: Ons God sal ons help . . . want ons kan nie anders nie.

Mag ons ook nooit in eie krag handel of stry nie, want in nederlaag of oorwinning is Hy 'n veilige skuilplek.

Ek kom terug by wat ek aan die begin gesê het: Ons vereer manne wat aan die stryd deel gehad het. Vir die draadsitter, die meeloper en die toeskouer het die geskiedenis min simpatie, indien nie minagting nie. Dié mense wat by die sleutel-punte van die lewe, waar keuses gemaak word en beslissinge val, teenwoordig is, het aandeel aan die maak van geskiedenis en kan selfs tot die heldedom verhef word.

Laat ons vandag ons aandeel en gesindheid spieël teen dit wat hulle vermag het. In ons plaaslike gemeenskap, op die kerklike, kultuur- en volksakker — hoe lyk ons aandeel? Soms maar flou maar ons sing die volkslied bereid om ook die hoogste tol te betaal:

*Ons sal lewe, ons sal sterwe,
ons vir jou, Suid-Afrika.*

En dan lê ons klem soms so verkeerd — ons wil helde wees en sterwe voordat ons behoorlik vir Suid-Afrika gelewe het. Hulle het gesterwe om ander 'n kans te gee om met hulle diensbare arbeid en vrugbare lewe 'n bydrae te maak — op die wyse deelhebbers te wees. Ek vertrou dat die geskiedenis nie in ons teleurgestel sal wees nie.

Caroline Mason het van Abraham Lincoln geskrywe:

*“His grave a nations heart shall be,
His monument a nation free.”*

Watter pragtige toepassing ook op die manne wat ons op Rooibult vereer. Hulle sal nie vergeet word nie want hulle name is in ons harte; hulle het gebou aan 'n pragmonument, Die Republiek van Suid-Afrika.

(Doen ook op geskikte tydstip die aankondiging dat die Uitvoerende Komitee goedkeuring verleen het dat die Volksrustse Hospitaal voortaan die Amajuba-gedenkhospitaal, in Engels Majuba Memorial Hospital, genoem word.)

EERSTE VRYHEIDSOORLOG 1880—1881 NAME VAN DIE 48 BURGERS WAT OMGEKOM HET

Amajuba Veldslag	26.02.1881	A J Bekker	
	27.02.1881	*J J Groenewald (aan wonde)	
Bronkhorstspuit			
Onderskepping van Britse Troepemag op pad na Pretoria	20.12.1880	C J Coetzee	A W Kieser
Laingsnek Veldslag	28.01.1881	*W Bezuidenhout	*G Potgieter
		*J Botha	*J A C Potgieter
		*J Bothma	*J O H Potgieter
		*L Bouwer	*I J Retief
		*J Coetzee	*A Swanepoel
		*W du Toit	†D C Uys
		W I Grobler	*H van Vuuren
		— Vorster?	
Lydenburg	Jan 1881	J De Klerck (aan wonde)	
Los gevegte tussen Burgers en Britse garnisoen		Jan Farrel	
		Barend de Beer	
		S J Lewis (aan wonde)	

Potchefstroom	17.12.1880	P Janse van Vuuren
Sporadiese gevegte tussen	1.01.1881	J Grundlingh
Burgerbesettingsmag en	4.01.1881	J Joubert
Britse Kamp	27.01.1881	H Combrink
	1.02.1881	M J Le Grange
	27.03.1881	F B Muller (aan wonde)
Pretoria	28.12.1880	H Neethling
Los gevegte tussen Britse	6.01.1881	J Mostert
besettingsmag en Burger-	11.01.1881	H Pretorius
kommandos by Swartkopje,		– J Botha
Elandsfontein en Rooihuis-		– De Beer
kraal		– Steenkamp
		Vermoedelik aan wonde
Rustenburg	8.01.1881	B J De Lange
Sporadiese gevegte tussen	12.01.1881	G Pretorius (aan wonde)
Burgers en Britse Kamp		
Skuinshoogte Veldslag	8.02.1881	P Carelsen
		H Davel
		J Hamman
		J Greyling (aan wonde)
		G Jordaan
		J Kruger
		J Mouton
		S Oosthuizen
		H Pretorius

† In afsonderlike graf op Rooibult begrawe

* Op Rooibult begrawe

By besprekings oor die Eerste Vryheidsoorlog wat vanaf 19 Desember 1880 tot 27 Februarie 1881 geduur het, word daar dikwels van die veldslae by Amajuba, Laingsnek en Skuinshoogte in Natal gepraat en nie veel oor die ander minder ernstige botsings in die Transvaal by Bronkhorstspuit, Lydenburg, Marabastad, Potchefstroom, Pretoria (Swartkopje, Elandsfontein en Rooihuis-kraal), Standerton en Wakkerstroom gesê nie.

Gedurende die oorlog was die verliese aan Boerekant 48 dood, 88 gewond en 16 krygsgevangene geneem. Die Britse verliese was 363 dood, oor die 500 gewond

en minstens 130 krygsgevangene geneem.

'n Tragedie is dat in die slag van Amajuba ongeval aan Boerekant, A J Bekker, waarskynlik per ongeluk deur sy eie mense doodgeskiet is. 'n Broer van wyle burger A J Bekker wat ook aan die slag van Amajuba deelgeneem het, mnr J C Bekker, het 40 jaar gelede oa die volgende in 'n brief aan die Transvaler geskryf:

“Net toe veldk. Ferreira en sy manne die eerste sarsie los op die Engelse het die Engelse die vestings verlaat en gevlug in die rigting van die graspannetjie bo-op die kruin. Ek was langs veldk. Roos en my broer Hans langs my. Op die teken het ons in die Engelse vestings gespring en aanhoudend op hulle geskiet. Tussen ons waar die meeste Engelse toe was, het dit 'n effens knoppie gemaak wat die gesig op die Engelse – toe in die graspannetjie – ietwat belemmer het

Ons het regop gestaan in die vestings van die Engelse en aanhoudend geskiet. Weer, miskien toevallig, het ek langs veldk. Roos gestaan en my broer langs my. Ons was van die môre sonop heeldag sy aan sy.

Veldk. Roos het met sy een voet op 'n klip getrap. “Kêrels, storm tot op daardie knoppie!” klink veldk. Roos se welluidende stem vandag nog helder in my ore.

Ons spring uit die skans en hardloop na die knoppie – omtrent 40–50 tree vooruit. Helaas net vier van ons, ek, my broer Hans, Willem Steenkamp en nog 'n persoon wat ek nie geken het nie.

Van die knoppie brand ons weer los op die Engelse omtrent 30 tree voor ons. Ek skiet ietwat links weg, Hans en die ander twee skiet vlak voor hulle in die pan, waar die meeste Engelse was. In hierdie tydstip het daar byna nie meer enige teenstand van die vyand gekom nie.

Net toe Hans sy arms lig om sy tweede skoot te skiet tref 'n koeël hom onder sy arms deur. Ek gooi daarop my geweer neer en gryp hom in my arms en kniel met hom op die grond, terwyl hy sy laaste paar snikke gee – dit was 'n doodskoot gewees.

Die stormloop van ons vier alleen was die noodlottige fout van die slag van Majuba en dit is 'n bestiering van God dat ons nie al vier daar dood geskiet is nie, want op daardie tydstip het die Boere woese gevuur van agter ons.”

Mnr Bekker het vertel dat hy daar bly sit met sy broer in sy arms totdat die slag afgeloop was. Hy meen dit was skaars tien minute nadat Hans geskiet was, omtrent 14h00.

Wyle burger A J Bekker is dieselfde middag net bokant wyle genl Piet Joubert se laer begrawe. Wat 'n jammerte dat niemand nog daarin kon slaag om die graf op te spoor en dat die Suid-Afrikaanse Raad vir Oorlogsgrafte deur behoorlike opknapping reg aan sy nagedagtenis kon laat geskied nie! Kan iemand moontlik help?

Hierdie begraafplaas en die graf van DC Uys onderkant die dorpsdam is deur die Stadsraad van Volksrus en die Suid-Afrikaanse Raad vir Oorlogsgrafte herstel.

Raadslede

Dr A Kieser (Voorsitter)

Mr GA Chadwick (Chairman BFC)

Mnr P J Clase LV

Mnr W H Delport LV

Col G R Duxbury

Lt-col A J Kenyon MC

Brig J B Krieglcr CBE

Mr A C Long

Brig W Otto

Mev J M Raath DVD

Mnr J H Stander

Mr A H Wade

Mnr SCJ Joubert (Sekretaris)

MOUNT PROSPECT MILITARY CEMETRY HISTORICAL BACKGROUND

INTRODUCTION

Soon after the British annexation of the South African Republic (Zuid-Afrikaanse Republiek, or Transvaal) in the year 1877, there was growing dissatisfaction among the Boers, who wished to regain their political independence. Several protest meetings were held, and petitions presented to the British Government, without avail. Eventually a mass meeting was held at Paardekraal from 6 to 16 December 1880, at which between 8 000 and 10 000 armed burghers were present. At this meeting it was decided to reinstate the Government of the South African Republic as from 13 December. The burghers also resolved that if necessary they would take up arms to regain their freedom. A triumvirate comprising Paul Kruger, Piet Joubert (as Commandant-General) and W.M. Pretorius was appointed to manage the affairs of state.

Next a commando was sent to Potchefstroom where the first shots of the War were fired on 16 December 1880, while the main commando under General Piet Joubert moved to the town of Heidelberg where the Vierkleur was raised on the afternoon of the same day. Shortly afterwards British garrisons were besieged at Pretoria, Potchefstroom, Standerton, Wakkerstroom, Lydenburg and Marabastad. On 20 December 1880, a British column led by Colonel P. Anstruther was attacked by a Boer force under General Frans Joubert at Bronkhorstspuit and suffered very heavy losses.

THE BOERS MOVE TO THE NATAL BORDER

In order to reinstate their position, the British would have to call in reinforcements, and the only route they could follow was through Natal from Durban

via Pietermaritzburg, Ladysmith and Newcastle, and thence through the pass at Laing's Nek to the border, near the Transvaal village of Volksrust. In order to counter such a move, General Joubert moved about 2 000 men near to the Natal border at Coldstream, just south of Volksrust. However, this was an unsatisfactory defensive position, and on 1 January 1881 General Joubert crossed the border into Natal and occupied the slopes of the Drakensberg on both sides of Laing's Nek.

BRITISH MOVEMENTS

As soon as it became obvious that hostilities were about to break out, Major-General Sir George Pomeroy Colley, who was in command of the British forces, and also Governor of Natal, commenced to concentrate his troops at Newcastle. In order to facilitate the movement and provisioning of personnel, a series of transit camps and protective forts which also doubled as heliograph stations were established. The best-known were the so-called Fort Mistake, and its twin, Fort Eagle's Nest, guarding the Mpuki Pass through the Biggarsberg; Fort Lucas, overlooking the drift over the Ngagone River; and Fort Terror, which was much nearer to Newcastle. At Newcastle itself, Fort Amiel, which had been occupied in 1866 but strengthened in 1878 and again in 1880, was the main base. The nearby Signal Hill, which later provided heliograph communication with Mount Prospect, was also occupied.

By the middle of January 1881, General Colley had concentrated about 1200 British troops, comprising men of the 58th (Northamptonshire) Regiment, the 3/60th (King's Royal) Rifles, the 21st Foot, a Naval Brigade, six artillery pieces, three rocket tubes, and 150 Mounted Infantry, in and around Fort Amiel and Signal Hill. On 23 January he sent an ultimatum to General Joubert ordering him to disperse his forces, but Joubert replied by consolidating his position at Laing's Nek.

General Colley's camp at Mount Prospect was set up on 26 January 1881, two days before his defeat at Laing's Nek, which lies some 8 km to the north. After that action, in which his force suffered severe losses, he moved the camp a few hundred metres up the slope, to ensure the health of the troops and to improve the fortifications. The Gordons, Afghan War veterans, had arrived as reinforcements to General Colley's command following the Laing's Nek defeat, and with them came General Sir Evelyn Wood, V.C., who out-ranked the Governor, but offered to serve under him.

Communications between Mount Prospect and Newcastle were now precarious, because Boer horsemen were patrolling the route. In an attempt to clear the road and secure his supply route back to Fort Amiel, General Colley led out a strong force on the morning of 8 February, 1881. This resulted in the battle of Skuins-hoogte or Ingogo, in which the British suffered another serious defeat. On

Sunday, 27 February 1881, in an effort to gain a strong strategic position and so control the surrounding country-side, General Colley occupied the high flat-topped hill of Amajuba, from which he was dislodged by the Boers on the same day, the British troops being completely routed.

THE BURIAL OF THE DEAD

Within a month the British had therefore lost three decisive battles with a severe loss of life. The Zuid-Afrikaanse Republiek had won the war outright and secured their independence. The Boers had lost a total of 26 men in the three actions, including those who died of wounds. The British, on the other hand, had lost twenty officers, including General Colley himself, and 231 other ranks.

In the British Army it was usual to bury officers in individual graves where possible, and other ranks in mass graves near the place where they had fallen. There were exceptions; for example, if a man had been brought back to the camp to die of wounds or illness, he would be buried in the cemetery. The 76 other ranks who fell at Laing's Nek were buried in four mass graves on the battlefield. At Skuinshoogte (Ingogo) all the dead were initially interred together on the site, but four days later the remains of the officers were exhumed, and reburied at Mount Prospect. At Amajuba, those who died on the summit were buried there, including one officer, Lieutenant Cornwallis Maude; the other officers, with General Colley, were buried in Mount Prospect.

We only find three exceptions to the general rule that all officers were buried in Mount Prospect Cemetery – Lieutenant Maude on Amajuba, Captain McGregor at Ingogo and Lieutenant Haworth at Fort Amiel (Cornwallis Maude's rank is given as Captain in some accounts; probably his promotion had come through before his death. He was actually on leave, but had volunteered to return and help in the campaign). General Colley's body was brought down to the Boer camp, but after identification it was handed over for burial at Mount Prospect. The monument that distinguishes his grave was carved in Pietermaritzburg by Messrs. Jesse Smith & Sons, who remain a leading firm of masons in Natal's capital today. They completed it to the orders of Lady Colley, "in the shape of a plain cross on a pedestal and steps" with an inscription stating that it was placed here by his wife. It was at his own wish that if he fell in battle, he was to be interred nearby, and not taken to his home.

THE CEMETERY YESTERDAY AND TO-DAY

The Mount Prospect cemetery was consecrated by the Bishop of Pietermaritzburg in April, 1881, less than two months after the fighting had ended. The wall round the graveyard was erected by men of the 60th Rifles. It seems obvious that they dismantled one of the circular forts on the knoll just to the east of it, and re-used the stone. At each corner of the wall, a dressed block of sandstone has been built in. These blocks bear the inscription "W.D". with the broad arrow

and are numbered 1 to 4. The letters W.D. indicate "War Department" and the broad arrow denotes Government property. As far as is known, this is unique in a military cemetery layout.

The photographs well show the passage of time. The view showing the two crosses, taken in the early 1900's, reveals the invasion of the undergrowth and the ravages of twenty years' weathering. It will be clear that little, if any, maintenance work was being carried out at the turn of the century. Between the two World Wars, some upkeep was sporadically attempted, but the quality of the work varied a good deal. After the Second World War, the area was in the care of the Natal Provincial Administration, but access at that time was very difficult. Since 1958 the Cemetery has come under the jurisdiction of the South African War Graves Board, which has maintained it with the co-operation of the Natal Provincial Administration. Recently the Board has negotiated greatly improved access to the site, by kind favour of Messrs G.F. Prinsloo and J.C.T. Coetsee, the owners of the two farms involved, to whom we are very grateful for their assistance and co-operation.

The two later photographs were taken shortly before the recent restoration was started. They may well be contrasted with the state of the graves to-day, when the extent of the work involved will be readily imagined. Many of the crosses had to be replaced by cast concrete reproductions, for the original sandstone had reached the end of its natural life. In front of each cross or headstone a tablet of black granite now bears the original wording.

Considerable research has been undertaken to ascertain the names of those buried here, and to assign places for the individual headstones, most of which are certainly in their correct positions, though there is a little doubt in a very few cases.

SOME PERSONALITIES

Brief biographies of notable persons buried here may well be of interest.

Major-General Sir George Pomeroy Colley was born in Dublin in 1835. He entered the Army as an Ensign of Foot in the 2nd (The Queen's Royal) Regiment in 1852, attaining the rank of Brigadier-General in 1879. In that year he arrived in Natal on Sir Garnet Wolseley's staff, having previously been Acting Colonial Treasurer here in 1875. In 1880 he succeeded Sir Garnet Wolseley as Governor and High Commissioner, and was made Chief of Staff. General Colley had seen active service in several frontier wars, but his career had mainly been in the sphere of administration, and while he had a likeable personality, it has been pointed out that he had little experience commanding troops in the field. His bravery was unquestioned; at Amajuba, when the line broke, he stood alone, trying to rally those men who remained, when he fell with a bullet through the head.

When a party had been sent with a message from the officer in command to the Boer camp, the body was brought into the camp at Mount Prospect on the morning of March 1st. After official identification, the burial took place, with full military honours. All the officers present, with detachments representing each regiment, followed the gun-carriage, there were eight pall-bearers, three colonels, two majors, two captains, and a lieutenant. General Colley had been a popular officer, and there had been great sorrow at his death, not only in the Army, but throughout Natal itself. Several Boer leaders also paid tribute to his courage and integrity.

Colonel Bonar Millett Deane, Deputy Adjutant and Quartermaster General at the Cape, was in command of the advance column of Sir George Colley's force, comprising a detachment of the 3/60 Rifles and two companies of the 58th Foot. He had joined the 22nd Foot in 1853 and after service in India had transferred, first to the 18th (Royal Irish) Regiment and finally to the 19th Regiment (the famous Green Howards) in 1865. He eventually became Colonel in command of their First Battalion. In 1879 he became Extra Inspector of the Local Government Board in Ireland, but resigned in the following year to take over his Staff duties at the Cape. At Laing's Nek, while gallantly leading the charge of the 58th Regiment, he was killed instantly. His body was found on the hill ten metres in front of the foremost man of those he led.

Major William Henry Hingeston, of the 58th (Northamptonshire) Regiment, died in the same action, in which he took over the command after the death of Colonel Deane. Born at Lyme Regis, Dorset, in 1838, he became a company commander before the age of 22, being one of the youngest Captains in the British Army. In the Zulu War, as a Major, he had been present at the Battle of Ulundi.

Initially, General Colley's attacking force had included a Naval Detachment of 120 all ranks, with two Gatling guns and three rocket tubes. At the Battle of Amajuba, another Naval Detachment consisting of 64 all ranks was being led by Commander Romilly, a brave and determined naval officer and a personal friend of General Colley. While the two of them were discussing fortifications on the summit of the mountain, a Boer marksman shot the Commander at long range. The wound proved fatal, and though ambulance men managed to return him to Mount Prospect alive, he died the next day. His grave is No. 1 in the Cemetery. Had General Colley been victorious at Amajuba, he had intended to leave him in full command of all the troops there. Commander Romilly had already been in battle at Laing's Nek; previously, on the West Coast, he had contracted smallpox while caring for sick African seamen, without regard to his own safety, and had narrowly escaped death on that occasion. He had been highly respected in the Royal Navy, and his passing was deeply mourned by all ranks.

Note that another naval officer, Lieutenant C.J. Trower, and a Kroomann, or African naval seaman, L.T. Dow, are also buried in the Cemetery. Both belonged to Commander Romilly's ship, H.M.S. *Boadicea*. Their graves are 7 and 72 respectively. Three more of her sailors lie in 29–31.

Next to Lieutenant Trower lies Lieutenant E.M.L. Inman of the 60th Regiment (King's Royal Rifle Corps). He had been commissioned from the ranks, a rare promotion in those days. Born in 1852, he first entered a cavalry regiment as a trooper, but had to leave when found to be under age. He tried again, and while still quite young he was made Troop Sergeant Major. Six years later he was commissioned as a Subaltern in the 10th Hussars. From there he exchanged into the Grenadier Guards, then finally into the King's Royal Rifle Corps. He was Orderly Officer, and still under thirty, when he met his death with Colonel Deane's force at Laing's Nek.

Three officers who were among those who died at Ingogo are buried at the Cemetery. Capt. Carlisle Greer joined the Royal Artillery as a Lieutenant in 1862, aged 21. He served in the New Zealand War against the Maoris, later in the Zulu War. In General Colley's report on the Ingogo battle, he stated:

"In Captain Greer, the Artillery has lost a gallant and valuable officer. Having volunteered and obtained leave from Sir George Strahan, late Administrator of the Cape Colony, he organised and equipped a division of Field Artillery from guns in store at Durban, horses purchased at Newcastle, and a detachment of a Garrison Battery sent up from Cape Town; and rendered good service in command of the Artillery of the column. He was killed early in the engagement while directing the fire of his guns". Lieutenants Garrett and O'Connell, of the 3/60 Regiment were also killed while leading their men. Lieutenant O'Connell was in Durban on his way to his home in Ireland when the war began; he at once volunteered to go back to his regiment, and died in action at the age of 22.

These three Ingogo casualties are buried side by side, in Graves Nos. 35–37. Next to them rests Lieut. E.O.H. Wilkinson, who had a particularly tragic and unnecessary end. While Adjutant of the King's Royal Rifle Corps, he was swept away while crossing a flooded river, in an attempt to bring assistance to the wounded after the battle of Ingogo.

Major Loftus Singleton of the 92nd (Gordon Highlanders) came, not from Scotland, but from County Meath in Ireland. He had served in Afghanistan with some distinction. When on the point of returning home, the Gordons were sent to reinforce General Colley's troops and so were in the thick of the battle at Amajuba. Major Singleton was four times wounded during action, each wound being serious: yet he lingered on in the camp for two months, and, to quote from his obituary, was "almost the last victim of this miserable conflict".

Much more could be written about this quiet, secluded cemetery. We may pause at the grave of Lieutenant Robert Hamond Elwes, another officer killed with Colonel Deane at the Nek. He was 24 years of age and belonged to an old Norfolk family. He was an Old Etonian, and died shouting "Floreat Etona", the motto of that famous school. Behind his grave are buried Surgeon A.J. Landon and Surgeon Major H. Cornish, who lost their lives while trying to save others, during the chaos on Amajuba. Nor must we forget the bravery of Colour-Sergeant Nicol, of the Gordon Highlanders, buried in Grave 4, No. 41.

With so much past courage about us, it becomes invidious to single out further individuals. Enough has been said to show our visitors that the Mount Prospect Military Cemetery of the British forces is the resting place of many proud traditions.

The Monument to the Naval Brigade and the Monument to the Gordon Highlanders, are both worthy of close inspection.

The Naval Brigade monument is well preserved. Unfortunately it was damaged by vandals in 1968, but the damage was made good at the time and it is still in a satisfactory state.

The Gordon Highlanders Monument is in sandstone, badly weathered. It is approximately two metres in height and bore the names of those lost in the Amajuba battle. These have been duplicated on a black granite plinth. Forty-five names are mentioned.

RENOVATION

Many of the graves, mainly those of other ranks, were marked by iron crosses. Some had inscriptions, while others were blank. Over the years the re-painting of inscriptions has led to many errors; e.g. "Plastine" became "Johnstone" and "R.N." became "R.A." The crosses have been replaced by correctly inscribed small black granite headstones, but in order to keep the historical material on the site, the original crosses have been grouped along the back wall.

THE BATTLE OF AMAJUBA

Introduction

After the British annexation of the South African Republic (Zuid-Afrikaansche Republiek) in 1877 there was growing dissatisfaction amongst the Boers which culminated in a meeting being held at Paardekraal from 8 to 15 December 1880 where it was decided to reinstate the South African Republic and if necessary to take up arms. A triumvirate comprising Paul Kruger, P.J. Joubert (as Commandant-General) and W.M. Pretorius was appointed. War broke out and on 20 December 1880 the first major action took place at Bronkhorstspuit where Comdt. Frans Joubert opposed the advance of Lt.-Col. Philip Anstruther and almost the entire British force was wiped out. British garrisons were besieged in Pretoria, Potchefstroom, Standerton, Wakkerstroom, Lydenburg and Marabastad.

The obvious source of British reinforcements was through Natal along the Durban-Pietermaritzburg-Newcastle road and thence through Laing's Nek to the Transvaal border at Volksrust. To counter such a move General Joubert concentrated some 2 000 men near Volksrust. On 1 January 1881 he moved most of his forces over the Natal border and took up defensive positions near Laing's Nek. When it became obvious that the Boers were determined to gain their freedom by force of arms if necessary Maj.-Gen. Sir George Pomeroy Colley who was officer commanding British troops as well as Governor of Natal began to concentrate his forces at Newcastle. By the middle of January about 1 200 British troops comprising the 58th (Northamptonshire) Regiment, the 60th Rifles (King's Royal Rifles), elements of the 21st Foot, a Naval Brigade, 6 Artillery pieces, 3 rocket tubes and 150 Mounted Infantry were encamped near Newcastle at Fort Amiel and Signal Hill.

On 23 January 1881 Gen. Colley issued an ultimatum to Gen. Joubert to disperse, but his only reaction was to strengthen his positions. Receiving no reply Colley left Newcastle on 24 January and advanced to a camp site at Mount Prospect which he reached on 26 January.

LAING'S NEK

28 January 1881

Two days after arriving at Mount Prospect, Colley was determined to dislodge the Boers from Laing's Nek and open the road to the Transvaal. Leaving the camp at 07h00 he advanced some 8 km to an assembly area at the foot of the pass. His plan of attack was to send the mounted men to drive back the Boer left flank and at the same time attack a high feature, Deane's Hill (Tafelkop to the Boers) to the east of the nek with the 58th Regiment. The mounted attack failed while the infantry came under heavy fire from well placed Boer sangars and shallow trenches. The British artillery and rocket fire had little effect. The 58th Regiment were forced to withdraw and by noon the action was broken off. Colley obtained a truce to care for the wounded and bury the dead. The British losses were 7 officers and 76 other ranks killed, 2 taken prisoners of war and 111 wounded. According to custom the men were buried in mass graves near where they fell, but the officers' bodies were carried back to camp for burial.

The Boers lost 14 killed and possibly as many as 70 wounded. The latter were cared for by Dr. Merensky at Meek's farmhouse near Volksrust which had been converted into a hospital. The dead were buried nearby at Rooibult.

SKUINSHOOGTE

8 February 1881

Colley's communications with Newcastle were continually disrupted by mounted Boer patrols and as a result he decided to clear the Newcastle-Mount Prospect road thus safeguarding his supply line. At about 09h00 he left Mount Prospect camp with a fairly strong force. A company of the 60th Rifles and two mountain guns were left at a ridge overlooking the Ingogo River while a few mounted men and infantry covered the drift. As Colley advanced up the slope of Skuinshoogte he received report of the presence of a Boer force under Gen. N.J. Smit and Comdt. J.D. Weilbach. The British formed a circular defensive position on the crest of the ridge with some 240 infantry, 38 mounted men and 2 guns while the Boers numbering some 300 almost completely surrounded them. From noon until about 17h00 a fierce close range action was fought and the British suffered heavily from the accurate Boer fire. After this heavy rain began to fall and the action was broken off. Colley left the dead and wounded on the battlefield and withdrew to Mount Prospect while the Boers moved off to the south. When the British returned with a burial party on the next day, they found the Boers in occupation. No action ensued. The 8 Boer dead were buried on the farm Geelhoutboom some 5 km to the west. The British lost 7 officers and 69 other ranks killed and 68 wounded. The men were buried on the battlefield while the officers' bodies were exhumed 4 days later and taken to Fort Amiel for reburial.

AMAJUBA

Introduction

After the reverse at Skuinshoogte, Gen. Colley was in a difficult position and despite the fact that reinforcements were about to arrive, it was known that peace negotiations were under way. Gen. Joubert on the other hand was in a relatively strong position. His patrols were ranging far and wide while the longer he maintained his position, the more he strengthened President Kruger's hands in negotiating with the British. While Colley never recorded his motives for occupying Amajuba it is probable that he wished to strike a telling blow before peace was concluded. He has been condemned for his action but there is no doubt that had he been able to maintain his position he would have forced the Boers to evacuate the nearby camps and positions at Laing's Nek.

The British Advance

Without divulging his plans Colley assembled a composite force consisting of 3 companies of the 92nd Regiment (Gordon Highlanders) which had recently arrived as reinforcements; 2 companies of the 60th Regiment; 2 companies of the 58th Regiment; a contingent of the Naval Brigade and sundry headquarters staff. The total leaving camp was approximately 603 and all were ordered to take greatcoats, waterproof sheets, a blanket, 3 days rations. Each company had 6 picks and 4 shovels. Each man had his Martini-Henry rifle, a single shot breech-loading firearm with an effective range of about 600 meters, bayonet, waterbottle and 70 rounds of ammunition. The weight carried per man was about 25 kg. It is interesting to note that in the ensuing action the Boers referred to the Gordon Highlanders as the "Bergskotte", the 58th Regiment wearing red tunics as "Rooibaadjies" and the Naval Brigade in blue as "Bloubaadjies".

Leaving camp at 20h00 on 26 February 1881 the British followed a route up the slopes of the Inkwelo mountain, but below the horizon as seen by Boer pickets at Laing's Nek, left the 2 companies of the 60th Rifles on the shoulder of the mountain and reached the col (nek) between Inkwelo and Amajuba. Here one company of the 92nd Regiment was stationed. At both positions defensive works were constructed. After considerable delay the British reached the summit at about 03h00 on 27 February 1881. The troops were distributed as shown on the accompanying map but no defensive positions were constructed nor were they warned to keep quiet and out of sight. In the hollow on the summit a well was dug, headquarters and a hospital established and some 110 men kept in reserve. The British on the summit probably totalled 395 of whom 354 were riflemen.

The Boer attack

There is no doubt that many of the Boers were extremely disconcerted when they saw the British on the skyline and heard shots fired at about 05h45. Some may well have thought the day was lost. Gen. Joubert remarked "Daar zijn de Engelschen op den kop, julle gaat hulle nou daar afhale" (The English are on the kop, you are going to get them down). Unfortunately we have very scanty records of the orders given, but a composite force was used. Approximately 150 men from the commandos of N.J. Smit, A. Pretorius and G. Meijer under command of Comdt. D.J.K. Malan Field Cornet Stephanus Roos and Comdt. Joachem Ferreira formed the first attack advancing up the gully on the northern face of the mountain. A few Boers were armed with Martini-Henry's but a very popular rifle was the Westley-Richards (usually referred to as a 'Wessel Rykaard') similar to the Martini-Henry but more accurate. Some Boers were still using muzzle-loaders.

At about 07h00 when the Boers arrived at the first terrace about 400 m from the summit, the older men took cover and fired at the British on the skyline forcing them to duck down. The younger men ran across the exposed area to gain the cover of the next terrace. This use of dead ground and covering fire was referred to by the Boers as "skiet mekaar los". Under the main terrace the forces divided with Roos attacking the north face, Ferreira moving to the west under the cliff and Malan and Trichardt to the east. By climbing up a gully Ferreira's group managed to drive the British from Gordon's Knoll, thus enabling Roos to advance without British enfilade fire from the flank. At this stage the adversaries were very near each other but the Boer accurate shooting and the fact that many of the British had not adjusted their sights gave the former the advantage. The British were forced to abandon the north west crest and retreat to a low rocky ridge to form a second line.

In the meantime a second attack developed from under the terrace on the north east face where

'n Skets van die Slag by Amajuba soos dit vanaf Mt. Prospect gesien is.
Section plan of the Battle of Amajuba Hill as viewed from Mt. Prospect

Malan was joined by other groups which included Field Cornet C. de Wet. At the same time other groups joined elements of Ferreira's force to pass below MacDonald's Kop and up the gorge on the western face to bring enfilade fire to bear on the second British position. This is often referred to as the third attack. The second attack forced the British back from Hay's Kop and the Boers in this position were able to fire at the backs of those holding the rocky ridge. The British were now in a hopeless position and fled across the summit under telling fire. Some fell to their death over the southern cliffs while many were picked off by the Boers who advanced to the edge. All was over by about 13h00.

A mounted commando led by Comdts. J. Uijis, A. Vorster and Field Cornet C. Engelbrecht passed west of the mountain and engaged the entrenched company of the 92nd Regiment which had been reinforced by the Hussars. After a short action the British withdrew but delayed the Boers long enough to give the stragglers the opportunity to reach safety.

Losses

The British lost 6 officers and 86 other ranks killed (92), 134 wounded and 59 prisoners of war, 285 in all. Colley fell shot in the forehead while apparently trying to rally his men. The dead were buried in a mass grave on the summit while some who fell on the slopes were carried down to O'Neill's Cottage. All the officers except one were buried at Mount Prospect. The Boers lost 2. Hans Bekker was apparently caught in the cross fire of his own men on the summit while J. Groenewald was wounded and died two days later. He was buried on the family farm "Koorplaas" on the Vrede road but his remains have recently been moved to Rooibult. Bekker's grave has not yet been discovered.

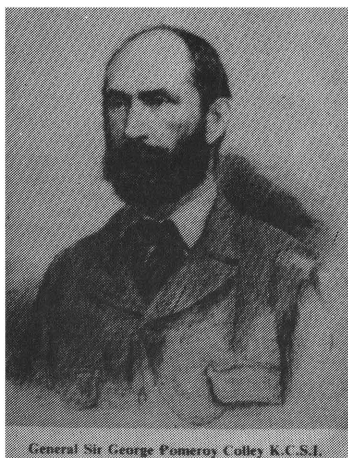
Aftermath

Peace terms were negotiated at O'Neill's Cottage on 21 and 23 March 1881. The Royal Commission to decide the future of the Transvaal met at Hilldrop House Newcastle, during April 1881 and later in Pretoria where the Pretoria Convention was signed on 25 October 1881. Although little more than a skirmish in military terms the Battle of Amajuba has had a very significant influence on the history of South Africa.

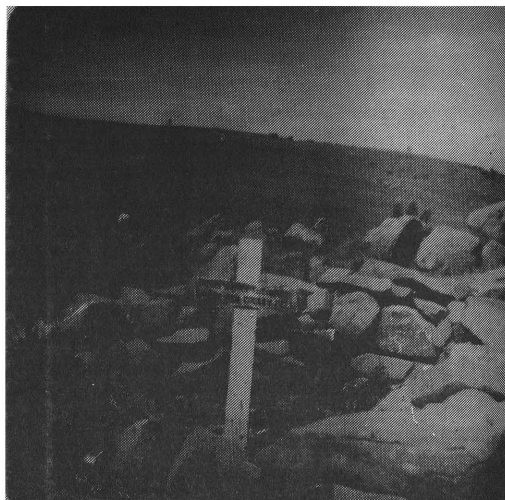
MOUNT PROSPECT MILITARY CEMETERY ROLL OF HONOUR

<i>Number</i>	<i>Name</i>	<i>Unit</i>
X	Monument to the Naval Brigade	Naval Brigade
1	Commander Francis Romilly, R.N.	HMS Boadicea
2	Unknown	—
3	Brevet Major Loftus Singleton	92nd Regiment
44	Surgeon E.A. Landon	Army Medical Dept
5	Surgeon Major H. Cornish	" " "
6	Pte. D.T. Tilbury	60th Royal Rifles
7a	Krooman L.T. Dow, 28/2/1881	HMS Boadicea
7	Lieut. Cornwallis J. Trower, R.N.	" "
8	Lieut. E.M.L. Inman	3/60th Royal Rifles
9	2nd Lieut. L. Baillie	58th Regiment
10	Lieut. H. Dolphin	" "
11	Major W.H. Hingeston	" "
12	Lieut. Robert H. Elwes	Grenadier Guards
13	Major Joseph B. Poole	Royal Artillery
14	Colonel Bonar M. Deane	19th Regiment
15	Major General Sir George P. Colley	Chief of Staff
<i>(Many of the following died of wounds on the date given)</i>		
16	No. 1078 Pte. Pole G.	29/1/1881 58th Regiment
17	No. 2091 Pte Murphy J.	" " "
18	No. 1883 Pte. Cocling D	" " "
19	No. 1903 Pte. Mills W.	" " "
20	No. 1176 Pte. Warner T.	31/1/1881 " "
21	No. 32 Pte. McCracken W.	" " "
22	No. 1399 Pte. Fitzharris T.	5/2/1881 " "
23	No. 1835 L/Cpl. Baker W.	8/2/1881 " "
24	No. 873 Pte. Lyons P.	" " "
25	No. 1055 Pte. Taylor F.	18/2/1881 " "
26	No. 1873 Pte. Galer J	21/2/1881 " "
27	No. 867 Pte. Mayne G	" " "
27a	Pte. Campbell T.S.	15th King's Hussars
28	Pte. Hurley P	28/8/1881 60th Regiment
29	A.B. Loveless J.	28/2/1881 HMS Boadicea
30	L/S Plastine W.T.	11/3/1881 " "
31	A.B. Croft H.	6/3/1881 " "
32	Pte. Watson A	92nd Regiment
33	O.S. Still E.	28/2/1881 HMS Boadicea

34	Lieut. E.O.H. Wilkonson	8/2/1881	3/60th Regt.
35	Lieut. Maurice O'Connell	"	" "
36	Lieut. John R. Garrett	"	" "
37	Capt. Carling Greer	"	" "
38	Martinus Stuart	"	Royal Artillery
39	No. 532 Pte. Barber W	28/2/1881	58th Regiment
40	Pte. Hendry		92nd Regiment
41	Colour-Sergt. Nicol T		" "
42	Pte. Graham J		" "
43	Piper Hutcheon D		" "
44	Pte. Hutcheon J		" "
45	Pte. McKenzie K.		" "
46	Pte. Campbell W		" "
47	Pte. Abbot J.		" "
48	Pte. Adamson A.		" "
49	Pte. Stewart J.F.		" "
50	No. 1121 Pte. McIver G	2/3/1881	58th Regiment
51	No. 938 Pte. Osborne H.	6/3/1881	" "
Y	The Gordon Highlanders' Monument		92nd Regiment

General Sir George Pomeroy Colley K.C.S.I.

*Genl. Colley se sterfplek op Majuba
Afgeneem op 27.2.1881 (N.A.C.)*

VERKLARING VAN ROOIHUISKRAAL AS NASIONALE GEDENKWAARDIGHEID

12 FEBRUARIE 1881 – 12 FEBRUARIE 1981

Op 12 Februarie 1881 tydens die Eerste Vryheidsoorlog vind die slag van Rooihuiskraal plaas, waartydens 'n boeremag onder kmdt. J. Erasmus die Britse magte onder luit.-kol. Gildea verslaan.

Op 12 Februarie 1981 word Rooihuiskraal verklaar tot Nasionale Gedenkwaardigheid.

PROGRAM

- 06h00: 1. Skriflesing en gebed – ds. H. du Plessis
 2. Vlaghysing deur Voortrekkers
 Girl Guides
 Boy Scouts
- 16h00 1. Aankoms van Sy Edele die Minister van Verdediging, gnl. M. Malan.

 Let wel: Alle toeskouers word versoek om op te staan wanneer die Minister en geselskap aankom en om te bly staan tot na die Generale Saluut.
2. Generale Saluut
 3. Opening en verwelkoming deur Sy Edelagbare, die Burge-meester, Raadslid D.G. van der Byl.
 4. Inspeksie van die parade deur Sy Edele, die Minister.
 5. Voorstelling van kleredrag en wapens van soldate uit die tydperk 1880–1881 deur mnr. Dawie van Heerden.
 6. Voordragprogram deur Carel Trichardt
 7. Toespraak deur Sy Edele die Minister en onthulling van die gedenkplaat.
 8. Irene Kommando defileer. Sy Edele, die Minister erken die Saluut.
 9. Gemengde koor onder leiding van Prof. Albert Troskie.
 10. Erewag en vlagstryking
 11. Verbyvlug deur S.A. Lugmag.
 12. Let wel: Alle toeskouers word versoek om te bly sit tot tyd en wyl die Minister en sy geselskap die verhoog verlaat het.

STEPHANUS JOHANNES ROOS

Stephanus Johannes Roos (geb. 1844) word op die plaas Rooikoppies by Krookdilpoort, Brits, groot. Hy word in 1874 assistent-veldkornet. Reeds in 1876 lewer hy bewys van besondere onverskrokkenheid: Gedurende die veldtog teen Sekhukhune bring hy en ses vrywilligers onder 'n stortvloed van vyandelike vuur, die lyk van 'n medeburger ongeskonde terug. By die Slag van Amajuba (27 Febr. 1881) neem hy die inisiatief om die Britte, wat die kop die vorige nag beset het, daar te gaan afhaal. Volgens familie-oorlewering was hy die man wat die Britse bevelvoerder, sir George Colley, dodelik verwond het sonder om te weet wie hy was. Aangesien Transvaal nog in Engelse hande was, wou die familie uit vrees vir vergelding dié feit nooit rugbaar maak nie.

Op 28 Februarie 1883 is Roos in die oorlog teen Mampuru en Nyabéla bokant die regteroog deur 'n vyandelike koeël getref, en is hy die volgende dag begrawe. 'n Gedenknaald is op 16 Desember 1923 deur senator A.D.W. Wolmarans by Roossenekal, vernoem na hom en kommandant Senekal, onthul.

In Pretoria word Roos se dapperheid en kragdadige optrede gehuldig deur die Laerskool Stephanus Roos in Sinoville, wat sy naam dra.

Stephanus Roos het in sy eie woorde vertel wat dié dag by Majuba gebeur het:

“Toen wij dien Zondagmorgen vroeg gewaar werden, dat de Engelschen boven op den kop waren, was daar 'n groote opschudding in het lager. Alles en allen waren in rep en roer. Ik gevoel in mijn hart: als wij die Engelschen niet dadelik afhaken van den kop, en ze eerst tijd geven om zich daar te verschansen en kanonnen daar te brengen, dan zijn wij verloren. Daar was geen tijd of kans om eerst 'n krijgsraad te roepen. Ik grijp zoo maar mijn pèrd en jaag storm tegen den voet van den berg uit. Hier en daar zien ik enkele personen, van verschillende Veldkornetschappen, ook te pèrd jagen. Ik schreeuw en wenk met mijn hoed. Toen jagen wij tot onder de eerste “afzet” (dat is een enigszins uitstaande kliprand, op de noordelijke helling van Majuba – Schrijver) de berg maakt verschillende “afzetten” – en wij laten onze pèrden zoo maar onder in de kloof staan (dat doen de Boeren steeds in den krijg – Schrijver). Daar onder den eersten krans of rand gaan wij toen zitten, wij waren slechts 12 man toen wij daar kwamen. Maar wij zien toen nog gedurig de mannen bij paren en drietallen aangejaagd komen van verschillende kante. Ik schreeuw en wenk maar gedurig met mijn hoed, dat zij allen daar onder den rand bij malkander moeten komen. Toen wij omtrent 40 of 50 man waren, kijken wij hoeveel krijgsofficieren daar waren. Toen waren er net Kommandant Joachim Ferreira, van Nieuw Schotland en ik; en ik was maar assistent-Veldkornet. Ik zeg toen aan hen: “Ik gevoel aan mijn hart, dat wij den kop moeten nemen; want anders zijn wij verloren.” Zij zeggen dat zij ook zoo denken.

Stephanus Johannes Roos, 1881

Die skoolhoof, mnr G.F. Prinsloo en mnr P.W. Botha by die skildery wat aan die Laerskool Stephanus Roos behoort.

Toen zeg ik: “Maar hier moeten wij met malkaâr een verbond maken om den kop te nemen of allen te vallen.” Zij zeggen toen allen: “’t Is goed; wij zullen u volgen en samen den kop nemen of allen vallen.” Ik zeg toen aan hen: “Onse God zal ons helpen, en wij zullen den kop nemen, want wij kunnen niet anders.”

Ik zeg toen: “Daar is maar één plan om den kop te nemen. Wij moeten ons in twee klompen verdeelen. Eén klomp moet recht tegen den kop opklimmen, van de eene “afzet” naar de andere; en de andere klomp moet ’n kopje innemen, die een kant van den grooten kop uitsteekt. Dan kunnen wij probeeren over en wéér, schuins malkaâr los te schieten en zoo al hooger op te klimmen. Ik vraag toen aan Ferreira welke van de twee partijen hij wil aanvoeren en hij zeg hij zal het kopje nemen.

Wij deelen toen de manschappen, zooveel mogelijk vrijwillig, tusschen ons, zij waren toen al tot tusschen 70 en 80 man aangegroeid, volgens mijne schatting. Ik zeg toen aan mijn manschappen: “Partij moeten met mij samen opkruipen tot achter de volgende “afzet” of rand, en partij moeten hier bij de eerste afzet achter blijven om de Engelschen terug te schieten, als zij te ver uitkomen om ons te beletten den volgenden rand te nemen; want de Engelschen schoten toen al “pijlschoten” op ons boven van den kop af. Daar komen toen ook gedurig nog enkele personen achterna, die óf achter Ferreira óf achter mij aangaan. Maar van nu aan had ik bijna geen tijd meer om om te kijken (David Joubert, thans Eerste Raadslid voor Carolina, en de assistent-Veldkornetten D.J.R. Malan en Stephanus Trichard waren ook onder de bestormers van Majuba. Schrijver). Ek was maar altijd bezig mijn mannen aan te moedigen en voort te helpen, zoodat zij geen tijd krijgen om den moed te verliezen.

De tweede rand of afzet bereiken wij dan ook in tamelijk korten tijd en zonder enig verlies- later werd echter een van onze mannen, Johannes Bekker, gedood.

Toen wij achter de tweede afzet waren, gaan wij ’n weinig rusten achter de krans, zoodat ons achterste mannen kunnen bijkomen. Wij zien toen dat Ferreira en zijn mannen al aan’t vechten waren, want er waren al Engelschen op die kopje dat hij moest nemen. Gelukkig konden wij de Engelschen, die op het kopje waren, schuin van achteren beschieten, terwijl hij hen van vóór beschiet. Zij vluchtten dan ook gauw, toen zij het vuur van twee kanten kregen, want daar was niet veel “schuiling” op het kopje.

Terwijl wij dus Ferreira helpen om het kopje te nemen, komen mijne achterste manschappen bij en zij lasschen nog maar altijd van achteren aan, daar er gedurig menschen bijkomen.

Ik geef toen weer dezelfde order, dat partij achter den middelsten rand moesten blijven om de Engelschen terug te schieten achter den bovensten rand van Majuba, dien ik nu moest trachten te nemen. En ik had gezien, dat wij daar hard zouden moeten vechten, want daar zouden wij borst aan borst met de Engelschen komen, en daar moesten wij winnen of verliezen.

Gedenknaald vir Stephanus Roos, Roosenekal

Grafskrif by Gedenknaald

Zoo was het ook. Toen wij achter den middelsten rand uitkwamen, schoten de Engelschen net hard op ons. Maar gelukkig kwamen Ferreira en zijne manschappen toen net uit op het kopje en zoo konden zij weer ons losschieten, net zoo als wij ze losgeschoten hadden. Zoo schoten wij schuin over en weer malakaar los! Ik zag toen dat onze God ons hielp en zei dit aan mijn manschappen en wij vatten nieuwen moed.

Maar g'loof mij, van toen af ging het hard. Wij moesten op onzen buik den berg op kruipen achter de hooge graspollen en de ééne klip en kliprand naar de andere. maar wij kruipen al nader en nader en het gevecht wordt al harder, hoe nader wij komen.

Ons achterste kerels van den middelsten rand af en Ferreira met zijn manschappen op het kopje maken het den Engelschen zoo warm, dat zij niet durven uitkomen om behoorlijk op ons korrel te vatten.

Eindelijk bereiken wij den bovenrand; want de kop is boven plat, met een rand van klippers rondom. Toen vechten wij bijna borst aan borst met de Engelschen, maar zonder malakaar, zoo te zeggen, te zien! Soms zijn zij aan één kant van 'n klip en van onze menschen ander kant; partij keer kunnen wij de trompen van elkanders geweren zien; en ik weet niet hoe het is, dat daar niet van onze menschen gevallen zijn. Ons lieve Heer moet ons bewaard hebben.

Naderhand wijken de Engelschen terug en hun schieten houdt op, maar ik hoor aan de schoten, dat Ferreira den kop aan den anderen kant bestormt en net hard vecht. Ik dacht: nu is mijn tijd. Ik tilde mijn hoofd op om over 'n klipkopje boven op den kop te kijken, maar ik schrok toen ik de macht van Engelschen boven op den kop zag. Ik buk dadelijk weer en kijk om. Toen zie ik eerst hoe min manschappen bij mij zijn en hoe uit malakaar zij aankomen.

Ja, onze liever Heere weet het, toen zink mijn moed voor 'n oogenblik weg. Ik dacht: Ach, de Engelschen kunnen komen en ons klompje hier vangen met de hand en ons allen vast maken. Ook wist ik dat, als het tot het uiterste kwam, zouden de Engelschen ons met bajonetten bestormen. En ik wil ook niet ontkennen dat ik toen van 'n leugen gebruik gemaakt heb. Ik hoop de lieve Heere heeft dit mij vergeven! Ek wenk toen met mijn hoed en ik roep uit: "Kerels, kom nou; Kom gauw! de Engelschen vluchten!" A ja, toen borrelen mijne kerels achter de klippen uit en de achtersten komen aan dat het dreunt. Wij stormen toen zoo maar boven op den rand, ik denk wij waren daar omtrent 'n 40 of 50 man en de Engelschen omtrent 'n 30 of 40 treden van ons af.

Wij vuren toen op de Engelschen zo hard wij kunnen, want zij stonden toen open en bloot en wij hebben toch 'n beetje schuiling. Zij willen ons toen stormen met de bajonetten, maar wij schieten ze tot tweemaal terug. Net toen de Engelschen ons bestormen, krijgt Ferreira weer kans en hij komt ook uit met zijne mannen en kogelt ze vuurwarm van den anderen kant af. En net op dit kritieke oogenblik hoor ik van 'n derden kant ook schieten; daar komen toen Stefanus Trichard

en D. Malan met 'n klompje menschen ook uit. Toen krijgen de Engelschen het van drie kanten af gelijk en ik denk 't is net toen dat Colley gevallen is. Dit konden de Engelschen niet staan; het was toen te hard; en zij barsten zoo maar den berg ander kant af"

*DE AFRIKANER-BOER en de JAMESON-INVAL door N. HOFMEYR
JACQUES DUSSEAU & Co., UITGEVERS, 1896. (met erkenning)
Met dank aan Elna Grobler (Naskom)*

Die trotse skildery van veldkornet Stephanus Roos behoort aan die Laerskool in Pretoria wat sy naam dra: Primêre Skool Stephanus Roos. Die skoolgrond lê in Sinoville aan die voet van die Magaliesberg. Aan die linkerkant van die foto staan P.W. Botha wie se vrou die naskildering van Roos van 'n foto af gedoen het, en regs op die foto staan die skoolhoof, Mnr G.F. Prinsloo, Oom P.W. soos hy alom bekend staan, was in 1970 lid van die skoolkomitee toe die skool gestig is. Hy het ook die skoollied gekomponeer. Hy vertel dat die voormalige skoolhoof van die Laerskool Nicolaas Smit, Mnr L.A. van Wyk het baie belang gestel in die geskiedenis en in die besonder die geskiedenis van Amajuba. Dit is mnr. van Wyk wat op die gedagte gekom het om die nuwe laerskool in Sinoville destyds te vernoem na die heldhaftige veldkornet Roos wat die berg uitgestorm het. Die skool se leuse het toe ook geword: "Tot Bo" terwyl die skoolwapen 'n lynteke-ning van Amajuba omraam.

STERFKENNIS

Ooreenkomstig de Wet op de Weeskamer, 10 November 1869

- 1.—Naam van den Overledene— *Stefanis Johannes Roos*
- 2.—Geboorteplaats van den Overledene— *Kaap Colonie de Koolsberg*
- 3.—Namen der Ouders— *Johanes Jacobus Roos
Anna Magrieta Catriena Kruger*
- 4.—Ouderdom— *38 jaren en 7 maanden*
- 5.—Beroep— *Landbouwer*
- 6.—Getrouwd of ongetrouwd— *met Maria Jacoba Brits
Weduwnaar of Weduwe—*
- 7.—Datum van overlijden— *28 Feberarie 1883 dootgeschoten*

- 8.—Waar gestorven — *by Niabel*
- 9.—Of er testament bekend is— *Ja*
- 10.—Of er roerende of onroerende goederen of *bijde*
beiden zijn nagelaten—
- 11.—Is de boedel naar gissing boven de £25— *boven*
- 12.—Namen der kinderen—mondig of onmondig—
NB.—Namen der onmondige voluit met *al onmondig*
datum der geboorte.

<i>Johanes Jacobus Roos</i>	<i>geboren en het jaar 1866 de 29 januarie</i>
<i>Elzie Aleta Gertruida</i>	<i>1867 de 1 augustus</i>
<i>Gert</i>	<i>1869 de 19 April</i>
<i>Stefanus Johanes</i>	<i>1871 de 27 decseember</i>
<i>Anna Margrieta Catrina</i>	<i>1872 de 6 september</i>
<i>Johan Nicolaas</i>	<i>1874 de 15 feberarie</i>
<i>Maria Jacoba</i>	<i>1875 de 16 october</i>
<i>Tielman Franschois</i>	<i>1877 de 11 july</i>
<i>Josiena Maria Magdalena</i>	<i>1879 de 6 juny</i>
<i>Harmanes</i>	<i>1881 ùe 14 mij</i>
<i>Aleta Gertruda Catriena</i>	<i>1882 de 11 augustus</i>

Maria Jacoba Roos gebo. *Brits* *M.N. Ras*

Roodekoppies Wyk V
Dist. Pretoria den 21ste November 1889

Inventaris van den Boedel van Wylen Stefanus Johannes Roos en
echtgenoot Maria Jacoba Roos geb. Brits

<i>1/9 Ged. Krokodilpoort</i>	<i>£200.00</i>
<i>1/9 " Magalieskraat</i>	<i>"100.00</i>
<i>1/9 " Blaauwbank</i>	<i>50,00</i>

(Spelling volgens oorspronklike Sterftekennis en Inventaris gelaat)

JOACHIM JOHANNES FERREIRA

*Een van die
Aanvoerders van die burgers wat die
berg uitgeklim en die slag gelewer het.*

Alhoewel buite die ZAR woonagtig in die Klein-Vrystaat, was hy die aanvoerder van die Utrecht Kommando, wat die ZAR-magte by Majuba te hulp gekom het.

Na die slag van Amajuba was hy Commissaris voor Naturellen van Wakkerstroom onder die Z.A.R. Sien bladsy 41 — *het Insluiten van de Boeren-Republieken, Dr W.J. Leyds, Deel II.*

Nadat de slag was afgelopen werd ik (SPE Trichardt) door Generaal Smit gelast om de Engelschen, die in een klein fortje waren aan de Natal syde van Amajuba aan te vallen. Myne manschappen waren erg vermoeid, daarom vraag ik vrijwilligers en twintig myne Burgers volgden my. Wy schoten er velen van den vyand dood en de rest vluchten naar hun lager (Mount Prospect).

Joachim Ferreira commandeerde een 100 paarderuiters, die de bestorming van het fortje flink uitvoerde.

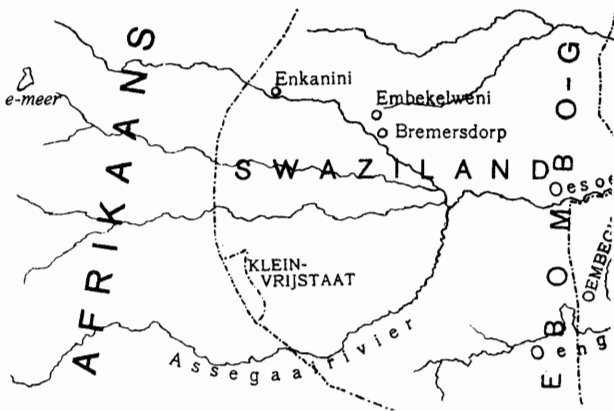

D MSTREEKS die jaar 1875 het twee beroepsjagters, Joachim Johannes Ferreira, die latere held van Amajoeba, en

Frans Ignatius Maritz, 'n broerskind van die Voortrekker, Gerrit Maritz, op 'n jagtog deurgedring tot Swaziland.

Hulle het met Oembandien, die opperhoof van die Amaswazistam, onderhandel, 'n vriendskapsverdrag gesluit, en later 'n strook grond met sterk standhoudende spruite, baie fonteine en lieflike groen weiding van die opperhoof geruil vir negosiegoed ter waarde van £400 en veertien ryperde.

Skaars was die kontrak gesluit of Ignatius Maritz het, vergesel van sy ses seuns, getrek en die plaas Strydkraal, in die huidige distrik Piet Retief, aangelê. Agt maande later het kommandant Joachim Ferreira en Jan en Jacobus Mei ook met hulle gesinne gevolg. Hulle het hierdie gebied gedoop „Die Gemeenes Klein-Vrystaat” en besluit om 'n onafhanklike republiek daar te organiseer.

Joachim Johannes Ferreira is oorlede op sy plaas Welwerdiend in die Republiek Klein Vrystaat. Later is hy op Piet Retief herbegrawe. Die grafopskrif lees

*Generaal J.J. Ferreira
8.8.1835 — 16.5.1917*

*Adriana G. Ferreira (gebore Davel)
31.1.1848 — 26.2.1929*

Psalm 4 vs 9

← Gevind deur mnr. M.S. Ferreira in die Bybel van sy moeder, Witrivier Tvl. Waar en wanneer gepubiseer is onbekend (Redakteur).

Joachim Johannes Ferreira (1876–1902) was die medestigter van die Republiek Klein Vrystaat en kommandant gedurende die Eerste Vryheidsoorlog.

Soos vertel deur Veldkornet vir die wyke Olifantsrivier en Middelburg dorp, 1880, S.P.E. Trichardt. Bronkhorstspruit slag toe met konvooi na Heidelberg en verder na Majuba.

Later Luitenant Kolonel van die Staatsartillerie ZAR.

Sien Bl. 37 RGN se uitgawe SPE Trichardt.

JOACHIM JOHANNES FERREIRA – Held van Amajuba
PETISIE VAN REPUBLIEK VAN DIE KLEIN VRYSTAAT OM
BY DIE Z.A.R. INGELYF TE WORD 1888

Bl. 334–335. Het insluiten van de Boeren Republieken. Dr W.J. Leyds

Rooipoort, Klein Vrijstaat 1.11.88

Aan ZIJN ED. den STAATS-PRESIDENT en Ed.Achth. Leden van
den UITVOERENDEN RAAD, Zitting houdende te Pretoria.

Geven met verschuldigten eerbied te kennen de ondergeteekenden, Voorzitter en Leden van het Bestuur van een gedeelte van Amazwazieland, bekend onder de naam van Klein-Vrijstaat, alsmede de Ingezetenen derzelve.

Dat genoemde stuk grond door den Amazwazie Koning Umbandine in het jaar 1876 aan de Heeren J.J. Ferreira en Jan Maritz verkocht werd en sedert dien tijd verscheidene burgers van de Z.A.Republiek hun woning aldaar genomen hebben.

Dat zij gedurende de Vrijheidsoorlog opgecommandeerd werden en vrijwillig de zelfde dienst gedaan hebben als eenig ander burger van de Z.A.R.

Dat zij echter verstoken waren geweest van te kunnen deelen in de regten met de burgers der Z.A.R. bv. a. In het brengen van hun zaken en geschillen voor Landdrost en Veldcornet. b. In de bevestiging van Huwelijken.

Dat zij daartoe verplicht waren onder hun een bestuur te kiezen in hun klein grondgebied teneinde order en regel daar te stellen. Dat zij verder de Ed.Achth. Leden van den Uitvoerenden Raad willen herinneren dat zij vroeger Burgers van de Z.A.R. geweest waren en ofschoon van hun Moederland door hun eigen toedoen afgesneden, zij nog steeds getrouwe burgers der Z.A.Republiek zijn.

Dat Umbandine Koning der Amazwazies steeds geweigerd heeft om met de ondergeteekenden iets te doen te hebben, en zelfs door hem aan ons verklaard werd, dat hij (Umbandine) over geen witte menschen wil regeeren. De Koning

wilde niet eens gedoogen dat van zijn onderdanen inbreuk zouden maken op genoemde grondgebied en ook geen een toelaten er op te wonen.

Dat Umbandine schriftelijk afstand heeft gedaan van genoemde Grondgebied met datum 27 October dezes jaars.

Redenen waarom zij eerbiedelijk, doch dringend verzoeken, dat het de Ed. Achtb. Uitvoerende Raad moge behagen, stappen te nemen genoemde Grondgebied hierin vermeld over te nemen, te meer daar de Koning Umbandine afstand van genoemde Grondgebied heeft gedaan, en zelfs in zijn schriftelijke afstand verzoekt dat zulks geschieden mogt (zie schriftelijke afstand hierbij).

En indien het de Ed. Achtb. Uitv. Raad moge behagen aan hun verzoek hierin vermeld te voldoen, dat dan de ingezetenen van genoemde grondgebied, hunne gronden, die zij gekocht heeft of gekregen hebben, zullen behouden als hun wettig eigendom, en dat zij van de Regering der Z.A.R. transport van hun eigendom kosteloos verkrijgen zullen.

Dat wij inwoners van meergemelde Klein-Vrijstaat van Belasting vrij zal zijn tot op datum van annexatie en verder dat wij er alle voorregten van Burgers zal deelen, wanneer wij geannexeer zijn.

't welk doende eenige leden van Bestuur
J.J. BEZUIDENHOUT, Voorzitter
W.A. DU PLESSIS, Lid
en 35 anderen

(Redaksie: Sal die nageslagte van Joachim Ferreira asseblief per brief in aanraking met die Redakteur kom. Sien adres agterin).

E J P JORISSEN

In die S A Biografiese Woordeboek word dit uitdruklik gestel dat Jorissen hom op uitmuntende wyse van sy taak gekwyd het en dra so deel by tot die totstandkoming van die Pretoria-Konvensie van Augustus 1881.

E J P Jorissen was 'n regsgeleerde van Pretoria en oud-predikant van Nederland wat hom vroeg in Desember 1880 tussen die duisende Boere op die plaas Paardekraal bevind het. Deur sy aanvaarding van vise-president Paul Kruger as leier (Jorissen was aanvanklik 'n ondersteuner van Burgers en teen Kruger gekant) word Jorissen vir Transvaal van beslissende belang. As lid van die Uitvoerende Raad van die herstelde regering oorreed hy Kruger om Heidelberg as setel van die regering te aanvaar. "Heidelberg was daartoe de aangewezen plek; aan de Britsche regeering moest het gemakkelik gemaakt worden ons als'oorlogvoerende mogendheid' te erkennen. Wij hadden immers altijd de theorie volgehouden, dat wij nooit berust hebbende in de anexatie, ons het recht voorbehouden hadden, op eenig gevegen oogenblik het bestuur van zaken weder in handen te nemen", skryf hy in sy TRANSVAALSCHERHERINNERINGEN wat in 1897 gepubliseer word.

Dr E.J.P. Jorissen

*Dr E.J.P. Jorissen
tydens die wapenstilstandberaad
by O'Neill se huis.*

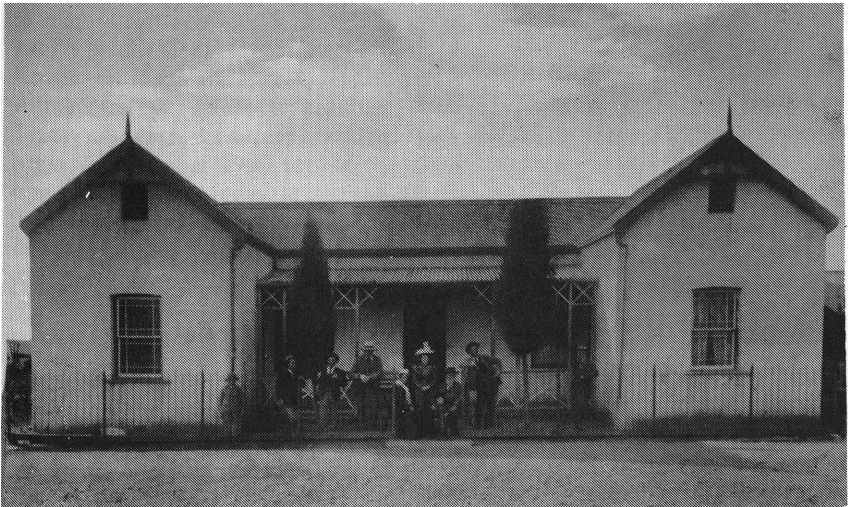

*M.W. Pretorius (17.9.1819–19.5.1901)
op hoë ouderdom.
Stigter van Pretoria
Een van die Driemanskap*

'n Seldsame tekening van die vredesonderhandelings, soos op 21 Maart 1881 in O'Neil se huis, aan die voet van Majoeba, gehou. Van links na regs: Dirk Uys, vise-president S.J.P. Kruger, Lt. Hamilton, maj. Clark, genl. P.J. Joubert, maj. Fraser, kapt. Capper, president J.H. Brand (met baard, skryf), kapt. Roberts, genl.-maj. sir Evelyn Wood, genl. Nicolaas J. Smit.

Huis van M.W. Pretorius in Pretoria

Hy skryf verder: "In Heidelberg bleef het Centraal Bestuur achter. Wij moesten alles regelen. De voorziening in de stoffelijke behoeften van het te veld staand leger; het vervaardigen of aankopen van ammunitie" . . . Bogenoemde was vir burgers wat Pretoria, Rustenburg, Standerton en ander dorpe omsingel het. Met die aankoop en maak van ammunisie het die burgers te Heidelberg tot 2 500 patrone per dag afgelewer!

Ons foto toon die voormalige prokureur van Pretoria soos wat hy gelyk het op die Natal-grens tydens die vredesonderhandelinge.

J VAN RENSBURG (Naskom)

Teenwoordig by Vredesluiting in O'Neil se huis.

President Kruger, Generaal Joubert, M.W. Pretorius as lede van die Driemanskap. Jacob Philippus Mare 26.1.1823–11.2.1900, lid van die Uitvoerende Raad van die Z.A.R. Dirk Cornelis Uys (Swart Dirk) (1814–17.5. 1892). C.J.J. Joubert (Christiaan Johannes Jacobus) 22.6.1834–17.7.1911, later lid van die Uitvoerende Raad en myn-kommissaris van die Z.A.R., en Docter E.P.J. Jorissen met Carel Rood (11.7.1851–20.5.1945) as tolk.

Van Engelse syde Generaal Sir Henry Evelyn Wood, 9.2.1838–2.12.1919. Later Engelse Veldmaarskalk en vier leden van zyn staf.

President J.H. Brand. 6.12.1823–14.7.1888 staatspresident van die Oranje Vrystaat.

C.R. DE WET

Christiaan Rudolph de Wet (7/10/1854 – 3/2/1922) het reeds gedurende die Eerste Vryheidsoorlog (1881) homself onderskei as soldaat en leier met wie rekening gehou moes word.

So sou hy dan op 25-jarige ouderdom, ten spyte van die feit dat hy 'n Vrystater was, protesvergaderings in die Transvaal kom bywoon. Die onafhanklikheid van hierdie republiek was vir De Wet onafskeidelik met dié van sy eie staat verbonde en dit was sy besliste oortuiging: "Transvaal sal moet terugkom!"

Kort vóór die uitbreek van die Eerste Vryheidsoorlog trek hy na die Transvaal waar hy, met die uitbreek van die oorlog, saam met die Transvaalse kommando's op trek na die Natalse grens.

As waarnemende kommandant het hy by Laingsnek reeds spore van sy toekomstige krygsvernuf getoon, en by Majuba was hy één van die burgers wat die steil hange uitgeklover het om die vyand van die berg te jaag.

A. Swart (Naskom)

LIGGING VAN FORT ROYAL, 1880–1881 (*dr H.M. Rex*)

Met die oog op die aanbring van 'n bronsplaat van die Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede om die ligging van die eertydse Fort Royal in Pretoria in herinnering te roep – wat aanvanklik op een of ander geskikte plek aan die buite- of binnekant van die Genl. Pretoriusgebou, geleë op die noordoostelike hoek van Paul Kruger- en Jacob Maréstraat, aangebring sou word – het mnr. A.B. van N. Herbst, Administrateur van die Nederduitsch Hervormde Kerk, mnr C.F. van R. Zietsman, Transvaalse Streeksvertegenwoordiger van die RNG en ondergetekende in die begin van Oktober 1880 tot die slotsom gekom dat dit verstandig sou wees om opnuut deeglike aandag te gee aan die presiese ligging van Fort Royal alvorens daar uitvoering gegee word aan die besluit van die RNG dat die bronsplaat op die terrein van die Genl. Pretoriusgebou aangebring moes word.

Die Afrikaanse bewoording op die bronsplaat lui soos volg:

FORT ROYAL

Hier was Fort Royal geleë, gebou onder toesig van lt. Commeline van die Royal Engineers en tydens die beleg van Pretoria (21.12.1880–29.3.1881) deur 'n kompanie van die 94ste Regiment gebruik. Die fort waarvan die bouwerk op 4 Desember 1880 begin en binne 'n week voltooi is, het 'n 4-pond-Kruppkanon gehuisves.

Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede
1980

Genl. C.R. de Wet

Die probleem wat tydens die samespreking tussen bogenoemde drie here in die Kantoer van die Administrateur en later op die terrein van die Genl. Pretoriusgebou opgeduik het, hou verband met die volgende sinsnede op die bronsplaat: *Hier was Fort Royal geleë*, en sy Engelse weergawe: *Here stood Fort Royal*. Hierdie stellings impliseer dat Fort Royal geleë was of gestaan het op die terrein van die huidige Genl. Pretoriusgebou aan die oostekant van Paul Krugerstraat.

Tydens die samespreking het ondergetekende dit as sy mening uitgespreek dat Fort Royal *in die omgewing van* die Genl. Pretoriusgebou geleë was, maar baie beslis nie geleë was of gestaan het nie op die noordoostelike hoekerf waarop die Genl. Pretoriusgebou in die vyftigerjare opgerig is. Dit was sy mening dat indien die bronsplaat aan die muur van die Genl. Pretoriusgebou aangebring sou word, sodanige aanduiding van die ligging van die eertydse Fort Royal nie sou ooreenstem met die historiese feite nie, bygevolg misleidend sou wees en verbygangers en besoekers in die jare wat kom onder 'n verkeerde indruk sou bring.

2. Die bevindings van twee bekende historiese navorsers oor die ligging van Fort Royal

Vir die doeleindes van 'n ondersoek na die presiese ligging van Fort Royal, is daar in die eerste plek aandag gegee aan die bevindings van *Robert Peacock* en *Arthur Davey* in die eerste helfte van die vyftigerjare.

i. *Robert Peacock*

Met gebruikmaking van die geskrifte van Charles Du Val (*With a Show through Southern Africa and Personal Reminiscences of the Transvaal War*, Vols. I & II, London, 1881), Lady Bellairs (*The Transvaal War*, Blackwood, 1885) en H.E. Hall & F.R. Paver (*Pretoria, the Administrative Capital of South Africa*, 1910), het Peacock, ten opsigte van die ligging van Fort Royal, tot die volgende gevolgtrekking gekom:

“... Fort Royal was waar die ZASM-geboue tans staan.”¹

Die ZASM-geboue, bestaande uit die ZASM-HUIS op die noordwestelike hoek van Maré en Marktstraat – teenoor die huidige Genl. Pretoriusgebou – en die administratiewe kantore van die Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij (NZASM), het ten tye van die voltooiing van Peacock se proefskrif in die begin van die vyftigerjare gestaan op die twee erwe wat aan die westekant van Paul Krugerstraat en tussen Jacob Maré en Minnaarstraat lê; Die gevolgtrekking waartoe Peacock dus gekom het, was dat Fort Royal op een of ander plek aan die westekant van die destydse Marktstraat en tussen die verlengde Maré- en Minnaarstrate geleë was.

ii. *Arthur M. Davey*.

Terwyl Peacock aan sy proefskrif gewerk het, het Arthur Davey hom ook besiggehou met 'n verhandeling oor 'n aspek van die geskiedenis van

Pretoria, waarvan die stigting 'n honderd jaar gelede in November 1955 gevier sou word.

Oor die ligging van Fort Royal het Davey soos volg geskrywe:

“At the north-eastern apex of the perimeter was the Gaol and Convent Redoubt (by die kruising van Visagie- en die huidige Bosmanstraat – HMReX) with a bastion for a 4-pounder Krupp gun and some 400 yards eastward commanding the approaches from Middelburg and Lydenburg was “Fort Royal”, a stone and earth fortification, to which 80 men and a 4-pounder Krupp gun were allotted.”

In 'n voetnoot het Davey die ligging van Fort Royal nader aangedui: “Fort Royal was located at the present sites of the Native Affairs Department (wat intussen op die terrein van die Zasmhuis opgerig is – HMReX) and the N.Z.A.S.M. Buildings at the junction of Jacob Maré and Paul Kruger Streets.”²

Vir sy lokalisering van Fort Royal verwys Davey in 'n voetnoot net na een bron: C-2886, Encl. 75, p.103, for particulars of fortifications: Bellairs to Dep. Adj. Gen., Pietermaritzburg, 22.1.81. By ondergetekende het die vraag ontstaan of Davey nie kennismakek het nie met die proefskrif van Peacock en laasgenoemde se gevolgtrekking oor die ligging van Fort Royal sonder vermelding van sy bron, in sy eie werk weergegee het. Ek verwys na hierdie aspek omdat ek van opinie is dat Peacock se gevolgtrekking oor die presiese ligging van Fort Royal foutief was omdat hy een bepaalde bron verkeerd geïnterpreteer of weergegee het, 'n foutiewe gevolgtrekking wat daarna deur Davey oorgeneem en herhaal is. Die *enigste verskil* tussen die stelling van Peacock en dié van Davey was dat *lg. verwys na die terrein van die “Native Affairs Department”* (waar die hoofkantoor van die Dept. van Naturellesake die Zasmhuis na die voltooiing van die Peacock-proefskrif vervang het) “and the *N.Z.A.S.M. Buildings*”, en *eersgenoemde na die terrein van die ZASM-geboue*.

5. Verwysing na ligging van Fort Royal deur mnr. Johan F. Preller, 1974

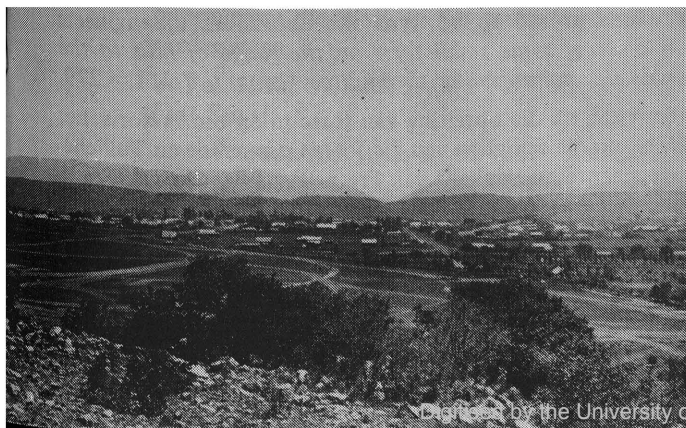
In 'n artikel wat handel oor 'n kaart van Pretoria, wat in November 1879 saamgestel is, het mnr Johan F. Preller, destyds Adjunk-Direkteur van Argiewe, in die *S.A. Argiefblad*, 1974, – sonder vermelding van sy bronne waarop sy bewering gebaseer was – die ligging van Fort Royal soos volg aangedui:

“. . . Fort Royal (was geleë) op die hoek van Jacob Mare- en Marktstraat (tans Paul Krugerstraat).”³

Aangesien mnr Preller baie waarskynlik kennis gedra het van die geskifte van Peacock en Davey kan die afleiding gemaak word dat hy die standpunt van Peacock en Davey, dat Fort Royal geleë was op die noordwestelike hoek van Mare- en Marktstraat, onderskrywe. Ongelukkig sê Preller nie op watter

'n Fort in Pretoria tydens die beleg van 1880-1881.

hoek van Maré- en Marktstraat Fort Royal, volgens hom, geleë was. Soos sy stelling nou daar staan: “op die hoek van Jacob Mare- en Marktstraat”, kan dit na enige van die vier hoeke van Maré en Marktstraat verwys. Indien Preller sou geskrywe het: “Fort Royal (was geleë) op die suidwestelike hoek van Jacob Mare- en Marktstraat”, of: “Fort Royal (was geleë) naby die kruising van Jacob mare- en Marktstraat”, sou hy, myns insien, nader aan die waarheid ten opsigte van die ligging van Fort Royal gekom het, as wat Peacock en Davey in staat was.

4. Bronne waarna Peacock en Davey verwys i.v.m. die ligging van Fort Royal

i. Charles Du Val: With a Show through Southern Africa, and Personal Reminiscences of the Transvaal War, Vols. I & II, 1882.

Peacock verwys in sy proefskrif na twee bladsye van Du Val se boek waar hy inligting oor die ligging van Fort Royal teengekom het, maar aangesien op bl. 176 en 190 van my uitgawe van Du Val se tweedelige werk van 1882 geen melding gemaak word van Fort Royal of enige van die ander destydse forte rondom Pretoria nie, kwoteer ek die verskillende verwysings na Fort Royal wat ek aangeteken het. In die werk van Du Val, wat sy herinneringe voor, tydens en na die beleg van Pretoria bevat, kom verskillende verwysings na die forte in en om Pretoria voor, o.a. ook na Fort Royal. Aangesien hy reeds op 18 November 1880 Pretoria vanaf Heidelberg met die Sesmyspruitpad binnegekom het, was hy vanaf die begin van Desember goed op hoogte met die oprigting van die forte en die beleg van Pretoria.

Vir ons doel kan die volgende verwysings vermeld word:

- a. “A couple of days before the date of the anticipated great Boer gathering (te Paardekraal op 8 Desember 1880 – HMRex), a meeting was called in one of the hotel rooms to consider the question of forming volunteer companies and other matters relating to the defence of the town; and the proceedings were enlivened by a number of detonations like the discharges of cannon, but which proved to be dynamite explosions, the engineers *being engaged in erecting some small forts on the range of hills to the south of the town, and commanding the military camp*”, Vol. I, p.279.

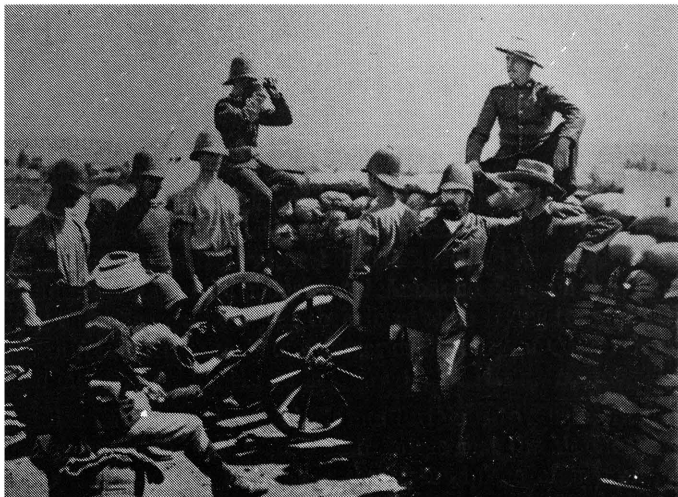
Hierdie eerste verwysing na die oprigting van forte in en om Pretoria, het blykbaar betrekking op die oprigting van die forte Commeline en Tullichewan op die heuwels aan die suidekant van Pretoria. Of Fort Royal terselfdertyd opgerig is, blyk nie duidelik uit Du Val se eerste verwysing na die bou van die forte nie. Opmerklik is dat 4 Desember 1880 deur die opstellers van die bewoording op die bronsplaat aanvaar is as die datum waarop die bouwerk aan Fort Royal begin is.

- b. Nadat die Vierkleur op 16 Desember 1880 op Heidelberg gehys en die Zuid-Afrikaansche Republiek geproklameer is, word vermeld dat “the defensive works progressed (in Pretoria)” na 17 Desember, terwyl tekens van verdediging om elke draai in Pretoria opgemerk kon word, pp. 283, 284 & 286.
- c. Du Val se eerste spesifieke verwysing na Fort Royal vind ons onder datum 18 Desember 1880, waaruit die afleiding gemaak kan word dat dié fort in die voorafgaande week of twee opgerig moes gewees het. Du Val skrywe dat die Vrywilligers, “fully armed” om 1 vm. moes byeenkom “*at Fort Royal, a small bastion in the open ground, commanding the ‘poort’ or entrance to Pretoria from the Potchefstroom Road. On reaching the ground at the right of Fort Royal, the shadowy forms of the Mounted Infantry and Carabineers already arrived, were visible drawn up in lines*”, p.286. In Vol. II vertel Du Val dat “Captain Campbell, the senior captain of the 94th, who with eighty men was occupying Fort Royal at Pretoria. . .”, terwyl hy weer ’n keer verwys na die twee blokhuse of forte bekend as Fort Commeline en Fort Tullichewan, geleë “on a mountainous chain lying due south from the camp and running east to west”, pp. 4 & 11.

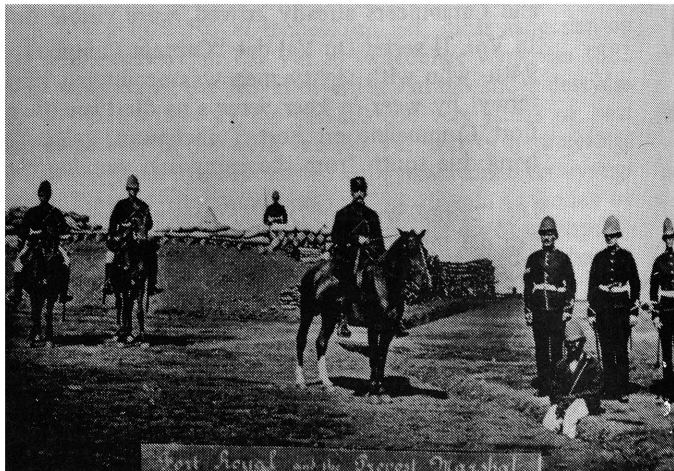
Die “camp” waarvan Du Val melding maak, was die suidwestelike gedeelte van die terrein wat gestrek het van Visagiestraat (en selfs ’n gedeelte van Skinnerstraat) in die noorde tot die heuwels aan die suidekant van die dorp en van Marktstraat in die ooste tot aan die westekant van die teenswoordige Potgieterstraat, d.w.s. in die omgewing waar die militêre hoofkwartier in Potgieterstraat en die tronk tans gevestig is. Die oop terrein waar die Stadsaal van Pretoria tans staan, wat destyds bekendgestaan het as “Garrison Square”, was geleë teenoor die Jellabad Villas of “Government Offices”, ook genoem die “District Offices” Dié regeringsgebou van die Engelse Tussenregering is vanaf 1881 tot 1884 ook gebruik deur die herstelde regering van die ZAR en het gestaan waar die gebou van die Sitrusraad vandag staan.

In Vol. II van sy werk gee Du Val ’n nadere aanduiding van die ligging van Fort Royal:

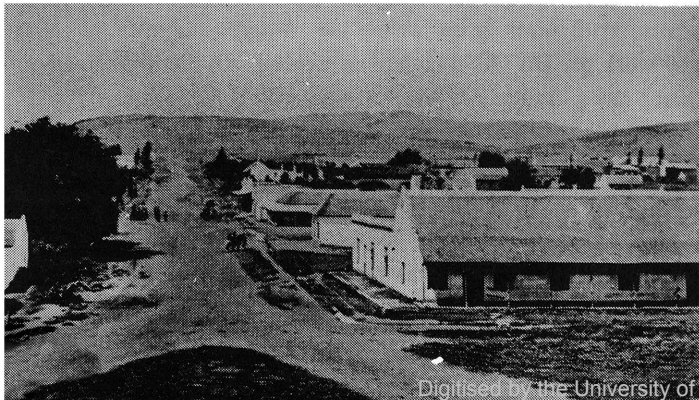
“About 300 yards to the south-east of the Convent Redoubt” (wat geleë was op die noordwestelike hoek van Visagie- en Kockstraat (tans Bosmanstraat) waar die vulstasie teenoor die Continental Hotel tans geleë is) “and commanding the ‘Poort’ or entrance through the southern range of mountains, beyond which lay the roads to Potchefstroom and Heidelberg, was placed a small earth and stone bastion, known as Fort Royal, occupied by some eighty men of the

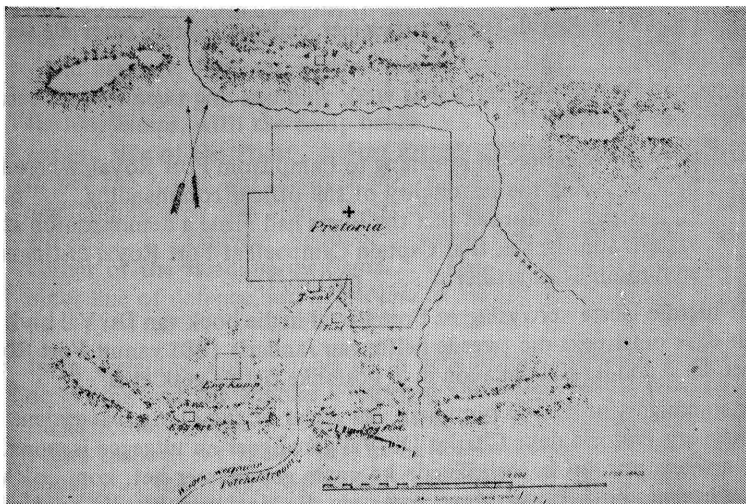
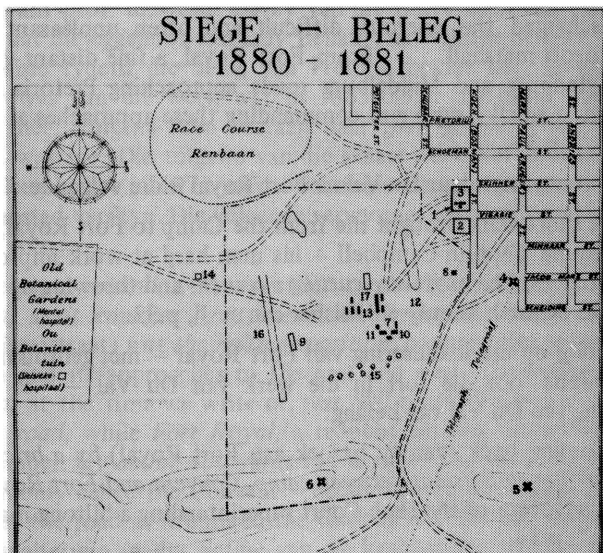

Fort Royal

Fort Royal

94th Regiment, under Captain (now Major) Campbell, who also discharged the onerous, difficult and often unpleasant duties of Provost-marshal. . . . From Fort Royal, a fine distant view of the Lydenburg and Middelburg roads approaching Pretoria was to be had, a small Krupp gun commanding these approaches at long range . . .”, p.20.

Verdere verwysings deur Du Val na Fort Royal is die volgende:

“A short walk brought me from the Camp to Fort Royal, and there I found Captain Campbell – his men hard at work improving their defences. *The men were cutting a trench*, and throwing up the spadefulls of earth as only a Britisher can . . .”, p.33.

Met die oog op die lokalisering van Fort Royal – met gebruikmaking van die gegewens oor dié fort in die werk van Du Val – is ’n verdere opmerking van Du Val van belang:

“Coming back (van sy besoek aan Fort Royal) *by a brick building standing equidistant between camp, Convent and Fort Royal* I found an advocate of the High Court superintending a biltong manufactory . . .”, p.34.

Die “brick building” of biltongfabriek was dus ewe ver of op gelyke afstand van die Kamp, die Klooster (in Kockstraat – later Koch-, tans Bosmanstraat – tussen Visagie- en Skinnerstraat) en Fort Royal. Die vasstelling van die presiese ligging van die “brick building” sal dus lig kan werp op die ligging van Fort Royal. Op dié aspek het ondergetekende egter nie verder ingegaan nie.

In die tweede deel van Du Val se werk vind ons nog twee verdere verwysings na Fort Royal:

“On one occasion on returning to Camp from Fort Royal, where I had been enjoying the hospitality of the officer commanding. . .” p.84, en laastens: “I learned that the Boers had made a demonstration at its eastern approaches, that Captain Campbell at Fort Royal distinguished himself as an artilleryman . . .”, pp.106/7.

Uit hierdie laaste verwysing na Fort Royal in die boek van Du Val blyk dit dat daar omstreeks die tweede helfte van Januarie 1881 vanuit Fort Royal met die 4-ponder Kruppkanon in ’n oostelike rigting geskiet is.

In sommige van die 40 nommers van *News of the Camp* wat tydens die beleg van Pretoria deur Charles Du Val geredigeer en uitgegee is, sowel as in artikels wat hy in verskillende koerante gepubliseer het, kom ook verwysings na Fort Royal voor, maar vir die doel van hierdie relaas, het ondergetekende dit buite rekening gelaat.

ii *Lady Bellairs: The Transvaal War, 1880–1881, 1885*

Davey (tans prof. dr. A.M. Davey van die Universiteit van Kaapstad) is van mening dat die eggenoot van lady Bellairs, sir William Bellairs, wat 'n belangrike posisie tydens die beleg van Pretoria beklee het, in werklikheid die skrywer was van die werk wat in 1885 onder die naam van lady Bellairs verskyn het. Volgens hom bestaan daar geen getuienis dat sy destyds in Pretoria was nie. Die uitgawe van dié skaars werk wat deur ondergetekende geraadpleeg is, het in 1972 as 'n "Facsimile Reprint" by die firma C. Struik van Kaapstad verskyn. Die volgende verwysings na Fort Royal kom in Bellairs se werk voor:

- a. "The *camp ground*, as it was called, to the right and left of the Heidelberg Road, as it emerges from the South Poort (die begin van die huidige Potgieterstraat) was the military position, commanding to some extent the town and its approaches to the east and west. The *military headquarter camp*, at the time we write of, was 800 to 1000 yards to the left of the main road, while *Fort Royal*, a redoubt thrown up in the early part of December, lay about 400 yards to the right. The jail and Loretto House – commonly called the Convent – occupied an intermediate position on the left of the road as it entered the town (d.w.s. die pad wat oor die huidige Stadsaalterrein in die rigting van die kruising van Visagie- en Marktstraat geloop het), p.99.
- b. "... two covered forts of rough stone – one called *Fort Tully* (d.i. Fort Tullichewan) to the east of the Poort (d.w.s. Gevangenispoort waar die huidige Potgieterstraat begin) to command the approaches from that side, together with the stream which furnished the town and camp watersupply – and another, *Fort Commeline* to the west side utilised as signal-stations, in communication day and night by heliographs, flags, and flashing lamps, with the camp below a blockhouse was built on the eastern side of the Poort . . . *Fort Royal* – below *Fort Tully*, and between it and the town, was about 1000 yards east of the Headquarter Camp and commanded the South Poort and east side of the town and Camp ground Convent Redoubt – about 700 yards from the north-east corner of the Headquarter Camp . . . The *Headquarter Camp* forming an inner line of defence, was below and to the north of *Fort Commeline* . . ." pp. 113–115.
- c. In 'n vertelling word verwys na 'n gebeurtenis op Mears se plaas (in die omgewing van die huidige Pretoriase Onderwyskollege) ten tye van die Elandsfontein-geveg: "... on the other side of the river (Apiesrivier) – a bullet through Mr Mears' hat, as he was standing in the verandah of his house . . . the Krupp 4-pounder guns from the fort opened fire for the first time during the investment and a shell from Fort Royal falling in their midst. . . .", p.156.

d. “*Fort Royal, for a company of infantry and a 4-pounder Krupp gun, about 700 yards to the east of the camp, commanded the entrances to the town on that side . . . Loretto House (Convent) and the civil jail – 680 yards to the north-east of the camp . . .*”, p.456. Hierdie verwysing kom voor in ’n verslag wat kol. W. Bellairs, C.B., Commanding Transvaal District op 22.1.1881 aan die Deputy Adj. Genl. in Pietermaritzburg gestuur het. Vgl. pp.454–459 as onderdeel van Appendix G. pp. 447–459. Hierdie is een van die bronne waarna Davey in sy M.A.-verhandeling verwys.

iii *H.E. Hall & F.R. Paver (Editors): Pretoria, the Administrative Capital of South Africa, 1910.*

a. “. . . British Occupation, 1877–1881, a period of expansion and progress *Pretoria was evacuated (vier dae na Dingaansdag, 16.12.1880) and a main camp formed on the foothills to the south of the town The camp was fortified and protected by two forts on the hills at the back and one near where Zasm House now stands (manned by a company of the 94th Regiment who had arrived a few days before their main body were cut up at Bronhurst(sic) Spruit), with an outpost at Klapper Kop, where the big fort now stands. A blockhouse was built where Eloff’s Cutting now is, and another near the cemetery. A large fortified camp was also made by enclosing the old gaol and the Convent grounds and church, and this was manned by 600 irregulars enlisted in town under Major Le Mesurier, R.E. with Captain R.K. Loveday, second in command. This camp was protected by two loopholed walls. . . In the main camp were D’Arcy’s Horse and Nourse’s Horse . . .*”, p.23.

5. Opsomming van die inligting wat Du Val, Bellairs en Hall & Paver oor die ligging van Fort Royal verstrek.

i. *Du Val*

a. “Fort Royal, a small bastion *in the open ground, commanding the ‘poort’ or entrance to Pretoria from the Potchefstroom Road*”, Vol. I, p.286.

b. “On reaching *the ground (at 1 a.m.) at the right of Fort Royal (d.w.s. aan sy westekant in die rigting van die militêre kamp) the shadowy forms of the Mounted Infantry and Carabineers already arrived, were visible drawn up in lines*”, Vol. I, p.286.

c. “About 300 yards to the south-east of the Convent Redoubt (geleë op die noordwestelike hoek van Visagie- en die huidige Bosmanstraat) and commanding the ‘Poort’ or entrance through the southern range of mountains. . . was placed a . . . bastion . . . known as Fort Royal . . .”, Vol. II, p. 20.

d. “From Fort Royal, a fine distant view of the Lydenburg and Middelburg roads approaching Pretoria was to be had . . .”, p.20.

- e. "A short walk brought me from the Camp to Fort Royal . . .", p.33.
- f. ". . . a brick building standing equidistant between camp, Convent and Fort Royal . . . (used as) a biltong manufactory. . .", p.34.
- g. "I learned that the Boers had made a demonstration at its eastern approaches that Captain Campbell at Fort Royal distinguished himself as an artilleryist . . .", pp.106/7.

ii *Bellairs*

- a. "The camp ground . . . to the right and left of the Heidelberg Road, as it emerges from the South Poort, was the military position, commanding to some extent the town and its approaches to the east and west. . .", p.99.
- b. "The military headquarter camp . . . was 800 to 1000 yards to the left (d.w.s. aan die westekant) of the main road" (wat vanaf Potchefstroom en Heidelberg via Gevangenispoort die dorp binnegekom het), p.99.
- c. "Fort Royal, a redoubt thrown up in the early part of December, lay about 400 yards to the right (of the main road) . . .", p.99.
- d. "Fort Royal – below Fort Tully (sic = Tullichewan), "to the east of the Poort (Gevangenispoort), and between it and the town, was about 1000 yards east of the Headquarter Camp and commanded the South Poort and east side of the town and Camp ground. . ." p.114.
- f. ". . . Convent Redoubt – about 700 yards from the north-east corner of the Headquarter Camp . . .", p.114.
- g. ". . . The Headquarter Camp . . . was below and to the north of Fort Commeline (to the west side of the main road from Potchefstroom) . . .", p.115.
- h. Terwyl daar tydens die Elandsfontein-geveg in Pretoria-Wes, 'n demonstrasie deur die Boere in die omgewing van Mears se plaas aan die oostekant van die Apiesrivier was, word melding gemaak van die Kruppkanonne wat uit die forte losgebrand het "and a shell from Fort Royal falling in their midst . . .", (d.w.s. vanuit Fort Royal is daar oor die woonhuise aan sy oostekant in die rigting van die teenswoordige Sunnyside en nog verder met die Kruppkanon geskiet), p.156.
- i. *Fort Royal*. . . about 700 yards to the east of the camp, commanded the entrances to the town on that side . . .", p.456.

iii. *Hall & Paver*

- a. ". . . Pretoria was evacuated (in die loop van die paar dae wat op 16.12.80 gevolg het) and a main camp formed on the foothills to the south of the

town . . . The camp was fortified and protected by two forts on the hills at the back and one near where Zasm House now stands . . . ”, p.23.

b. “A large fortified camp was also made by enclosing the old gaol and the Convent grounds and church . . . manned by 600 irregulars . . . under Major Le Mesurier, R.E. with Captain R.K. Loveday, second in command . . . ”, p.23.

c. “. . . In the main camp were D’Arcy’s Horse and Nourse’s Horse . . . ”, p.23.

6. Gevolgtrekkings wat Peacock en Davey gemaak het oor die ligging van Fort Royal met gebruikmaking van bostaande verwysings na dié fort in die werke van Du Val, Bellairs en Hall & Paver.

i Peacock

Ofskoon Peacock in sy literatuurlyk verwys na bg. drie historiese werke en in sy voetnoot ook na sekere bladsye (wat egter onvolledig en blykbaar in een geval ook foutief is), het hy hom, ten opsigte van die vasstelling van die ligging van Fort Royal, oënskynlik laat lei deur ’n sinsnede wat op bladsy 23 van die werk van Hall & Paver voorkom: “The camp was fortified and protected by two forts on the hills . . . and one near where Zasm House now stands . . . ”

Waar Hall & Paver duidelik sê dat *Fort Royal in die nabyheid van* (“near where”) die *Zasmhuis* (op die noordwestelike hoek van Markt- en Maréstraat) geleë was, beweer Peacock op bladsy 163 van sy proefskrif: “. . . *Fort Royal was waar die Zasm-geboue tans staan . . .*” Die aandag moet ook daarop gevestig word dat waar Hall & Paver praat van die “*Zasm House*” wat aan die suidekant van die NZASM-gebou gestaan het, praat Peacock net van die *Zasm-geboue*. Die kern van die saak is egter dat Hall & Paver die inligting verstrek dat *Fort Royal in die nabyheid van die Zasmhuis geleë* was en dat Peacock beweer dat Fort Royal *op die terrein van die Zasm-geboue* gebou gestaan het. Sodoende het hy die ligging van Fort Royal verkeerd aangedui, aangesien dit met stelligheid beweer kan word dat Fort Royal, net soos dit nie geleë was op die terrein van die huidige Genl Pretoriusgebou nie, dit ook nie geleë was op enige van die twee erwe (Nrs. 896 en 890 aan die westekant van Marktstraat) waar die *Zasmhuis en die NSASM-gebou* ten dienste van die bou en administrasie van die Ooster- en Suiderspoorlyne teen die einde van die tagtiger- en die begin van die negentigerjare opgerig is.

Dat Peacock sy bronne ten opsigte van hul verwysings na die presiese ligging van Fort Royal en Fort Tullichewan (waarna hy in sy teks op bladsy 163 en in ’n sketskaart op bladsy 162 op die voetspoor van Bellairs as Fort Tully verwys) nie deeglik geëvalueer en geïnterpreteer het nie, kan

afgelei word uit sy plasing van Fort Royal op die terrein “*waar die ZASM-geboue tans staan*” in weerwil daarvan dat Hall & Paver sê dat dié fort *in die nabyheid van die Zasmhuis* gestaan het, en sy misleidende skets van die terrein waarop hy Fort Tully plaas op ’n kop oos van die Fonteine-vallei en die Apiesrivier. Indien hy Hall & Paver, p.23, se stellings ook in hierdie verband noukeurige bestudeer het, sou hy opgemerk het dat die skrywers verwys na twee forte op die heuwel aan die suidekant van Pretoria en aan weerskante van die Potchefstroom-pad deur Gevangenispoort (Commeline en Tullichewan), ’n derde fort, “near where Zasm House now stands” (Fort Royal). “with an outpost at Klapper Kop, where the big fort now stands”. Met ander woorde Fort Tully of Tullichewan was nie geleë op ’n plek aan die oostekant van die Fonteine-vallei en Apiesrivier waar Peacock dit blykens sy teks en sketskaart aandui nie.

ii Davey

Waar Peacock i.v.m. sy beskrywing van die ligging van die forte na die werke van Du Val, Bellairs en Hall & Paver verwys, maak Davey in sy M.A.-verhandeling op bladsy 282 van die Argiefjaarboek, 1956, Deel I, net melding van een bron, dieselfde bron wat waarskynlik in Bylae G, pp. 447–459 van Bellairs se werk gepubliseer word. In dié Bylae is die verslag van kol. William Bellairs, onder datum 22.1.1881, opgeneem, dieselfde datum wat in die verwysing van Davey voorkom. Daarin word gesê: “Fort Royal . . . about 700 yards to the east of the camp . . .” (p.456). Elders, op bladsy 99, skrywe Bellairs dat die “military headquarter camp” van “800 to 1000 yards” aan die linkerkant, d.w.s. westekant van die hoofpad (vanaf Potchefstroom deur Gevangenispoort) geleë was en “Fort Royal . . . lay about 400 yards to the right”, d.w.s. aan die oostekant van dieselfde hoofpad en blykbaar teenoor die “head quarter camp”. Direk daarna verwys Bellairs na “the jail and Loretto House”, p.99.

Waar Bellairs in sy verslag van 22.1.1881 skrywe dat Fort Royal “about 700 yards to the east of the camp” geleë was (p.456) en op bladsy 99 dat “Fort Royal . . . lay about 400 yards to the right” en dat “the jail and Loretto House – commonly called the Convent – occupied an intermediate position on the left of the road as it entered the town”, verwys Davey in sy verhandeling na die “Gaoil and Convent Redoubt (at the north-eastern apex of the perimeter), d.w.s. digby die kruising van Visagie- en die huidige Bosmanstraat, en dan gaan hy verder en sê “and some 400 yards eastward commanding the approaches from Middelburg and Lydenburg was “Fort Royal”, Argiefjaarboek, 1956, Deel I, p.282.

Sy plasing van Fort Royal “some 400 yards eastward” van die “Gaoil and Convent Recoubt” moes hom dan in die rigting van die kruising van Visagie- en Marktstraat gebring het en as hy met daardie aanduiding van die ligging van

Fort Royal in sy teks reeds gedink het aan die lokalisering van “Fort Royal . . . at the present sites of the Native Affairs Department and the N.Z.A.S.M. Buildings . . .” (a.w., p.282, voetnoot 15) moes hy gepraat het van die rigting vanaf die “Gaol and Convent Redoubt” na Fort Royal as “south-eastwards”. In hierdie verband moet daaraan herinner word dat Du Val in Vol. II van sy werk skrywe dat Fort Royal geleë was op die noordwestelike hoek van die Visagie- en die huidige Bosmanstraat), p.20.

Uit die teks van Davey se verhandeling kry ons nie ’n noukeurige aanduiding van die ligging van Fort Royal nie en kry die ingeligte leser die indruk dat Davey self nie helderheid oor die presiese ligging van Fort Royal gehad het nie. Ook word die indruk gewek dat hy sy lokalisering van die ligging van Fort Royal in voetnoot nr. 15 – wat nie ooreenstem nie met sy lokalisering van die fort in sy teks op dieselfde bladsy van sy verhandeling, en sonder dat hy die bron vir sy voetnootbewering aangee – eers na die voltooiing van sy verhandeling bygevoeg het. Die vermoede is dat Davey die lokalisering van Peacock kritiekloos oorgeneem het en bygevolg Peacock se foutiewe aanduiding van die ligging van Fort Royal herhaal. Die enigste verskil is dat Davey verwys na die terrein van die Dept. van Naturellesake op die noordwestelike hoek van die huidige Jacob Maré- en Paul Krugerstraat (wat intussen die Zasmhuis, wat sedert die negentigerjare tot in die vyftigerjare op dieselfde terrein gestaan het, vervang het) en die “N.Z.A.S.M. Buildings” op die suidwestelike hoek van Minnaar- en die huidige Paul Krugerstraat

7. Fort Royal was geleë in die omgewing van die suidwestelike hoek van Markt (Paul Kruger)- en Maré (Jacob Maré)straat, waarskynlik op die huidige Erf Nr. 947 waarop die Paul Kruger Court en ander geboue tans staan.

Met gebruikmaking van *inligting* wat oor die ligging van Fort Royal gegee word *deur Du Val*, naamlik dat Fort Royal geleë was (a) “in the open ground commanding the ‘poort’ ” (Vol I, p.286), (b) dat die middernagtelike same-trekking en opstelling van die soldate plaasgevind het op “the ground at the right of Fort Royal”, d.w.s. aan sy westekant (Vol. II, p.20), (c) dat ’n “fine distant view of the Lydenburg and Middelburg roads approaching Pretoria” vanaf Fort Royal verkry kon word (p.20), en (d) dat Fort Royal geleë was “about 300 yards to the south-east of the Convent Redoubt”, op die noordwestelike hoek van Visagie- en die huidige Bosmanstraat (p.20); aangevul deur Bellairs (e) dat “Fort Royal lay about 400 yards to the right (of the main road from Potchefstroom to Pretoria)” en teenoor die “military head-quarter camp” wat “800 to 1000 yards to the left of the main road” gelê het (p.99), terwyl Bellairs op ’n ander plek sê dat (f) “Fort Royal – below Fort Tully – and between it and the town, was about 1000 yards east of the Headquarter Camp” (p.114) en elders (g) “Fort Royal . . . about 700 yards to the east of the camp” (p.456); *laastens aangevul deur Hall & Paver dat (h) Fort*

Royal geleë was “*near where Zasm House now stands*”, op die noordwestelike hoek van die huidige Paul Kruger- en Jacob Maréstraat (p.23), *kan die afleiding gemaak word dat Fort Royal in die omgewing van die kruising van die huidige Paul Kruger- en Jacob Maréstraat geleë was*, m.a.w. nie op die terrein van die Genl. Pretoriusgebou op die noordoostelike hoek van die huidige Paul Kruger- en Jacob Maréstraat nie en ook nie op die terrein op die noordwestelike hoek van dieselfde strate waar die Zasmhuis vroeër gestaan het en die hoofkantoor van die Dept. van Naturellesake in die vyftigerjare opgerig is.

Aangesien Hall & Paver beweer dat Fort Royal geleë was “*near where Zasm House now stands* (op die noordwestelike hoek van die huidige Paul Kruger- en Jacob Maréstraat) en die aangehaalde verwysings na die ligging van dié fort wat in die werke van Du Val en Bellairs voorkom, in die rigting wys waar die destydse Maréstraat by Marktstraat aangesluit het, het ondergetekende dit noodsaaklik geag dat ander bronne, soos kaarte en foto’s, ook geraadpleeg behoort te word ten einde tot finaliteit oor die *presiese ligging van Fort Royal* te kom.

- i. Ten opsigte van die terrein van die Genl. Pretoriusgebou op die noordoostelike hoek van die destydse Markt- en Maréstraat (tans onderskeidelik Paul Kruger- en Jacob Maréstraat), moet die aandag daarop gevestig word dat die dorpsterrein aan die oostekant van Marktstraat, tussen Visagie- en Scheidingstraat uit opgemete en deels beboude dorpsrwe, opgemeet deur Andries du Toit teen die einde van die vyftigerjare heropgemeet deur A.H. Walker in 1875, bestaan het en dat die militêre owerheid van Pretoria in 1880 nie die betrokke erf (Nr. 755) waarop daar boonop ’n woonhuis gestaan het, vir die oprigting van ’n fort sou gebruik nie.
- ii. Daarteenoor was daar in 1880 op die terrein aan die suidekant van Visagiestraat en aan die westekant van Marktstraat nog nie dorpsrwe uitgemeet nie, met die uitsondering van die sg. Molenerf Nr. XYZ (tans Erwe Nrs. 880, 884 en 890) aan die westekant van Marktstraat en vanaf Visagie- tot oor Minnaarstraat en die terrein aan die westekant van Kockstraat (later Koch- en tans Bosmanstraat) en tussen Minnaar- en Visagiestraat waarop die tweede tronkgebou van Pretoria in die sewentigerjare opgerig is en wat tydens die Engelse beleg van van Pretoria as die “Gaal Redoubt” en “Tronk Laager” bekendgestaan het.
- iii. Op die *Kaart van het Dorp Pretoria – Z.A. Republiek, Gemeten in 1857–1858 door A.F. du Toit*, en wat die datum 2 Maart 1859 dra, was die terrein aan die suidekant van Visagiestraat en aan die westekant van Marktstraat nog nie in dorpsrwe, strate en pleine opgemeet nie, met die uitsondering van die lang, smal erf aan die westekant van Marktstraat en wat gestrek het vanaf Visagiestraat tot die helfte van die blokerwetussen Minnaar- en Maréstraat. Op die Du Toit-kaart staan geskrywe: *Moolen Erf top der*

Straat met regt van Water No XYZ. Die Bechtle-opmeting van 1887 sou hieraan 'n verandering bring.

Die terrein wat tans deur die plein aan die oostekant van die Stadsaal en die Pretorius-beelde in beslag geneem word, word op die Du-Toit-kaart as die *Klip Bult* aangedui en teenoor die suidelike beginpunt van die Molenerf staan op die kaart geskrywe: *Drooge Klip Bult*. Blykens die kaart het die *Magazyn plaats by de Bosch* teenoor Scheidingstraat en naby die hoek van die huidige Schubartstraat gestaan, terwyl die *Poorts Pad* vanuit die rigting van Gevangenispoort skuins oor die hoek van die onopgemete terrein in die rigting van die destydse westelike eindpunt van Maréstraat geloop.

- iv. Ten tye van die beleg van Pretoria, 1880–1881 was die terrein tussen Marktstraat en die huidige Bosmanstraat aan die suidekant van Visagiestraat tot by die huidige Scheidingstraat (met die uitsondering van die Molenerf Nr XYZ) dus nog nie in erwe opgemeet nie en was die hooggeleë en oop terrein met uitsigte in verskillende rigtings, aan die westekant van Marktstraat en naby die westelike eindpunt van Maréstraat, waar die *Poortspad* met Marktstraat in 'n noordelike en met Maréstraat in 'n oostelike rigting vertak het, die aangewese terrein vir die oprigting van 'n fort in die begin van Desember 1880. In hierdie verband kan daaraan herinner word dat, blykens 'n aantekening op die *Plan van het Dorp Pretoria, Z.A. Republiek*, die sg. *Walkerkaart van Pretoria*, wat in Maart 1875 opgemeet is, “Erven 877” (op die suidoostelike hoek van Visagie- en die huidige Bosmanstraat) tot 896 (op die noordwestelike hoek van Markt- en Maréstraat) “(were) surveyed by A Bechtle in Dec. 1887”, m.a.w. die blokke erwe wat tans ingesluit word deur Visagie-, Bosman-, Jacob Maré- en Paul Krugerstraat, terwyl die erwe wat ingesluit word deur Jacob Maré-, Bosman-, Scheiding- en Paul Krugerstraat eers teen die einde van die tagtigerjare opgemeet en die eerste grondbriewe in 1890 uitgereik is.
- v. Dit is opmerklik dat sowel Peacock as Davey uitsluitend gebruik gemaak het van Engelse bronne om die ligging van Fort Royal vas te stel. 'n Kaart wat voorkom in die “*Geschiedenis van de Emigranten-Boeren en van den Vrijheidsoorlog*” deur kmdt. J.D. Weilbach en C.N.J. du Plessis, wat in 1882 deur Saul Solomon & Co. in Kaapstad uitgegee is, en waarvan die sketskaart deur die uitgewersfirma opgestel is, verstrek inligting oor die ligging van Fort Royal. Op die sketskaart, wat teenoor bl. 344 afgedruk staan, word 'n *Fort* aangedui in die omgewing van die huidige suidwestelike hoek van die huidige Paul Kruger- en Jacob Maréstraat en in die omgewing waar die westelike eindpunt van die destydse Maréstraat in Marktstraat doodgeloop het.
- vi. Op 'n foto van 'n kaart met as opskrif *Siege – Beleg, 1880–1881*, waarop

die ligging van 17 plekke en installasies van militêre en ander belang tydens die beleg van Pretoria op die terrein wat tans onder bespreking is, aangedui word, word Fort Royal met die syfer 4 aangedui op 'n plek aan die westekant van Marktstraat, op die suidwestelike hoek van Maré- en Paul Krugerstraat, waar, volgens die mening van ondergetekende, Fort Royal geleë was.

vii. Bevestiging vir sy sienswyse oor die ligging van Fort Royal het ondergetekende in die laaste instansie verkry uit foto's wat voor en ten tye van die beleg van Pretoria geneem is van die terrein en plekke van belang wat onder bespreking is.

a. Foto Nr. 57A, met *Pretoria from the South* as byskrif, geneem deur die Pretoriase fotograaf van daardie jare, H.F. Gros, en gepubliseer in: *Views of the Transvaal War, 1880*, toon die watervoor wat vanaf die Fonteine op die plaas Groenkloof geloop het waar die huidige Railwaystraat later totstandgekóm het en oor Scheidingstraat in die rigting van die kruising van Maré- en Marktstraat geloop het en vandaar na Kerkplein met twee takstrome aan albei kant van Marktstraat.

'n Belangrike baken, uit die oogpunt van die bepaling van die ligging van Fort Royal, wat op hierdie foto opgemerk kan word, is 'n witgepleisterde huis op die hoekerf waar die Genl. Pretoriusgebou tans staan. 'n Venster opening in die muur aan die kant van Maréstraat, sowel as 'n afdak of stoep aan die kant van Marktstraat kan op die foto duidelik onderskei word.

Dié hoekerf, Nr.755, waarvan die grondbrief in September 1875 uitgereik is en op 28.9.1875 in besit gekóm het van Jan Francois Celliers, die eienaar en redakteur van *De Volksstem*, hét op 5 April 1878 in die besit van Robert Cottle Green en op dieselfde datum in die besit van Leendert Vuyk gekóm. Vuyk het vermoedelik die huis, wat op die foto uit die jaar 1880 voorkóm, op die hoekerf gebou. Na sy dood in 1883, het die bekende boukontraakteur en grondspekulant van daardie jare, Marinus Franken die erf met huis gekoop en in 1891 het hy dit op sy beurt verkoop aan Edmund Francis Bourke, wat op daardie tydstep reeds die erf aan die oostekant van Erf Nr 755, Nr. 756 besit het. Sedert 1945 is die Ned. Hervormde Kerk die eienaar van albei erwe.

Op 'n ander Gros-foto, wat ook in dieselfde publikasie 'afgedruk is – Nr 54 – wat as byskrif het: *Market St from Market Sq. Pretoria*, kan die Vuyk-woning met sy afdak aan die Marktstraatkant en 'n deur opening in sy noordelike muur, in die verte gesien word. Op dié foto is dit die laaste huis aan die oostelike kant van Marktstraat wat in die gesig kom. Soos duidelik opgemerk kan word, was daar aan die westekant van daardie huis, op die noordoostelikehoek van Maré- en Marktstraat, geen geboue op die oop en hooggeleë onopgemete terrein nie.

- b. Foto Nr. 95 met sy byskrif: *Krupp Gun at Fort Royal vir ons doeleindes en met die og op die lokalisering van Fort Royal van besondere en deurslaggewende belang. Die foto toon 'n aantal soldate binnekant Fort Ryal met die kruppkanon wat in 'n sekere rigting (effens noordoostelike) gerig is en soldate binne die Fort wat in verskillende rigtings kyk*

Op die agtergrond, aan die regterkant van 'n soldaat wat bo-op die fort muur sit en een wat binne die fortmuur staan, kan 'n witgepleisterde huis met 'n afdak aan sy westekant en 'n vensteropneiging aan sy suidekant gesien word. Die Fort is nie reg teenoor die huis, m.a.w. aan sy westekant, geleë nie, maar staan meer na die suidekant en skuins teoor die witgepleisterde huis. Op die linkerkant van die foto, op die agtergrond, kan die huise, aan die noordekant van Pretoria onderskei word. Indien met die huis as uitgangspunt, Maré verder na die westekant verleng sou gewees het, sou Maré verder na die noordekant van Fort Roayl geloop het.

- c. Op foto Nr. 83 (Fort Royal and the Provost Marshall) wat ook van Fort Royal uit 'n suidwestelike rigting geneem is en waarop die loopgrawe (waarvan Du Val op p. 33 van die tweede deel van sy werk melding maak) opgemerk word, kan die witgepleisterde gebou met sy venteropening aan sy suidekant op die agtergrond gesien word.

- d. Laastens word nog verwys na 'n foto wat op bladsy 34, onder links, in die *Eeufees-Album, Pretoria se Eerste Eeu in Beeld*, Pretoria, 1952 afgedruk staan. Dit is blykbaar nog 'n foto van Fort Royal. As die agtergrond van die foto, veral die luglyn, bestudeer word, word dit duidelik dat dié fort geleë was op die oop en hooggeleë terrein waar ons aan die hand van die vorige foto's en met gebruikmaking van die ander beskikbare bronne, die ligging van Fort Royal vasgestel het.

Die lokalisering van die ligging van Fort Royal sluit in 'n mate aan by die slot somwaartoe prof. F.J. du Toit Spies in sy artikel: *Bladsye uit die militêre geskiedenis van Pretoria omtreeks 1955* gekom het. In Pretoria, 1855 - 1955, p. 93, kom Spies tot die volgende gevolgtrekking: "...Fort Royal (was) geleë aan die suidelike punt van Markstraat (tans Paul Krugerstraat) waarskynlik in die buurt van die latere N. Z. A. S. M. - huis en Jacob Maréstraat.

8. Aangeveling aan die raad vir Nasionale Gedenkwaardighede.

Nadat ondergetekende tot die slotsom gekom het dat Fort Royal beslis nie op die terreine van die huidige Genl. Pretoriusgebou en die Bantoesakegebou (wat die Zasmhuis in die vyftigerjare vervang het) geleë was nie, maar op die ter-

rein aan die suidekant van die huidige Jacob Maréstraat en die westekant van die huidige Paul Krugerstraat, d.w.s. reg teenoor die Bantoesakegebou en skuins teenoor die Genl. Pretoriusgebou, wil hy aanbeveel dat die bronsplaat aangebring moet word op 'n geskikte plek aan die Paul Kruger Court-gebou, aangesien dié gebou staan in die onmiddellike omgewing of gedeeltelik op die plek waar Fort Royal in Desember 1880 opgerig is.

Die erf (Nr. 947), waarop Paul Kruger Court en ander geboue staan, se grond-brief is in 1890 uitgereik en Erf Nr. 947, asook die hoekerf nader aan die huidige Pretoria-stasie het op 6.11.1890 in besit gekom van die Gereformeerde gemeente Pretoria. Op 15.6.1891 het staatspresident Kruger die eienaar daarvan geword en dit gebly totdat die erf op 23.7.1903 aan M.F. Joffe verkoop is. Dié gedeelte waarop Paul Kruger Court en ander geboue tans staan het op 31.7.1940 in die besit gekom van John Hagis, in wie se besit die eiendom vandag nog is. Die adres van sy seun word in die telefoongids van Pretoria aangegee as: Dr Peter Hagis, Mearsstraat 144, Sunnyside, Pretoria. Tel. 44-2050. Lg. praktiseer egter in Kaapstad.

Literatuurverwysings

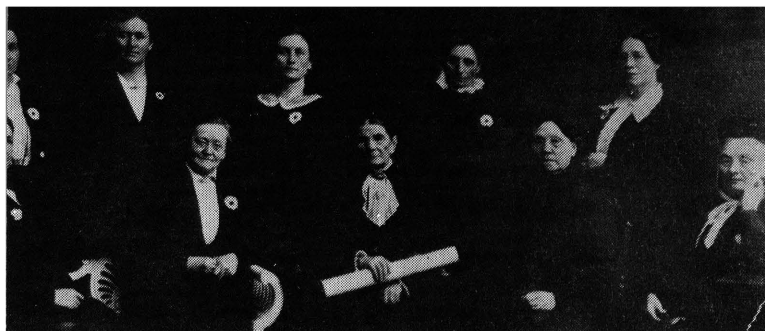
1. R. Peacock: Die Geskiedenis van Pretoria, 1855–1902, D. Phil. – proefskrif, U.P., 1955 (ongepubliseer), p.163.
2. A.M. Davey: The Siege of Pretoria 1880–1881, M.A. Thesis, UNISA, gepubliseer in: Archives Year Book for South African History, 1956, Vol. I, p.282.
3. Johan F. Preller: Compass Sketch Plan of Pretoria Transvaal . . . 14.11.1879”, in: S.A. Argiefblad, Nr. 16, 1974, p.28.

Dr H.M. Rex
Pretoria
27.10.1980

Die erf op die suidwestelike hoek van Paul Kruger (voorheen Markt-) en Jacob Maré (voorheen Maré) strate, waarop Phil's Furnishers en Paul Kruger Court (die verdiepinggebou op die agtergrond) tans staan, is die hooggeleë terrein waarop Fort Royal in Desember 1880 tot stand gekom het. Die bronsplaat van die Raad vir Nasionale Gedenkwaardighede (vroeër bekend as die Historiese Monumentekomitee) is in die loop van Desember 1980 deur mnr. C.F. van R. Zietsman, amptenaar van RNG se Transvaalse Streekkomitee op 'n muur tussen die twee geboue aangebring.

Foto: P.R. Nel, Fotograaf, Burgerhof, Minnaarstraat, Pretoria.

Die Rebellie 1914-1915

Vrouedeputasie 1915 na Genl. Smuts.

Agter 1. Mev. P.J. Poen (Natal)

2. Mev. H. Steyn (OVS)

3. Mev. C.A. Neethling (Tvl)

4. Mev. H.E.C. Armstrong (Tvl)

5. E.F. van Broekhuizen (Tvl)

Voor 1. Mev. J.H. Muller (Kaapprov.)

2. Mev. G.A. Kestell (OVS)

3. Mev. Genl. Piet Joubert (H.S.J. Joubert)

4. Mev. E.F. Eloff (Tvl.)

5. Mev. J. Roos (Kaapprovinsie)

*Mej. Hettie Cilliers (tans 96 jaar)
Woonagtend in Huis Hermon, Pretoria-Noord*

WONDERBOOMPOORT

DIE VOORDEUR VAN PRETORIA

Deur Hettie Cillié

Staan voor 'n venster op die tweede verdieping van Huis Hermon in Pretoria Noord, aan die ooste-kant van die gebou. Die uitsig is verruklik. Jy kyk vas teen die blougroen Magaliesberge wat van oos na wes uitstrek. En hier vlak voor jou oë is Wonderboompoort . . . met sy wonderboom, vanselfsprekend, aan die digbeboste voet van die berg. Kyk na die Poort. So natuurlik, ongeërg asof die berg eeue gelede, met sy ontstaan, doelbewus hier 'n wye gaping tussen sy kranse gelaat het vir die Apiesrivier om deur te vloei en vir mens en dier 'n gerieflike pad om anderkant te kom. Hoe sou die Poort gelyk het toe die voorste Voortrekkers hier aangekom het? En wie was die allereerste Trekker wat met sy ossewa daardeur gery het?

Deur die Poort voor 1900

Toe ek as kind met Wonderboompoort kennisgemaak het (omstreeks 1892) was die wildernis daar vir my onbeskryflik mooi en geheimsinnig. Selde of ooit het 'n mens 'n ander rytuig of iemand te perd daar teekom. Niemand het gedroom van alles wat die Poort met verloop van jare nog sou deurlaat nie. Boerekommando's, Engelse, troepe, treine, motors, busse! As die kranse maar kon praat!

Van ons plaas, omtrent agtien myl van Pretoria, moes ons deur Wonderboompoort wanneer ons dorp toe ry. Hoe goed onthou ek die senuweeagtige opgewondenheid, die heerlike bang van 'n kind, as ons in my pa se kapkar met twee perde by die Poort aankom. Die Poort en Apiesrivier! Sê nou maar die rivier is vol? Sê nou maar die water is te sterk om deur te ry . . . Ek loer na die perde. Moeg, met dampende lywe stap hulle aan in die sandpad die draai om en die Poort binne. Ons ry 'n ent langs die Apiesrivier wat links van die pad stil en rustig vloei tussen sy oewers van riet en palmiet. Weerskante is loodregte kranse en beboste klowe tot daar bo in die lug waarvandaan 'n standhoudende waterval aftuimel om hom hieronder in die rivier te stort . . . En . . . luister! Ja, dis bobbejane wat so lawaai! “ 'n Mens kry hulle altyd hier”, sê my pa. Ek leun oor van die agterste bankie om beter te kan sien. 'n Groot trop! Daar in die hoogte klouter die swart dierasies rond, tussen rotse en stamvrugbome. Hulle laat my amper my vrees vir die Apiesrivier vergeet maar skielik is ons by die drif. 'n Steil afdraend. Knikkend skuif die kar oor die massa los klippe aan weerskante van die stroom en meteens sak die wiele weg in diep water wat byna tot aan die nawe raak. Ek klou krampagtig vas en hou my asem op . . . Gelukkig word dit gou vlakker. 'n Sagte rapsie met die sambokkie. Die perde ruk hulle koppe op, trap vas en beur die kar die hoogte anderkant uit. 'n Sug van verligting. Nou kan ek weer ontspan. Ons is deur Wonderboompoort en amper in die dorp. Nog net sowat drie myl grasvlakte, verby Eloff se plantasie en dan is ons daar.

Die Poort Gesluit

So ver as ek kan onthou was Wonderpoort nog net eenmaal gesluit. En dit was in die Tweede Vryheidsoorlog nadat Lord Roberts Pretoria ingeneem het. Na 'n paar maande is boeremense in die distrik darem toegelaat om met 'n permit die dorp binne te gaan — al was dit dan ook onder die strengste regulasies. By Wonderboompoort was twee wagte gestasioneer, een voor die Poort aan Pretoria se kant en een in die Poort, met die opdrag om die rypas van elke verbyganger noukeurig te lees en verdagte rytuie te "visenteer". Baie mense het gebruik gemaak van hierdie "gunsbewys" om tog maar net by 'n winkel te kan kom. Want in die plaaswonings was daar skaars nog so iets as suiker, sout, kerse en vuurhoutjies te kry.

Iemand wat nie versuim het om haar pas in die hande te kry nie was Margaretha (Ita) Malan van Hartbeeshoek, agter Magaliesberg; dieselfde plaas waar haar broer Danie Malan sy boomkwekery begin het en waar die "Malan-Broers" vandag nog daarmee voortgaan.

Met 'n molwaentjie en 'n span osse — al die plaasperde was lankal opgeëis vir kommandodiens — het Ita tweemaal per week deur Wonderboompoort gery met 'n vraggie vrugte en groente vir die mark en teruggekóm met allerhande benodig-hede wat sy in die winkels gekoop het. Haar broertjie, Danie en sy nefie Pieter, kinders van sowat elf en twaalf jaar, en ook 'n swart touleiertjie het haar gereeld vergesel. Die inkopies wat sy huis toe geneem het, was baie gou nie meer so onskuldig as in die begin nie. Manshemde, skoene, hoefysters, spykers ens., ens., vir die Boere op kommando het deur Wonderboompoort geglip. En wie kon dit haar kwalik neem? Haar broer Wynand en sy vriende kom kort-kort in die nag na Hartbeeshoek saam met ander verkenners van die Boerekommando's in die Bosveld. En die vegtende burgers het die dinge so bitter nodig. Maar Ita het nog meer gewaag. Toe 'n vriend in 'n kantoor weereens 'n hele pak koerante-uitknipsels, afdrukke van dokumente en briewe wat militêre geheime bevat aan haar oorhandig om na die Boere uit te smokkel, het hy gevra: "Besef jy dat daar maar een straf kan wees as hulle jou met hierdie goed vang?" Ja, sy het geweet, maar sy het die wagte in Wonderboompoort lankal makgemaak. Hoe? Elkemaal as sy inry kry hulle iets: vrugte, 'n pond botter, 'n dosyn eiers, selfs blomme. Hulle ken haar waentjie al so goed dat hulle skaars nog na haar pas kyk, wat nog te sê lol met die goed op haar wa.

Jan Celliers, die digter, deur Wonderboompoort.

In die dorp het Ita Malan tuisgegaan by mev. Gen. Piet Joubert. Tant Drienie, soos almal haar genoem het, was maar altyd besig om "ons mense" te help en vir almal in moeilikheid by die Engelse Owerheid te gaan pleit. Toe Ita op 'n keer by haar huis aankom kry sy mev. Abraham Malan daar. Laasgenoemde ('n dogter van wyle Gen. Joubert en tant Drienie) is vreeslik ontsteld en opgewonde

“Goed dat jy hier is, Ita! Ons het jou hulp dringend nodig!” “Ja? Wat is die moeilikheid?” “Jan Celliers, die digter, moet uit die dorp. Sommer vandag nog. Hulle hou al sy huis in die oog, ons is seker daarvan. En sy vrou is al siek van angs! Hy moet dadelik vlug. . . . Ons het ’n mooi plan uitgedink . . . ! Jy bly agter in die dorp en Celliers ry in jou plek uit met jou waentjie, in vroue klere natuurlik” Ita raak net so opgewonde en is meteens klaar om saam te speel. Hulle bespreek die plan tot in die kleinste besonderhede. Mevrouw Gen. Joubert sal haar “spidertjie” met een perd gee om Celliers by sy huis te gaan haal. Dominee H.S. Bosman moet ook in vertroue geneem word want Ita se waentjie moet van die pastorie af vertrek.

Dat Jan Celliers in Pretoria agtergebly het toe die Engelse die hoofstad ingeneem het was ’n mens kan maar sê per ongeluk. Hy was op kommando maar het destyds diens gedoen as een van die wagte op treine wat Engelse krygsgevangene van Natal na Pretoria moes vervoer. By Waterval, omtrent 14 myl van Pretoria was alreeds ’n kamp met sowat 3 000 krygsgevangene.

Op 4 Junie 1900 terwyl vyandelike kanonne van Swartkop af al besig was om Pretoria se forte te bombardeer en die liddiet-bomme met ’n donderslag in ’n dik stofwolk, onderkant Klapperkop, teen die heuwels agter Sunnyside ontplof, het *De Volkstem* in dik swart letters aangekondig:

4 Junie 1900. Offisiël. Door de Staatsprokureur is ons verzocht bekend te maken dat wegens de vershyning van de vyand te Zesmylspruit allen die Pretoria wenschen te verlaten thans van de gelegenheid gebruik behoren te maken.

In Sy Huis Weggekruipt

Jan Celliers, sonder perd of fiets kon nie so gou wegkom nie en het voorlopig maar in sy huis weggekruipt. Bedags sit hy in ’n vertrek waarvandaan hy die tuinhekkie kan sien. Wanneer ’n soldaat of verdagte persoon inkom vlug hy haastig deur ’n luik onder die vloer in. Sy vrou maak dit toe en trek ’n tapyt daaroor. In die aand wanneer dit donker is loop hy in die tuin tussen digte bome rond, tel gewigte op en doen oefeninge om gesond te bly. ’n Paar maande het so verbygaan maar al noukeuriger word die woonhuise deursoek . . . tot onverwags in die nag. Manspersone sonder verblyfpass, en die wat weier om die eed van getrouheid af te lê word gevang, weggestuur en in sommige gevalle selfs geskiet. Van hoe streng die krysgwet in Pretoria toegepas is vertel Jan Celliers in een van sy boeke. In dieselfde boek maak hy ook melding van sy ontvlugting deur Wonderboompoort; van benoude oomblikke maar ook van die grappige van so ’n “potserlike komediespel” waarin hy die hoofrol gespeel het.

Dit het begin waar hy soos gewoonlik — nou al, ’n paar maande lank — op sy stoel naby die venster sit, met ’n boek in die hand en sy oog deur ’n skrefie op die tuinhekkie. Daar sien hy die rytuig van mev. Generaal stilhou en haar dogter mev. Malan klim uit. Die twee seuntjies is by haar. Sy kom binne en na ’n paar

minute is mev. Celliers by hom in die kamer. Van spanning en opgewondenheid kan sy skaars praat toe sy aan haar verbaaste eggenoot vertel dat hy nou, op hierdie oomblik die dorp kan verlaat. In kort maak sy die plan duidelik. Daar is hoegenaamd geen tyd om te dink, te twyfel of teë te praat nie. Sy bring die rok wat hy oor sy klere moet aantrek, groot uitgetrapte vroueskoene, 'n mantel met hoë kraag, 'n reguitrand strooihoedjie met 'n dik sluier voor die gesig en handskoene. So! Mag die liewe Vader verhoed dat die wagte — wat Ita Malan seker al goed ken — die bedrog agterkom!

Jan Celliers groet sy vrou en loop saam met mev. Malan na buite. Op die sypad stap 'n soldaat by hulle verby. Die twee seuntjies by die rytuig beskou hom gemuseerd. Hulle weet van alles. Celliers klim in. Hulle ry straat op. Hier kom 'n perdewa vol offisiere op hulle af. Gou omdraai na 'n ander straat! Kerkstraat is vol Engelse: te perd, te voet en in rytuie. Troepe in kakie net waar jy kyk. Die spider kom by die huis van Ds. H.S. Bosman. Daar staan Ita Malan se waentjie met die swart touleiertjie voor die osse. Die dominee stap verby en groet doodgewoon. Voor op die wa sit die twee seuns al en Jan Celliers klim ook op. Hulle kyk hulle snaakse passasier breed glimlaggend aan. “My suster sit altyd met haar gesig na agter”, bedui Danie. “O!” sê Jan Celliers en hy vergeet dat hy 'n jong dame moet voorstel en swaai sy bene hoog oor die armleuning van die bankie toe daar juis net 'n soldaat verkykom. Sou hy die verweelbroek onder die rok gesien het? Waarom loer hy so onderlangs na die snaakse Boerenooi? Die twee seuns proes van die lag en Celliers moet hulle waarsku om nie so baie na hom te kyk nie. “Lyk ek darem so bietjie na jou suster?” vra hy vir Danie. “Nee glad nie!” sê altwee doodeerlik. Allesbehalwe bemoedigend vir die vlugteling.

Hulle vertrek. Die wind waai sterk. Die ‘dame’ moet gedurig haar rok af druk en met die ander hand haar hoed vashou. By van der Hoves drif kom uit 'n groot kamp 'n stuk of vyftig Engelse met hul perde water toe. Hulle gee aan weerskante pad vir die ossewa en beskou die Boerenooi so openlik dat ‘sy’ baie ongemaklik voel. En toe . . . een van hulle kyk Celliers vas in die gesig! Hy skrik geweldig. Dis een van die wat hy as krygsgevangene na Pretoria gebring het. Hulle het kennisgemaak op die trein . . . Dankie tog! Wat 'n verligting! Die Engelsman herken hom nie. Hulle ry Eloff se plantasie verby en kom naby Wonderboompoort. “Hier voor staan die eerste wag”, waarsku die kinders. “Hier moet ons die pas wys”. Hulle haal dit uit en gee dit aan Jan Celliers want hy moet dit oorhandig. Nou voel hy regtig benoud. As hulle tog maar net nie met hom praat nie! Sal hy dit ooit regkry om Ita Malan se stem na te boots? Hy merk hoe 'n paar Engelse wat eenkant staan hom beskou en bespreek. Maar goed dat hy nie geweest het in hoe 'n groot gevaar hy op daardie oomblik verkeer het nie. Ita dra 'n bril en hulle het dit vergeet. Maar . . . wonderbaarlik, die wag — met bajonet aan sy geweer — neem die pas, lees dit vlugtig en gee dit terug. . . sonder 'n woord.

Hulle nader die Poort. Vir Celliers stap die osse pynlik stadig deur die Apiesrivier en anderkant die wal uit tot in Wonderboompoort. Nou kry hy dit skoon op sy

senuwees. By die volgende wag kom hy sekerlik nie verby nie, dink hy mismoedig. Hier word hy ongetwyfeld voorgekeer . . . Verban? Doodgeskiet? Wat sal dit wees? Maar kyk hoe gerus is die kinders. Hulle het toe broodjies uitgehaal, eet smaaklik, lag en gesels onbewus van gevaar. Daar kom hulle by die tweede wag. Die Engelsman neem die pas, vou dit langsaam oop, lees dit op sy gemak en gee dit terug, *sonder om op te kyk!* Ongelooflik! 'n Wonderwerk. Die antwoord op gebede van dierbares? Maar die gevaar is nog nie verby nie. Voor in die pad werk 'n hele span soldate aan die pad. As die wa stadig verbykom staan meer as een regop om hulle agterna te kyk. En . . . verskriklik! Wat beteken dit? 'n Offisier hou sy hand op en roep na hulle! "Hy bedui maar net hoe ons moet ry", sê die kinders en na 'n rukkie kyk hulle weer om: "Nou is ons deur". Onuitspreeklik die gewaarwording van dankbaarheid en verligting. Die touleiertjie swaai links en volg die pad na Hartbeeshoek, die plaas van die Malans. Daarvandaan hoop Jan Celliers om gou die Boerekommando's in die Bosveld te bereik.

Vandag glip ons Hermoniete in vinnige busse oor gladde teerpaaië deur Wonderboompoort. Daar is rye ligte, robots en 'n mooi bree brug waaronder die Apiesrivier skaam wegkruip want sy palmiet en rietbosse aan die oewers is iets van die verlede. Bokant die pad raas treine verby en die hele omtrek is netjies in uitgestrekte parke verander, want die stad het tot hier en nog baie verder uitgebrei: Alles pragtig en gerieflik. Maar wat my betref soek ek darem tevergeefs in die nuwe Poort na daardie geheimsinnige bekoring van die ou Wonderboompoort met sy ruigtes, bobbejane, grond pad en gevaarlike drif deur die Apiesrivier.

'N HALF-VERGETE STUKKIE GESKIEDENIS

Pretoria-Noord en die omliggende plase agter Magaliesberg is ryk aan geskiedenis. Ongelukkig het ons soveel daarvan lankal vergeet.

Wanneer ek hier in Huis Hermon in my kamer staan, omraam my venster 'n stukkie landskap waar 'n onvergeetlike toneel hom afgespeel het. Daar onder, oor 'n voorgrond van bome, kyk ek vas teen blou bergrantjies en daar het dit gebeur . . . naby Onderstepoort waar wyle Dr Theiler se wêreldberoemde laboratorium vandag is.

Jare gelede het ek die storie opgeteken, presies soos my broer Kowie, wat alles meegemaak het, dit aan my vertel het.

Dit was November 1901. Die Tweede Vryheidsoorlog was aan die gang en Pretoria reeds in die hande van die vyand.

Teen daardie tyd het die Boere op kommando dit al bitter swaar gehad. Hulle

het letterlik niks meer gehad nie. Kos, klere, ammunsie, perde, alles moes van die vyand gebuit word . . . en dit het nie altyd so maklik gegaan nie.

Die Pretoria-kommando onder kommandant Badenhorst was in Waterberg maar sy patrollies het gedurig in die bosse langs die Magaliesberg en tot naby Pretoria bedrywig gebly. Toe gebeur dit dat van die verkenners kom rapporteer dat die Engelse op 'n buitepos naby Onderstepoort 'n mooi klomp perde aanhou. “Ons moet 'n plan maak. Ons het die perde baie nodig”, praat die manne onder mekaar en besluit om hul Kommandant te raadpleeg. Laaste-noemde was nie baie ingenome met die plan nie. “ 'n Gewaagde en uiters gevaarlike onderneming”, het hy gesê. “Ek wil die verantwoordelikheid nie op my neem nie . . . Maar hoe lyk dit met vrywilligers . . .?”

Een van die eerste wat antwoord was Jopie Fourie. “Ek is klaar, Kommandant. Ons sal die perde gaan haal.” Sommer gou was daar vyftien ander wat gewillig was om saam te gaan, Kowie een van hulle. Hy en Jopie het mekaar goed geken. Hulle plase was naby mekaar aan die voet van Magaliesberg en althoe het die wêreld om Pretoria op hul tien vingers geken.

By hul opgesaalde perde besluit die groepe Burgers eenparig dat Jopie Fourie die aanvoerder sou wees. Almal het hom as 'n waaghals geken wat in gevaar altyd op die voorpunt is.

Hulle het so gery dat toe dit mooi donker was hulle naby Onderstepoort agter die bergrantjies aankom. “Hier sal ons 'n paar uur moet skuil”, praat Jopie. “Dis nog te vroeg om nader te gaan.” Die buitepos was regoor aan die anderkant van die rantjie op die plaas van 'n ryk boer. Die mense het padgegee en die Engelse het besitgeneem van die huis.

Omtrent elfuur gee Jopie sy bevele. Eers word die perde tot in 'n klein holte gelei en daar vasgemaak. Daarna klim hulle versigtig tot bo-op die rant en kruip anderkant 'n ent af tussen die hoë gras en bossies.

“Wag julle nou hier”, sê Jopie. “Ek sal eers gaan spioen. Bly doodstil lê totdat ek terug is.” Daarna verdwyn hy in die duisternis. Ore gespits en senuwees gespanne wag die ander. Alles bly rustig. Waar die liggie te sien is staan die woonhuis en 'n klein entjie daarvandaan 'n lang gebou wat gedeeltelik die perdestal is. Kort daaragter is die veekraal.

“Halt! Who goes there!” bulder dit opeens naby die huis. Die manne vat hulle gewere vas, klaar om op te spring en te storm as dit nodig word. Maar daar sien hulle 'n paar perderuiters by die huis aankom. Engelse natuurlik. Dit was die wag wat geroep het. Gelukkig, hier is Jopie terug. Fluisterend vertel hy dat hy tot agter die kraal gekruip het. Die Engelse is in die huis maar die wag loop langsaam heen en weer van die huis tot voor die staldeur.

“Daardie een sal ons ongemerk moet vang”, beduie Jopie. “Die oomblik wat hy ons gewaar moet julle op hom wees en hom oorrompel voordat hy kans

kry om alarm te maak. Verstaan goed, dit moet doodstil en blitsvinnig gebeur. En onthou, niemand mag skiet nie want dan is dit klaar met ons” Dan maak hy sy plan verder duidelik: “By elke hoek van die kraal moet een van ons gaan staan om te waarsku as die vyand kom. Twee gaan die stal binne en sny die perde los terwyl twee ander hulle by die deur aanneem. Die ander kêrels moet klaar wees om te skiet . . . maar net as dit absoluut nodig word.”

“In die begin gaan alles goed”, vertel Kowie, “almal neem posisie in en ’n paar perde is reeds uit die stal. Dan . . . ja wat eintlik gebeur het kon niemand later verduidelik nie . . . dan val ’n skoot hier tussen ons. Een van ons kêrels het die wag doodgeskiet. En die volgende oomblik reën die koeëls uit die huis op ons. Ons val plat langs die stal en skiet dat dit klap om ons vriende by die stal kans te gee om die perde uit te kry. Maar die diere is nou so verskrik dat jy niks meer met hulle kan uitrig nie. Tussen gekraak van geweeskote hoor jy net perdepote klap soos die diere handuitruk en na alle kante wegspring. Eers kry twee van ons ligte wonde. Jopie Fourie staan op een knie en skiet. dan kry hy deur die ander knie ’n koeël wat die boonste gedeelte van sy been verbrysel. Nou moet ons padgee. Een van die kêrels pak Jopie aan ’n arm beet en sleep hom tot agter die kraalmuur. Almal probeer so vinnig as moontlik wegkom. “ ’n Paar van ons moet agterbly en skiet totdat julle ’n ent weg is met die gewondes”, stel ek voor. Hulle vind dit goed en drie van ons bly lê en skiet met tussenpose op die huis. Eindelik spring ons ook op en hardloop. Toe ons by Jopie kom dra vier man hom op twee gewees terwyl ’n vyfde sy been vashou. Die pyn met verskriklik wees want hy kerm onophoudelik en smeek dat ons hom maar moet doodskiet. Ek neem sy been en probeer dit so stil moontlik hou. Hy word dan ook rustiger en na ons nog ’n paar myl geloop het kom ons by ons perde. Daar het ons hom op ’n kombens gesit en sowat twee myl aangesukkel tot by ’n paar huisies waarin swart mense woon.

“Daardie nag sal ek nooit vergeet nie”, vertel Kowie verder. “Ek het nog al die tyd Jopie se been vasgehou. En dit was ontsettend vermoeiend om so gebukkend agter die draers aan te loop. . .”

“Toe ons by die huisies kom wou Jopie daar bly. Die swart bewoners was baie simpatiek en een van hulle was gewillig om met ’n boodskap dorp toe te gaan. As die Engelse van die gewonde hoor sou hulle hom laat haal.

Ons het ’n bed op die vloer van een van die hutte gemaak en Jopie daarop neergelê. Voor ons weg is het hy nog eers al die briewe wat in sy sak was uitgehaal en aan my gegee om te vernietig.

Kort daarna het ons afskeid geneem en is ons weg, op pad na ons kommando om die droewige mislukking van ons sending te gaan rapporteer.”

Die Engelse het Jopie laat haal. In die militêre hospitaal in Pretoria wou hulle sy been afsit, maar hy het hardnekkig geweier om dit te laat doen. En sy been het gesond geword. So mooi het dit herstel dat hy – soos ons almal weet – in 1914 al weer offisier in die leër was.

MONUMENT UIT DIE NATURELLE-TRUSTGEBIED TE NOOITGEDACHT VERSKUIF NA WILDEBEESTHOEK, DE WILDT, PRETORIA

KOMMDT. JOPIE FOURIE

gevang met 43 Burgers deur 'n oormag Unie troepe op 16 Desember 1914

Deur 'n veldkrygsraad op Pretoria ter dood veroordeel,
die vonnis hom bekend gemaak Saterdagmiddag om 10 uur, 19 Desember 1914

Doodgeskiet in Pretoria Sentrale Tronk
om 5 uur op Sondagmôre 20 Desember 1914.

Hy het sy lewe opgeoffer vir Volk en Vaderland.

Rebelle saam met Jopie Fourie gevang te Nooitgedacht 16 Desember 1914

Boshoff, H.W.	Naude S.J.
Botes S.F.	Pretorius D.J.
Botha W.J.	Pretorius M.W.
Broodryk G.F.	Snyman G.J.G.
Coetzer W.G.	Upton W.J.
Delpont P.	v.d. Merwe P.J.
de Waal G.J.	van de Venter G
De Wet D.J.	Prinsloo P.W.
De Plessis I.S.	Prinsloo S.J.L.
Eloff S.J.P.	Prinsloo S.L.
Erasmus G.M.	Prinsloo S.L.
Erasmus J.L.G.	Roux J.W.
Erasmus J.L.G.	Schoeman A.S.
Ferreira J.H.T.	v.d. Venter G.J.
Fourie J.P (broer)	Vermaak J.P.
Fourie J.J. (Jopie)	Vermaak S.J.
Fourie P.S.R.J.	Watson G.J.
Horn J.A.	
Horn P.J.	
Jooste M.G.	
Kruger F.J.	
Laage H.N.J.	
Labuschagne G.D.P.	
Marx D.H.	
Minnaar P.G.	
Minnaar R.J.	
Minnaar R.J.	

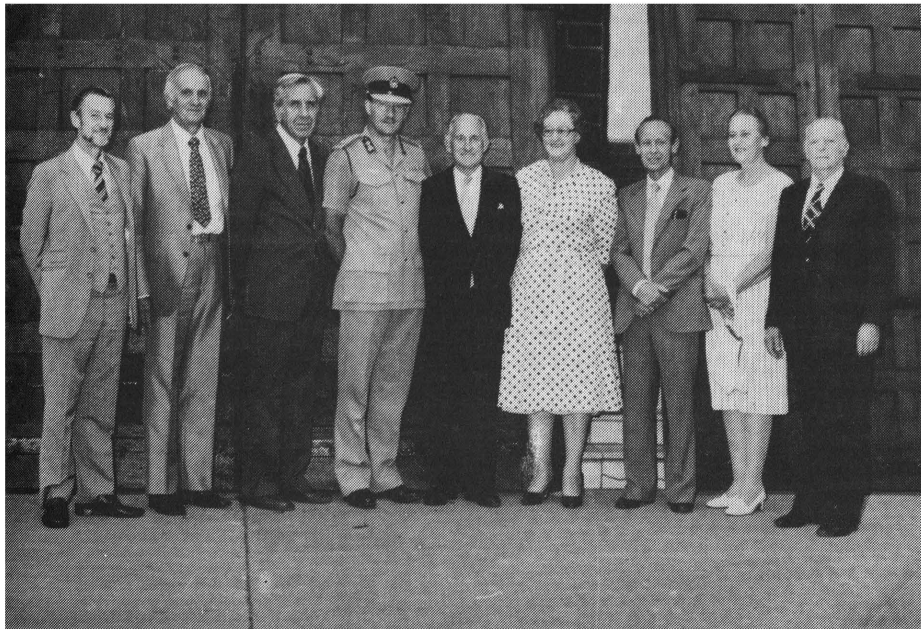
GESLAGSREGISTER VAN JOPIE FOURIE

Louis Fourié, Franse Vlughteling. Aankoms 1688. Oorlede 1750.

Hy het boer geword in die Wagenmakersvallei en in 1699 besit hy daar die plaas “Slange Rivier”, waarop hy tot sy dood gewoon het. Hy het ook nog die plaas, “Zeekoedrift” aan die Gouritzrivier besit.

Gehuud Anna Jordaan (gebore) 30.12.1699, dogter van Pierre Jordaan

- b 19 Joseph Johannes Fourie gedoop 2.3.1732, burger Swellendam
oorlede 14.4.1811
gehuud Elsie van Eeden
- c5 Josef Johannes Fourie gedoop 7.5. 1769, burger Swellendam
gehuud 30.10.1791 Esther Swanepoel
- d2 Joseph Johannes Fourie gebore 15.11.1794 gedoop 5.4.1795
oorlede 5.6.1882
gehuud Maria Elizabeth van Eden 21.4.1801–22.12.1888
(Voortrekkers— begrawe Wildebeesthoek, de Wildt, Pretoria)
- e Joseph Johannes Fourie 6.10.1823 – 10.1.1920
gehuud Catharina Elizabeth Botha (31.7.1827 – 15.9.1904)
- f. Joseph Johannes Fourie 4.6.1851–23.2.1928
gehuud Anna Sophia Margaretha Pretorius 16.7.1858–12.1.1926
- g. Joseph Johannes Fourie (Jopie)
gebore 27.8.1878
oorlede 20.12.1914
gehuud Susanna Elizabeth Carolina Engelmohr, gebore 1880, oorlede
26 Maart 1952, dogter van Carl en Susanna Engelmohr
woonagtig Pretoria.

Die bestuurslede van die Genootskap Oud Pretoria wat die oorhandigingsplegtigheid bygewoon het, saam met generaal-majoor W H Willemse. Vlnr: meneer J F Janse van Rensburg, meneer F J Wepener, professor F J du T Spies, generaal-majoor W H Willemse, dr C J P Jooste (Voorsitter van die Genootskap), mevrou M L Willmer, meneer T Andrews, mevrou en dr NA Coetzee.

Gevangenisdeure vir nageslag bewaar

Generaal-majoor W H Willemse, Adjunk-kommissaris Bedyuwe, oorhandig 'n boodskap van die Kommissaris van Gevangenisse aan die Genootskap Oud Pretoria, aan dr Corrie Jooste, Voorsitter van die Genootskap.

Dieselfde gevangenisdeure waaragter Jopie Fourie in 1914 in Pretoria gevange gehou en tereggestel is, is op 11 November 1980 deur die Gevangenisdiens aan die Genootskap Oud Pretoria oorhandig vir bewaring.

Die deure is ongeveer 74 jaar oud en was die hoofingang na die ou Pretoriagevangenis wat in 1978 gesloop is om plek te maak vir 'n nuwe gebou, wat groter en moderner sou wees. Hierdie deure was gevolglik vir 74 jaar elke minuut onder bewaking!

Die gevangenis waarin Jopie Fourie aangehou is, was die derde in Pretoria en is in 1908 betrek. Die gebou is destyds die Pretoriase Lokale Gevangenis genoem en was veral bekend omdat dit as 'n baken gedien het.

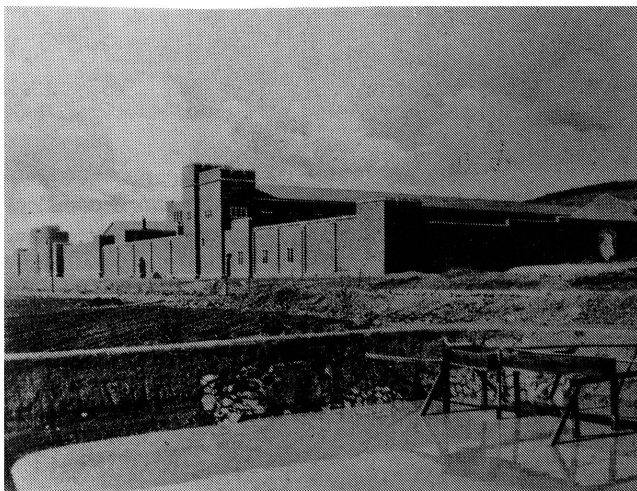
Die Genootskap Oud Pretoria stel hom ten doel die restaurering en bewaring van Pretoriase Kultuurhistoriese erfenis. Die deure is deur generaal-majoor W H Willemse (Adjunk-kommissaris Bedyuwe) aan dr Corrie Jooste, Voorsitter van die Genootskap oorhandig. Die deure is waarskynlik van Burmese kilaat hout en het voorwaar veel geskiedkundige waarde.

Dr Corrie Jooste en generaal-majoor Willemse kyk na die deure wat oorhandig is.

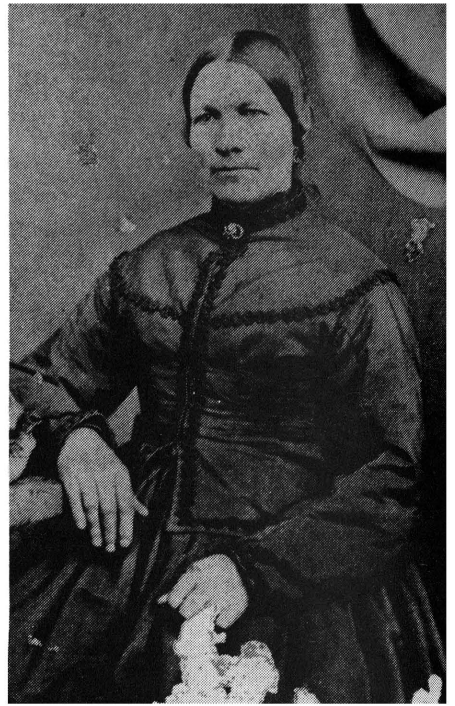
*Die 2de Tronk in
Pretoria 1880
h/v Visagie en
Bosmanstrate*

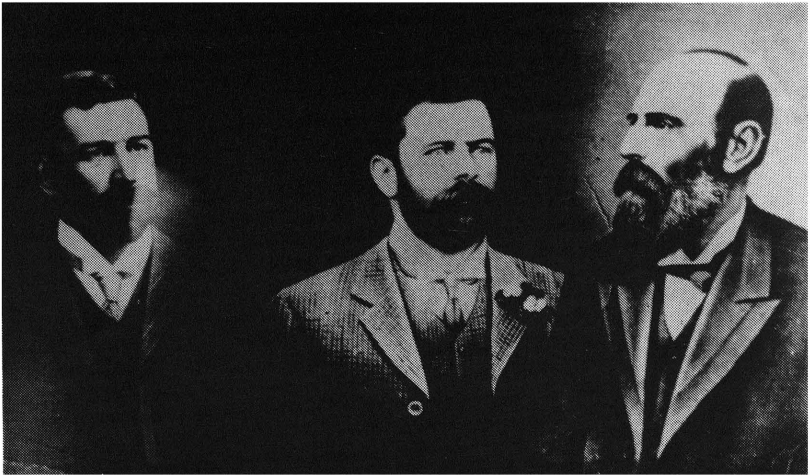
*Die Potgieterstraat
Tronk – 1907*

*Suidwestelike h/v
Pretorius en Paul
Krugerstrate.
Die eerste Tronk
in Pretoria*

Jopie Fourie en gade Susan Engelmohr

Genl. Beyers, Jopie Fourie, Genl de la Rey

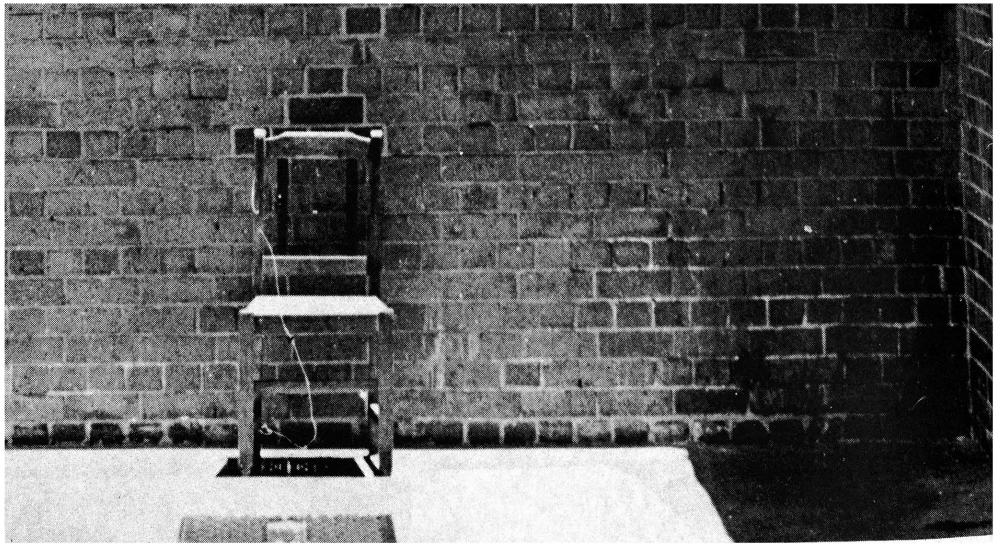

*Graf van
Jopie Fourie
Kerkstraat
Pretoria*

*Jopie Fourie, sy ouers en broers en suster.
Ager: Jacoba Stefina Fourie x Pieter Alphonso Dames
Joseph Johannes Fourie + 20.12.1914
Daniel Pieter Fourie
Sittende: Joseph Johannes Fourie x Anna Sophia
Margaretha Pretorius
Tussen: Johannes Petrus Fourie*

Die Huwelikspaar Jopie Fourie, Susan Engelmohr

Die binneplein in Pretoriagevangenis waar Jopie Fourie na bewering tereggestel is. Die donker stene bokant en agter die stoel wat lyk asof dit met wit omlin is, is na bewering waar die koeëls vasgeslaan het. Dié stene is glo vervang.

(Foto: Beeld)

DIE REBELLIE 1914

By geleentheid van die oorhandiging van die ou deure van die historiese Potgieterstraat Tronk het die Departement van Gevangeniswese goedgeestiglik die name en besonderhede van al die persone wat tydens die 1914 Rebelle aangehou was in die land se verskillende tronke aan die Genootskap Oud-Pretoria vir publikasie vrygestel. Hier volg die volledige lys. Met dank. Hierdie was werklike rebelle wat gevangeneem was. 'n Verdere lys van persone wat onder krygswet aangehou was, maar nie werklike rebelle was nie, volg in die volgende uitgawe.

LIST OF REBEL PRISONERS RELEASED FROM GAOL

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Alberts	Lourens Cornelius Jeremias	Noodshulp 193	Lichtenburg	3492	3.2.15	Pretoria
Aspeling	Daniel Jacobus	Rooigrond 80	Lichtenburg	5007	3.2.15	Pretoria
Ambrosius	Johannes Marthinus	Susanna	Frankfort	1553	3.2.15	Pretoria
Aswegan van	H.J.	Sparveld	Vredefort	3282	5.2.15	Kimberley
Alberts	Louis C.J.	Hartebeestefontein	Krugerdsorp	1198	3.2.15	Pretoria
Ambrosius	Joachim Marthinus	Susanna	Frankfort	4370	19.1.15	Johannesburg Discharged from Pretoria Gaol)
Botha	Johannes Jacobus	Kleinfontein	Pretoria	3162	21.1.15	Tokai Convict Pris.
Botha	Eliza J.	Kleinfontein	Pretoria	2390	21.1.15	Kimberley
Botha	Jacob M.S.	Kleinfontein	Pretoria	2390	21.1.15	Kimberley
Bouwer	Adriaan	Doornhoek	Senekal	3281	5.2.15	Kimberley
Barnard	Hendrik Christoffel	(No farm) Wolmarans.	Wolmaransstad	1646	13.2.15	Kimberley
Basson	Hicolaas C.J.	Hartebeestefontein	Klerksdorp	2136	6.1.15	Krugerdsorp
Bothma	Erasmus C.	Maquassi	Wolmaransstad	2881	26.1.15	Pretoria
Botha	Marthinus J.	(No Farm) Lindley	Lindley	1697	21.1.15	Pretoria
Breet	G.C.	Britz	Pretoria	4459	21.1.15	Kimberley
Basson	Nicolaas C.J.	Hekpoort	Krugerdsorp	4405	19.1.15	Kimberley
Berg van der	Dirk P.	Leeuwspuit	Vredefort	3567	16.1.15	Kimberley
Beukes	Johannes Adriaan	Brakpan 116		4406	22.1.15	Johannesburg
Butchell	Lourens J.	Senekal Town	Senekal	4407	22.1.15	Kimberley
Bruin de	John Johannes	Boetsap	Barkly W.	4408	22.1.15	Krugerdsorp
Beer de	Andries	Leewfontein 2972	Pretoria	5034	22.1.15	Pretoria
Bowman	Jacobus J.	Jackalsfontein		4409	22.1.15	Pretoria
Bezuidenhout	Louis Jacobus	Stellenweg	Christiana	4410	22.1.15	Kimberley
Breedt	Gysbert	Rooikoppies 44	Pretoria	3702	3.2.15	Pretoria
Beer de	Matthys Andries	Broederstroom	Pretoria	3711	19.1.15	Pretoria
Basson	Cornelius Jacobus Johannes	Bokfontein	Rustenburg	1790	19.1.15	Pretoria
Butler	Charles Joseph	(No Farm) Frankfort	Frankfort	3461	4.2.15	Johannesburg
Badenhorst	Rudolph Jacobus	Gande's	Keetmanshoop	238	23.1.15	Johannesburg
Beukes	Jacobus Cornelis	Islandfontein	Frankfort	3769	20.1.15	Johannesburg
Berg van der	Roelf Nicolaas	Paul Roux	Frankfort	3768	20.1.15	Johannesburg

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Botes	Gerhardus Jacobus	Plezier	Lichtenburg	3774	20.1.15	Johannesburg
Brink	Gert Kotze	(No Farm) Winburg	Winburg	1625	3.2.15	Kimberley
Bester	Willem Abraham	Leeuwdoorns	Wolmaranssta.	1648	19.1.15	Kimberley
Bester	Izak Dirk	Boskop	Heilbron	3855	19.1.15	Kimberley
Beukes	Piet	Sloofontein	Frankfort	2032	19.1.15	Kimberley
Bezuidenhout	Nicolaas Johannes	Dwaalhoek	Winburg	3790	19.1.15	Kimberley
Borman	Johannes Jurgens	Stinkhoutstroom	Vredefort	3796	19.1.15	Kimberley
Bosman	Petrus Johannes Jacobus	Zoutpan	Bloemfontein	3288	19.1.15	Kimberley
Botes	Willem Adriaan	Eendracht	Winburg	3856	19.1.15	Kimberley
Buisson du	Johannes Petrus	Witkoppies	Lindley	3927	21.1.15	Kimberley
Braitenbach	Gert Johannes Hendrik	Veekraal	Bloemfontein	3930	21.1.15	Kimberley
Botha	Zacharias Wilhelmus	Zuidville	Lindley	3939	21.1.15	Kimberley
Booye	Hendrik Edward Louis	(No Farm) Senekal	Senekal	3944	3.2.15	Kimberley
Breeler	Pieter Benjamin	Vanniekerksrust	Theinissen	3946	3.2.15	Kimberley
Bruyn de	Petrus Frederick	Hartebeestefontein	Krugersdorp	3947	3.2.15	Kimberley
Burchill	Lourens Jacobus	(No Farm) Senekal	Senekal	3948	3.2.15	Kimberley
Buitendag	Daniel Johannes	(No Farm) Frankfort	Frankfort	3230	22.1.15	Kimberley
Beer de	Reynier Johannes Petrus	Hartebeestefontein	Heilbron	3179	3.2.15	Kimberley
Beaurain	Willem Hendrik	Diekeshome	Reitz	497	3.2.15	Kimberley
Brits	Johannes Cornelis Petrus	Middelwater	Pretoria	1804	3.2.15	Pretoria
Botes	Sybrand Lourens	Sandspruit	Pretoria	5006	3.2.15	Pretoria
Beyers	Hendrik Phillipus	Goedvoornuitzicht	Lichtenburg	2532	3.2.15	Pretoria
Biljon van	F.J.	(No Farm) Winburg	Winburg	3202	9.2.15	Kimberley
Biljon	F.J.B.	(No Farm) Winburg	Winburg	3666	9.2.15	Kimberley
Beer de	Pieter	Nicolaaswater 260	Lichtenburg	2940	9.2.15	Pretoria
Brink	Jacobus Myburgh	Winburg Town	Winburg	5052	21.1.15	Kimberley
Breets	Henry N.R.	Lindley Town	Lindley	1694	21.1.15	Pretoria
Breedt	Frans	Cijherkuil	Potchefstroom	4417	21.1.15	Pretoria
Bezuidenhout	Rudolf C.J.	Fifehoek Settlement	Potchefstroom	2356	19.1.15	Pretoria
Buitendach	Gert J.F.	Frankfort Town	Frankfort	4418	19.1.15	Kimberley
Botes	Z.L.	De Wildt 379	Pretoria	4419	19.1.15	Pretoria
Botha	Z. Andries	Werblenden	Frankfort	4420	19.1.15	Kimberley
Beukes	H.P.	Sluitfontein	Frankfort	4421	19.1.15	Kimberley

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Badenhorst	F.J.M.	Palmiet	Lichtenburg	2944	3.2.15	Kimberley
Blackie	Benjamin	Kopjes	Vredefort	3583	3.2.15	Kimberley
Blignaut	Arie P.J.	Vogelfontein	Rustenburg	3613	3.2.15	Bloemfontein
Breedt	Andres Lucas	Donkerhoek	Pretoria	3882	16.2.15	Pretoria
Coenradie	Andries Francois	Doornbult	Lichtenburg	3743	19.1.15	Pretoria
Coetzer	Daniel Johannes	Bultfontein	Rustenburg	3758	19.1.15	Johannesburg
Coetzee	Johannes Phillipus	Koekoemoersfontein	Boshof	3848	19.1.15	Kimberley
Coetzee	Dirk Gustavus	Zoutpan	Bloemfontein	3858	19.1.15	Kimberley
Combrink	Jan Frederick	Steynsrust	Lindley	2992	19.1.15	Kimberley
Cronjé	John	Reitvlei	Lichtenburg	3859	19.1.15	Kimberley
Cronje	Pieter Arnoldus	Reitvlei	Lichtenburg	3860	19.1.15	Kimberley
Cronje	Johannes Daniel	Standvastigheid	Senekal	3911	21.1.15	Kimberley
Cronje	Phillipus	Standvastigheid	Senekal	3912	21.1.15	Kimberley
Cronje	Frederick Johannes Reinhout	Standvastigheid	Senekal	3915	21.1.15	Kimberley
Cronje	Hendrik Bernadus	Vetrivier Driif	Winburg	3940	21.1.15	Kimberley
Coetzee	Barend Jacobus	Bothmarust	Winburg	3960	22.1.15	Kimberley
Coetzee	Johannes Jacobus	L'rfbloem	Winburg	3964	22.1.15	Kimberley
Cronje	Lucas Johannes	Aarbeid	Villiers	3961	22.1.15	Kimberley
Cronje	Nicolaas Frans	Aarbeid	Villiers	3962	22.1.15	Kimberley
Cronje	Coenraad Lucas	Koelhoek	Harrismith	3822	6.2.15	Johannesburg
Dreyer	Thomas	Klipkuil	Womansstad	2733	20.1.15	Johannesburg
Dijk van	Marthinus Johannes	Disselboompan	Lichtenburg	3775	20.1.15	Johannesburg
Diedrichson	Wessel Christiaan	Die Draai	Standerton	3862	19.1.15	Kimberley
Dekker	Arie Cornelius	(No farm) Bronkhorst.	Pretoria	1838	6.2.15	Pretoria
Dorfberg	Andries Zacharias	Kromdraai	Lichtenburg	3810	19.1.15	Kimberley
Els	Hendrik Casper	Commissie Drift	Rustenburg	3744	19.1.15	Pretoria
Eksteen	Michael Johannes	(No Farm) Frankfort	Frankfort	3757	19.1.15	Johannesburg
Eksteen	Gert Jacobus	Theunissen	Winburg	3812	19.1.15	Kimberley
Erasmus	Willem Abot	Inzicht	Heilbron	3813	19.1.15	Kimberley
Erasmus	Johannes Jacobus	(No Farm) Winburg	Winburg	1936	19.1.15	Kimberley
Eden van	Daniel Johannes	Engelskuil	Vredefort	3276	19.1.15	Kimberley
Engel ¹ recht	Jan Joseph de Bruyn	Zooikraal	Lichtenburg	3857	19.1.15	Kimberley

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Eksteen	Jan Jacobus	Middelpan	Bloemfontein	3894	19.1.15	Kimberley
Els	Petrus Gerhardus	Middelkop	Winburg	3938	21.1.15	Kimberley
Engelbrecht	Ferdinand Karel	Zandrift	Villiers	3966	22.1.15	Kimberley
Els	Frederick Izak Hermanus	Middelkop	Winburg	3970	22.1.15	Kimberley
Els	Jan Christoffel	De La Rey	Winburg	3971	22.1.15	Kimberley
Els	Cornelis Wilhelmus	Rondepoort	Heilbron	3949	3.2.15	Kimberley
Ebersohn	Burgat W.G.	(No Farm) Lindley	Lindley	1693	21.1.15	Pretoria
Fourie	Petrus Jacobus	Vlakfontein 366	Frankfort	3713	21.1.15	Pretoria
Flint	Edward Augustus	(No Farm) Heilbron	Heilbron	555	19.1.15	Johannesburg
Ferreira	Johannes Theodorus	Paardenvlei	Hoopstad	3811	19.1.15	Kimberley
Furstenburg	Petrus Stephanus	Rondefontein	Bloemfontein	3040	19.1.15	Kimberley
Fritz	Gideon Francis	Rooigrand	Lichtenburg	3972	22.1.15	Kimberley
Fourie	Josephus	Maham	Frankfort	4021	22.1.15	Kimberley
Fourie	David Schalk	(No Farm) 360 Kerk St	Pretoria	1199	3.2.15	Kimberley
Fels	Fritz	360 Church St	Pretoria	980	3.2.15	Kimberley
Fourie	Jacob S.	Wolmaransstad Town	Wolmaransstad	4422	22.1.15	Kimberley
Grobler	Johannes Hendrick	Groothoek	Waterberg	3776	20.1.15	Johannesburg
Groningen	Fredrick	Rusfontein	Heilbron	1736	18.1.15	Johannesburg
Grundeling	Johannes Petrus	Waterkloof	Rustenburg	3777	20.1.15	Johannesburg
Graan van	Johannes Petrus	Zoutpan	Bloemfontein	3863	19.1.15	Kimberley
Griesel	Abraham Jacobus	Houtkop	Bloemfontein	3864	19.1.15	Kimberley
Griesel	Gerrit	Zoutpan	Bloemfontein	3865	19.1.15	Kimberley
Grobler	Cornelis Johannes	Reitvlei	Lichtenburg	3968	21.1.15	Kimberley
Grove	Matthys Cornelis	Mullersrust	Frankfort	4028	22.1.15	Kimberley
Geldenhuis	Cornelis Christoffel	Chalk Farm	Frankfort	4030	22.1.15	Kimberley
Greyling	Peter Ernst	Quaggasdrift	Pretoria	5005	3.2.15	Pretoria
Greyling	Gert Jacobus	Tygerskrantz	Heilbron	3181	3.2.15	Pretoria
Griesel	Gerhardus Stephanus	(Govt. Settlement)	Kopjes	2994	22.1.15	Kimberley
Griesel	Jan Abram Jacobus	Eleen	Hoopstad	2993	24.1.15	Kimberley
Hattingh	Christiaan	Leewkuil	Lichtenburg	3742	19.1.15	Pretoria
Heerden van	Jan Hendrik	Kaffirskraal	Klerksdorp	1419	19.1.15	Johannesburg

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Haarhoff	Hendrik Christoffel	Zoetvlakte	Kroonstad	3262	19.1.15	Kimberley
Hellmath	Julius Edward	Doornpan	Hoopstad	1674	19.1.15	Kimberley
Heidenrich	Izal Petrus	Zaaihoek	Bethlehem	3974	22.1.15	Kimberley
Hepburn	Willem Jacobus	Oakland	Villiers	3975	22.1.15	Kimberley
Herbst	Abraham Jacobus	Rietfontein	Villiers	3976	22.1.15	Kimberley
Herbst	Wessel Jacobus	Rietfontein	Villiers	3977	22.1.15	Kimberley
Human	Johannes Petrus	Palmietfontein	Winburg	1063	3.2.15	Kimberley
Human	Matheus Gerhardus	Doornrivier	Winburg	2440	22.1.15	Kimberley
Herbst	Matthys Johannes	Uitscot	Lichtenburg	4043	22.1.15	Kimberley
Huyser	Frederick Johannes	Kroanafontein	Lichtenburg	3819	6.2.15	Johannesburg
Helsweigen van	Mattheus Johannes	(No Farm) Frankfort	Frankfort	4003	10.2.15	Johannesburg
Habig	Frederick C.	Gerdehoop	Heilbron	3851	10.2.15	Kimberley
Hembold	Johannes	Zaaiplaats	Heilbron	1252	19.1.15	Tokai Conv.
Hoffmann	Louis	(No Farm) Greenlands	Heilbron	551	5.2.15	Kimberley
Jager de	Marthinus Willem	Welvaardt	Harrismith	3708	19.1.15	Pretoria
Jaardesveld van	Andries Sarle Marthinus	Trigaarstespoort	Pretoria	984	19.1.15	Pretoria
Jacobs	Stephanus Daniel	Stilfontein	Boshof	3852	19.1.15	Kimberley
Jacobs	Daniel Johannes Jacobus	Boschfontein	Vrede	3978	22.1.15	Kimberley
Jooste	Johannes Frederick	Voorspoed	Heilbron	3231	22.1.15	Kimberley
Jager de	Anthonie Phillipus Jacobus	Driekuil	Lichtenburg	4010	3.2.15	Kimberley
Jacobs	Petrus Johannes	Rooikoppies	Pretoria	5009	3.2.15	Pretoria
Jaarsveld van	Andries Sarel	Tigerspoort	Heilbron	984	15.1.15	Johannesburg
Joubert	Andries Johannes	Gistopfontein	Heilbron	3816	6.2.15	Johannesburg
Keet	Hendrik Christoff	Vriscgewaagd 170	Wolmaransstad	1793	21.1.15	Pretoria
Kleynhans	Nicolaas Everhardus	Rietspruit	Frankfort	3732	21.1.15	Pretoria
Kok de	Diederick	(No Farm) Frankfort	Frankfort	98	19.1.15	Johannesburg
Kaper	Simon	Gezina	Pretoria	184	19.1.15	Johannesburg
Keen	Barend Jacobus	Newlands	Johannesburg	3764	13.1.15	Johannesburg
Knipe	Willem Malherbe	Memel	Vrede	19	20.1.15	Johannesburg
Kraut	Joseph	(No Farm) Hoopstad	Hoopstad	3053	19.1.15	Kimberley
Kriek	Jan Frederick Olivier	Dankbaar	Senekal	2680	21.1.15	Kimberley

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Koekemoer	Johannes Phillipus Hendrik	Plessispruit	Kroonstad	3979	22.1.15	Kimberley
Krause	Jacobus Christiaan	Eerstegeluk	Winburg	3980	22.1.15	Kimberley
Kriek	Adoris Ernest	Rietfontein	Villiers	3981	22.1.15	Kimberley
Kruger	Abraham Johannes	Vaal Rivier	Villiers	3984	22.1.15	Kimberley
Koen	Frederick Johannes	Smaldeel	Frankfort	4022	22.1.15	Kimberley
Kruger	Hendrik Bernadus	Braamfontein	Frankfort	4038	22.1.15	Kimberley
Kok	Hermanus Jacobus	(No Farm) Frankfort	Frankfort	2407	4.2.15	Pretoria
Keet	Hendrik C.	Meliadora	Lichtenburg	1793	6.1.15	Kimberley
Kok	Hermanus Johannes	(No Farm) Frankfort	Frankfort	2407	4.2.15	Johannesburg
Kotze	Louis A	(No Farm) Marquard	Winburg	1856	19.1.15	Kimberley
Koen	Fred J.	Smaldeel	Frankfort	4022	19.1.15	Kimberley
Kriek	A.E.	Rietfontein	Villiers	3981	19.1.15	Kimberley
Kruger	C.J.	Vaal Rivier	Villiers	3985	19.1.15	Kimberley
Lourens	Joseph Johannes	Goedvoornitzicht	Lichtenburg	3703	3.2.15	Pretoria
Loggenberg	Marthinus Nicolaas	(No Farm) Lindley	Lindley	1689	19.1.15	Pretoria
Louw	Willem Petrus	(NO Farm) Lindley	Lindley	1692	19.1.15	Pretoria
Lange de	Cornelis Francois	(No Farm) Schweizer Reneke	Christiana	482	19.1.15	Kimberley
Lubbe	Andries Petrus	Lubbeshoek	Winburg	3827	19.1.15	Kimberley
Landman	Andries Daniel Cornelis	Zandvleidrft	Harrismith	2058	21.1.15	Kimberley
Landman	Lucas Wilhelmus	Zandvleidrft	Harrismith	2059	21.1.15	Kimberley
Liebenberg	Jan Johannes	Bulgrivier	Waterberg	3928	21.1.15	Kimberley
Lubbe	Hendrik	Grootdal	Heilbron	2311	21.1.15	Kimberley
Liebenberg	Jacobus Johannes	Weltevreden	Winburg	3987	22.1.15	Kimberley
Lange de	Johannes Jacobus	Bloemhof	Bloemhof	3814	22.1.15	Pretoria
Lubbe	Andries Petrus	Lubbeshoek	Winburg	3827	22.1.15	Kimberley
Lubbe	Willem G.	Rietfontein	Klerksdorp	2357	22.1.15	Pretoria
Liebenberg	Jan J.	Mamie Mal	Waterberg	3928	22.1.15	Kimberley
Lourens	Petrus J.	Goedvoornitzicht	Klerksdorp	3703	22.1.15	Kimberley
Merwe van der	Christian Jacobus	Bosfontein	Klerksdorp	2807	25.1.15	Pretoria
Merwe van der	Martin Johannes	Klipdrift 123	Pretoria	2787	19.1.15	Pretoria

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Mienie	Nicolaas Christiaan Pieter	Naude's Rust	Lindley	3727	21.1.15	Pretoria
Merwe van der	Francois Retief	(no Farm)	Lindley	1695	19.1.15	Pretoria
Myburgh	Sarel Johannes	Vaalbank	Lichtenburg	3759	19.1.15	Johannesburg
Ments	Thomas Ignatius	Cyphergat	Kroonstad	2147	20.1.15	Johannesburg
Merwe van der	Adriaan Lodewijk	Stiljontein	Lindley	3778	20.1.15	Johannesburg
Malherbe	Isaac Abraham	(No Farm) Winburg	Winburg	2599	3.2.15	Kimberley
Mans	Jacobus Johannes	Rietvlei	Lichtenburg	3936	21.1.15	Kimberley
Minnie	Christoffel Johannes	Frederickdraai	Kroonstad	3942	21.1.15	Kimberley
Maree	Johannes Lodewikus	Mareesrust	Heilbron	3943	21.1.15	Kimberley
Merwe van der	De Wald Johannes	Assvogelskrantz	Kroonstad	3988	22.1.15	Kimberley
Mey	Petrus Lapras	Grootvlei	Frankfort	4040	22.1.15	Kimberley
Malherbe	Jan Hendrik	Damdaal	Wolmaransstad	4011	3.1.15	Kimberley
Mynhardt	Johannes Tobias	Mount Helen	Marquard	4044	22.1.15	Kimberley
Malan	Sarel Francois	Basfontein	Rustenburg	2730	3.2.15	Pretoria
Munnuijke	Hendrik Nicolaas	Kaffirskraal 185	Klerksdorp	4423	19.1.15	Pretoria
Muller	Gert Adling	Bleskop	Vrede	3825	6.2.15	Johannesburg
Merwe van der	C.J.	Vaalbank	Lichtenburg	2807	28.1.15	Kimberley
Mienie	Rudolph J.	(No Farm) Lindley	Lindley	4425	19.1.15	Pretoria
Merwe van der	C.P.	(No Farm) Lindley	Lindley	2941	19.1.15	Pretoria
Merwe van der	J.D.	Hoogelan	Frankfort	4425	19.1.15	Kimberley
Morrison	Edward M.	(No Farm) Frankfort	Frankfort	3385	6.2.15	Kimberley
Meintjies	R.G.	Groenspruit	Smithfield	1152	15.1.15	Kimberley
Meyer	Petrus E.	Sedan	Reitz	4427	3.2.15	Kimberley
Merwe van der	Ernest A.L.	Stylefontein		4228	3.2.15	Kimberley
Naude	Johannes George	Diggings	Killarney	485	19.1.15	Pretoria
Naude	Robert Charles	Diggings	Killarney	485	19.1.15	Pretoria
Naude Johannes	Christiaan	Petrus Steyn	Lindley	3866	19.1.15	Kimberley
Naude	Schalk Willem	Machpella	Bethlehem	3890	3.2.15	Kimberley
Niekerk van	Lucas Wilhelmus	Rustfontein	Harrismith	2057	21.1.15	Kimberley
Nel	Christian Frederick	Welcom	Hoopstad	2472	21.1.15	Kimberley
Naude	Petrus Johannes	Schurwekop	Vredefort	1410	22.1.15	Kimberley
Niekerk van	Izak Abraham	Lynpan	Heilbron	4018	22.1.15	Kimberley
Nieuwoudt	George Sebastian	Sterkstroom	Potchefstroom	4037	22.1.15	Kimberley

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Niemand	Gert Johannes Jacobus	Burhersdorp	Lichtenburg	5016	3.2.15	Pretoria
Nel	Daniel	Barberspan	Lichtenburg	2667	16.1.15	Johannesburg
Oosthuizen	Hendrik Petrus	Sterkfontein	Frankfort	2399	19.1.15	Johannesburg
Oosthuizen	George Phillipus	(No Farm) Laingsburg	Laingsburg	16	3.2.15	Kimberley
Odendaal	Adriaan Francois	Roorand	Bethlehem	3923	21.1.15	Kimberley
Olivier	Ockert Johannes	(No Farm) Parys	Parys	4023	22.1.15	Kimberley
Oosthuizen	Jacobus Hendrik	(No Farm) Excelsior	Frankfort	2400	22.1.15	Pretoria
Otto	Christoffel Francois	Doornhoek	Marico	2124	21.1.15	Johannesburg
Olivier	Joshua Reynier	Buffelsvlei	Heilbron	4249	9.2.15	Pretoria
Otto	D.J.	Anderekaul	Frankfort	3279	5.2.15	Kimberley
Pienaar	Abel Daniel Petrus	Vaalbank 160	Lichtenburg	3057	3.2.15	Pretoria
Pretorius	Henning Petrus Nicolaas	Broederstroom	Pretoria	2314	19.1.15	Pretoria
Pretorius	Marthinus Jacobus	Wegegend	Pretoria	3712	19.1.15	Pretoria
Preez du	Alwyn Jacobus	Kaalplaats 317	Lichtenburg	1001	21.1.15	Pretoria
Pienaar	Phillipus Marthinus	Zoutpan	Bloemfontein	3867	19.1.15	Kimberley
Palm	Erasmus Jacobus	Paul Roux	Senekal	3741	19.1.15	Pretoria
Preez du	Lucas Albertus Theunis J.	Annieshome	Reitz	3784	20.1.15	Johannesburg
Pepler	Petrus Johannes Fourie	Liefdfontein	Bloemfontein	1108	19.1.15	Kimberley
Pieterse	Hendrik Jacobus	Doornefontein	Senekal	3873	19.1.15	Kimberley
Plessis du	Jacobus	Zoutpan	Bloemfontein	3874	19.1.15	Kimberley
Plessis du	Johannes Nicolaas	Zoutpans	Bloemfontein	87	19.1.15	Kimberley
Pitout	Lourens Nicolaas Jacobus	Oorsprongberg	Bethlehem	3889	3.2.15	Kimberley
Prinsloo	Gerhardus Johannes	Middelpunt	Bloemfontein	3894	19.1.15	Kimberley
Prinsloo	Christoffel Rudolph	Steyn's Rust	Lindley	3922	21.1.15	Kimberley
Prinsloo	Nicolaas Herkulas	Demakus	Reitz	3910	21.1.15	Kimberley
Pelser	Petrus Cornelius	Leopardsfontein	Senekal	3924	21.1.15	Kimberley
Potgieter	Frederick Johannes	Hekpoort	Krugersdorp	2114	21.1.15	Kimberley
Pienaar	Edward Theoties	Fraaiuitzicht	Kroonstad	3989	22.1.15	Kimberley
Pienaar	Petrus Jacobus Beukes	Palmietfontein	Winburg	3990	22.1.15	Kimberley
Pieterse	Johannes Boshof	Eindjeshoek	Senekal	3991	22.1.15	Kimberley
Plessis du	Pieter M.	(No Farm) Smithfield	Smithfield	3992	22.1.15	Kimberley
Potgieter	Johannes Theodorus	Dumielanden	Heilbron	3993	22.1.15	Kimberley

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Potgieter	Jan Hendrik	Uitval	Harrismith	3995	3.2.15	Kimberley
Pretorius	Johannes Christoffel	Kopjes	Kopjes	456	3.2.15	Kimberley
Pieterse	Mathys Gerhardus	Taaiboschspruit	Frankfort	4024	22.1.15	Kimberley
Pieterse	Hermanus	Middelkop	Harrismith	4031	22.1.15	Kimberley
Pretorius	Jacobus Johannes	Wolvefontein	Bloemfontein	4034	22.1.15	Kimberley
Plessis du	Abel Jacobus	Witkraal	Brandfort	4035	22.1.15	Kimberley
Plessis du	Petrus Cornelis	Witkraal	Bloemfontein	4036	22.1.15	Kimberley
Pieterse	Christian Rudolph De Wet	Middelkop	Harrismith	4012	3.1.15	Kimberley
Papenfus	Hendrik Frederick Struis	Witpoort	Lichtenburg	5004	3.2.15	Pretoria
Pistorius	George Frederick Thedor	Kaffirskraal	Rustenburg	2727	3.2.15	Pretoria
Pieterse	Bernadus Jacobus	Geelbeksvlei	Frankfort	4133	16.1.15	Johannesburg
Potgieter	Frank Johannes Jacobus	Hekpoort 122	Krugersdorp	196	16.1.15	Johannesburg
Plessis du	Christian Michael	Driehoek 309		4429	19.1.15	Pretoria
Pretorius	Wynand Johannes	Vaakfontein 69		4430	16.1.15	Johannesburg
Pieterse	Hermanus B.	Swartfontein	Lindley	4431	3.2.15	Kimberley
Pienaar	Willem Jacobus	Vaalhoek 160	Lichtenburg	4432	16.1.15	Johannesburg
Pretorius	H.S.	(No Farm) Reitz Town	Reitz	4433	3.2.15	Kimberley
Pelser	William C.	(No Farm) Lindley	Lindley	2833	19.1.15	Pretoria
Pansegrouw	J.J.	Windserton	Barkly W.	3064	19.1.15	Kimberley
Preez du	L. A. J. J.	Annieshome	Bethlehem	3784	19.1.15	Kimberley
Plessis du	R. J. N.	Twefontein	Harrismith	2208	22.1.15	Kimberley
Pienaar	P. J. S.	Klipfontein	Pretoria	2990	22.1.15	Kimberley
Pienaar	Johannes	(No Farm) Bloemhof	Bloemhof	4434	22.1.15	Pretoria
Rooyen van	Albertus Johannes	Boshof	Senekal	4019	22.1.15	Kimberley
Rooyan van	Andries Hendrik	Doornhoekwest	Marquard	4025	22.1.15	Kimberley
Rensburg van	Cornelis Johannes Janse	Rooikop	Frankfort	4013	3.2.15	Kimberley
Rensburg van	Helgard Janse	Rooikop	Frankfort	4014	3.2.15	Kimberley
Riekert	Lourens Johannes	Gemsbokspruit 161	Pretoria	1328	3.2.15	Pretoria
Roos	Johannes Jacobus	Krokodilepoort	Pretoria	5008	3.2.15	Pretoria
Roos	Cornelis Johannes	Krokodilepoort	Pretoria	2142	3.2.15	Pretoria
Roos	Phillippus Petrus	Krokodilepoort 411	Pretoria	2532	3.2.15	Pretoria
Rensburg van	Gert Hendrik Jansen	(No Farm) Frankfort	Frankfort	3545	10.2.15	Johannesburg

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Rossouw	Louis Petrus	Greenlands Station	Winburg	4015	22.1.15	Kimberley
Retief	Walter Daniel	Cijpherpan 72	Lichtenburg	3624	22.1.15	Pretoria
Rossouw	Guillamus Jacobus	(No Farm) Winburg T.	Winburg	5044	22.1.15	Kimberley
Riekert	Petrus J.	Rhenosterfontein	Pretoria	4084	22.1.15	Kimberley
Rooyen van	Johannes A.	Grasplats, Paul Roux	Senekal	4692	22.1.15	Kimberley
Rademeyer	Daniel J.F.	Elandsdoorn	Pretoria	1737	30.12.14	Kimberley
Rensburg van	P.J.	Paul Roux	Senekal	2938	22.1.15	Pretoria
Rossouw	Pieter Marthinus	Rooikoppies 44	Pretoria	3708	19.1.15	Pretoria
Rooyen van	Marthinus	Stoompomp	Senekal	3779	20.1.15	Johannesburg
Rossouw	Cornelis Grobbelaar	(No Farm) Winburg	Winburg	2852	3.2.15	Kimberley
Roux le	Daniel Hendrik	(No Farm) Laingsnek	Laingsnek	3809	3.2.15	Kimberley
Roux le	Comelis Jansen	Nagaski	Winburg	3803	3.2.15	Kimberley
Raath	Hendrik Nicolaas	Theunissen	Winburg	2322	19.1.15	Kimberley
Rensburg van	Daniel Hermanus	Eetval	Bloemfontein	3876	19.1.15	Kimberley
Rooyen van	Petrus Christian	Schuitfontein	Frankfort	3877	19.1.15	Kimberley
Rooyen van	Johannes Marthinus	Zoetpran	Bethlehem	2638	3.2.15	Kimberley
Rensburg van	Johannes Jacobus Janse	Witval	Bloemfontein	1662	21.1.15	Kimberley
Roodt	Petrus Johannes	Honingspruit	Bloemhof	3935	21.1.15	Kimberley
Reyneke	Daniel Casparus	Blydschap	Kroonstad	3933	21.1.15	Kimberley
Rensburg van	Frederick Johannes Janse	Diepfontein	Bethlehem	3983	22.1.15	Kimberley
Rooyen van	Cornelis Johannes	Roseveld	Winburg	3994	22.1.15	Kimberley
Rooyen van	Cornelis Johannes	Roseveld	Winburg	3994	22.1.15	Kimberley
Rooyen	Stephanus Christian	Grootvlei	Frankfort	3230	22.1.15	Kimberley
Roodt	Cornelis Johannes	Graspan	Heilbron	98	3.2.15	Kimberley
Rooyen van	Stephanus Christiaan	Brootvlei	Frankfort	3823	22.1.15	Kimberley
Steyn	Coenraad Christoffel W.	Botha's Drift	Kroonstad	3707	19.1.15	Pretoria
Stassen	Johannes Nicolaas	Biejesvlei	Lichtenburg	2845	19.1.15	Pretoria
Steenkamp	Andries Petrus	Broederstroom	Pretoria	1343	19.1.15	Pretoria
Scheepers	Jacob Meintjes	Enverwacht	Lindley	3717	21.1.15	Pretoria
Scheepers	Nicolaas Marthinus	Enverwacht	Lindley	3718	21.1.15	Pretoria
Scheepers	Petrus Johannes Naude	Enverwacht	Lindley	3724	21.1.15	Pretoria
Slabbert	Johannes Hendrik	Kalkspruit	Lichtenburg	3734	19.1.15	Pretoria

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Snyman	Sarel Jacobus	Vlakfontein	Lichtenburg	3760	19.1.15	Johannesburg
Straaten van	Jacobus Petrus Lodewikus	Grigeveld	Barkly West	1011	19.1.15	Kimberley
Schubach	George John	(No Farm) Parys	Parys	3031	19.1.15	Kimberley
Strijdom	Johannes Jacobus	Petrus Steyn	Lindley	3826	19.1.15	Kimberley
Strydom	Jacobus Petrus Lodewyk	Rotterdam	Barkly W.	1794	19.1.15	Kimberley
Swanepoel	Adriaan Jacobus	Rietfontein	Lichtenburg	2849	19.1.15	Kimberley
Smith	John	(No Farm) Harrismith	Harrismith	2672	3.2.15	Kimberley
Slabbert	Cornelis Johannes	Zoutpan	Bloemfontein	3896	19.1.15	Kimberley
Stepelberg	Hendrik Stephanus	Aroma	Winburg	3917	21.1.15	Kimberley
Stroh	George	Boomplaats	Vredefort	3919	21.1.15	Kimberley
Smit	Stephanus Johannes	Rietgat	Heilbron	2162	21.1.15	Kimberley
Smit	Christian Adnries	Reitgat	Heilbron	2161	21.1.15	Kimberley
Smit	Anthonia Christian Frederik	Goede Hoop	Heilbron	3248	21.1.15	Kimberley
Swart	Jacobus Nicolaas	Boschfontein	Vrede	4001	22.1.15	Kimberley
Steyn	Gert	Goede Hoop	Winburg	2321	3.2.15	Kimberley
Schoor van	Serfaas van Breda	Jonker	Bethlehem	2121	22.1.15	Kimberley
Sittert van	Jacobus Johannes	Uitzicht	Bethlehem	2534	3.2.15	Kimberley
Staden van	Daniel Petrus	Vleifontein	Rustenburg	2458	3.2.15	Kimberley
Schalkwyk van	Gert Jacobus	Klipfontein	Edenburg	4026	22.1.15	Kimberley
Scheepers	Johannes Stefanus	Zoutpan	Bloemfontein	4033	22.1.15	Kimberley
Swanepoel	Hendrik Albertus	Albert Silver Mine	Pretoria	4039	22.1.15	Kimberley
Spaanders	Coenraad Cornelis	Kopjes	Kopjes	4016	3.1.15	Kimberley
Swartz	Petrus Albertus	Vaalpoort	Harrismith	4042	3.2.15	Kimberley
Sitter van	Willem Jacobus	Rietkuil	Wolmaransstad	5003	3.2.15	Pretoria
Scholtz	Pieter Christiaan	Kaffirkraal	Rustenburg	2729	3.2.15	Pretoria
Stander	Marthinus Christoffel	Krokodilesdrift	Pretoria	1765	3.2.15	Pretoria
Scott	Andries Francois	Vaalkrantz	Winburg	4032	22.1.15	Kimberley
Terblanche	Abdries Bernadus Michael	Nooitverwacht 240	Lichtenburg	3705	3.2.15	Pretoria
Terblanche	Andries Bernadus Michael	Nooitverwacht 240	Lichtenburg	3709	19.1.15	Pretoria
Toit du	Johannes Cornelis	Bavianskrantz	Rustenburg	3780	20.1.15	Johannesburg
Troski	Johan Christian	(No Farm) Theunissen	Winburg	2323	19.1.15	Kimberley
Toit du	Charles	Elisabethville	Belgian Congo	3861	19.1.15	Kimberley
Taljaard	Johannes Nicolaas Cornelis	Vlaklaagte	Kroonstad	3925	21.1.15	Kimberley

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Toit du	Wessel Johannes	Mooiplaats	Winburg	3926	21.1.15	Kimberley
Tait	Jan Willem	De Rust	Smithfield	1400	22.1.15	Kimberley
Toit du	Johannes Petrus	Zwartkloof 325	Waterberg	3818	6.2.15	Johannesburg
Toit du	Johannes Marthinus	Deelpan 147	Kroonstad	4438	6.2.15	Johannesburg
Theron	Jacob Willem	Rietfontein	Wolmaransstad	4439	22.2.15	Kimberley
Villiers de	Petrus Stephanus	Vruchtgebruik	Frankfort	2446	4.2.15	Johannesburg
Visser	Petrus Johannes	Drogespruit	potchefstroom	1713	20.1.15	Johannesburg
Venter	Hendrik Gerhardus	Vlakuil	Vrededorp	3781	20.1.15	Johannesburg
Villiers de	Reuben	Waterkloof	Rustenburg	3782	20.1.15	Johannesburg
Venter	Jan Adriaan	(No Farm) Ventersburg	Ventersburg	3828	19.1.15	Kimberley
Venter	Stephanus	(No Farm) Ventersburg	Ventersburg	3829	19.1.15	Kimberley
Vorster	Schalk Willem	(No Farm) Warrenton	Kimberley	2523	19.1.15	Kimberley
Visser	Barend	Werkmetlust	Lichtenburg	2506	3.2.15	Kimberley
Volschenk	Abenier Johannes	Oaklands	Villiers	3995	22.1.15	Kimberley
Viljoen	Petrus Jacobus	Koen	Bloemfontein	1746	21.1.15	Kimberley
Volschenk	Cornelis Gabriel	Oaklands	Villiers	4000	22.1.15	Kimberley
Verster	Johan Philip	Memel	Vrede	4020	22.1.15	Kimberley
Venter	Cornelis Tobias	Stroomansloop	Ficksburg	4027	22.1.15	Kimberley
Venter	Stephanus Nicolaas	Mount Helen	Marquard	4044	22.1.15	Kimberley
Verster	Jacobus Petrus Johan	Good Hope	Senekal	4046	22.1.15	Kimberley
Verwy	Sybrand	Kameelpan	Bloemhof	2543	22.1.15	Kimberley
Volschenk	Theunis J.	Auckland	Villiers	4435	22.1.15	Kimberley
Venter	Tobias C.	Stroomansloop	Fouriesburg	4442	22.1.15	Kimberley
Villiers de	Jan	Bethlehem	Bethlehem	3823	6.2.15	J'burg Hospital
Vermaak	Cornelius Petrus	Tweefontein 811	Waterberg	3956	6.2.15	Johannesburg
Villiers de	Petrus Frederick	Winburg	Winburg	4443	22.1.15	Kimberley
Vergoethan	Petrus Barend Jacobus	Winburg	Winburg	1822	22.1.15	Kimberley
Witz	Frans Johannes	Groenplaats	Frankfort	3782	20.1.15	Johannesburg
Wyk van	Gerhardus Jacobus	Morokani, Schweizer	Christiana	3893	3.2.15	Kimberley
		Reneke				
Wyk van	Douw Lodewyk	Deelfontein	Bloemfontein	3904	19.1.15	Kimberley
Wyk van	Jacobus Herkulaas	Modderfontein	Bloemfontein	3905	19.1.15	Kimberley

<i>Surname</i>	<i>Christian Names</i>	<i>Name & No. of Farm</i>	<i>District</i>	<i>No. of Card</i>	<i>Date Released</i>	<i>Gaol</i>
Watt, van der	Cornelius Pieter Johannes J.	Van Wyks Rust	Hoopstad	3916	21.1.15	Kimberley
Wessels	Jurie Jacobus	Liedfontein	Bloemfontein	1508	21.1.15	Kimberley
Wet de	Jacobus Ignatius	Frankfort	Frankfort	3996	22.1.15	Kimberley
Wilkinson	Barend Jacobus	Vaal Rivier	Villiers	3997	22.1.15	Kimberley
Wyk van	Petrus Marthinus	Palmietfontein	Heilbron	3998	22.1.15	Kimberley
Wet de	Johannes Marthinus	Paardenplaats	Harrismith	3957	3.2.15	Kimberley
Wyk van	Christiaan Rudolph	Welbekend	Vredefort	3958	3.2.15	Kimberley
Weltman	Willem Hendrik Jacobus	Kransdrift	Hoopstad	4017	3.2.15	Kimberley
Walt van der	Barend Hendrik	Rietvlei	Winburg	2578	3.2.15	Pretoria
Wyk van	Stephanus Johannes	Zoutspansdrift	Rustenburg	2501	6.2.15	Tokai
Walt van der	Jacobus Casper	Kaalpan	Winburg	2612	22.1.15	Kimberley
Wyk van	F.M.	Palmietkuil	Bethlehem	4444	22.1.15	Kimberley
Wepener	Johann F.	Johannesburg	Johannesburg	577	12.1.15	Johannesburg
Walt van der	M.A.	Bartsap	Barkly W.	5047	19.1.15	Kimberley
Walt van der	Isaac J.	Hartebeestfontein	Krugersdorp	2134	10.2.15	Johannesburg
Wepener	Jan van der Merwe	Harrismith	Harrismith	4446	10.2.15	Johannesburg
Zijl van	Christoffel Johannes	Clarens	Bethlehem	2649	20.1.15	Johannesburg
Zijl van	Renier Willem	Vluskraal	Wolmaransstad	3765	23.1.15	Johannesburg
Zyl van	Jan Christoffel	Wonderhoek	Bethlehem	3999	22.1.15	Kimberley
Zyl van	Nicolaas Johannes	Driefontein	Harrismith	4047	22.1.15	Kimberley
Zyl van	August Renie Willem	Wolmaransstad	Wolmaransstad	4447	22.1.15	Johannesburg

GENOOTSKAP OUD-PRETORIA -- SOCIETY OLD PRETORIA JAARVERSLAG / ANNUAL REPORT 1980-1981

As chairman of the Society, it gives me great pleasure to present my annual report to you.

The year 1980-1981 was a fruitful year for your Society. As in the past, the Committee left no stone untouched to keep your Society in the picture and make its influence felt in living up to the aims, as set out in the constitution.

1. Management Committee

The following members served on the Committee:

Chairman	– Dr C.J.P. Jooste
Vice-Chairman	– Dr N.A. Coetzee
Treasurer	– Mr A Jansen
Secretary	– Mrs M.C. Willmer
Assistant Secretary	– Miss E. Wellman
Editor	– Dr N.A. Coetzee
Members	– Mrs M. Andrews (Tours*)
	– Prof. F.J. du Toit Spies (Graves)
	– Mr C.F.T. Hendrikz (School Gardens)
	– Mr W. Punt (Vigilance)
	– Mr M. Emms
	– Mr J.A. Ebersohn
	– Mr J.F.J. van Rensburg
	– The Mayor (Ex Officio)

(* Denotes specific activities for which members were responsible)

Die komitee het gereeld die eerste Maandag van die maand vergader, met die uitsondering van die vakansiemaande. Vergaderings is in die wintermaande aan huis van mnr & mev. Andrews gehou, waar ons voor 'n heerlike gloeiende kaggelvuur ons werksaamhede kon voortsit. Ons harlike dank aan hierdie egpaar vir die beskikbaarstelling van hulle huis en veral vir mev. Andrews vir die heerlike tee en tuisgebakte geregte.

Gedurende die ander maande was mnr. Emms vriendelik om ons uit te nooi om ons vergaderings in die auditorium van die poskantoor museum, waarvan hy die Direkteur is, te hou. Mej. Wellman het ons telkens op heerlike versings trakteeer – ook aan hierdie twee persone ons opregte dank en waardering.

It was a very happy committee and our deliberations always took place in an excellent spirit and on a high level. If one looks at the attendance at these

meetings, one is indeed thankful for the enthusiasm shown by every member. As chairman it was a pleasure working with such a committee – my sincerest thanks to each and every member for his/her loyal support.

2. Tours

Once again we must thank and congratulate our members, Mr & Mrs Andrews responsible for organizing the tours for our members with the excellent work done.

The tour programme for the period 1980–1981 can be summarised as follows:

1980 –	May	–	Pretoria – Southern area
	June	–	Hartbeespoortdam and surroundings
	July	–	Rustenburg and Boekenhoutfontein
	August	–	Cullinan
	September	–	Johannesburg
	October	–	Krugersdorp
	November	–	Pretoria
1981	February	–	Middelburg
	March	–	Krugersdorp
	April	–	Western Transvaal

The number of participants totalled approximately 700.

These tours have become the highlight of our annual activities due to the enthusiasm and hard work of the responsible couple. Each and every tour was a wonderful success and experience.

3. Skooltuinekomspeisie vir Laerskole

Vanjaar het 14 skole aan die kompetisie deelgeneem. Dis tog jammer dat die skoolhoofde van Pretoria nie beseft dat opvoeding deur deelname versterk kan word nie. Hoe word die liefde vir ons omgewing, bome, plante ens. gekweek?

Die uitslag van die kompetisie was soos volg:

- 1ste Voortrekker-Eeufees
- 2de Die Poort
- 3de Monument Park
- 4de Rachel de Beer

Ons opregte dank en waardering aan mnr Hendrikz wat die kompetisie georganiseer het en mnr Engelbrecht, Senior Lektor (Tuinbou) Technikon Pretoria, wat as beoordelaar opgetree het.

4. Pretoriana

Ons ou steunpilaar, dr N.A. Coetzee, het gesorg dat ons weer pragtige uitgawes van *Pretoriana* ontvang. 'n Mens wonder hoeveel werklik besef hoeveel werk hierdie gesogte publikasie verg. Alle persone wat in die geskiedenis van Pretoria belangstel, sien elke jaar naarsstiglik uit na die verskyning van hierdie waardevolle publikasie van die Genootskap.

Baie dankie dr. Coetzee vir die onvermoeide ywer wat u aan die dag lê.

5 News Letter

What a pleasure it is to open one's mail and find the News Letter of our Society. I have often wondered whether Mr Andrews ever sleeps!

We are so grateful to have an enthusiast like Mr Andrews who practically runs a one-man show as far as this publication is concerned. A few of our members have contributed this year, but I'm sure there are many more who have interesting information they could pass on to others.

Thank you Mr Andrews

6. Grafte

Professor Spies het steeds 'n wakende oog gehou oor hierdie faset en alhoewel daar nie veel opgeduik het wat die daadwerklike optrede van die Bestuur geverg het nie, was ons gelukkig om te weet dat hierdie saak die nodige aandag geniet.

7. Plekname

Prof. Spies het ons ook op die komitee vir plekname van die stadsraad verteenwoordig, waar hy waardevolle werk gedoen het. Baie dankie Prof. Spies!

8. Waaksaamheid

Die stryd om die Wes-fasade is verby, maar nou moet ons skouer aan die wiel sit en ons woord hou om te help met die benutting van hierdie geboue. Ook die herstrukturering van Kerkplein geniet ons aandag. Die man Willem Punt — 'a chip of the old block' — is altyd bedrywig en lewer nog steeds 'n belangrike bydrae.

Tans geniet die Lewis & Marksgebou, sowel as die Kynoch geboutjie die aandag. Kom ons werk almal saam en red ook hierdie erfenis van die stootskrapers.

Dankie mnr Punt.

9. Argief

Mnr van Rensburg het waardevolle werk op hierdie gebied gelewer, waarvoor ons hom dank.

Algemeen

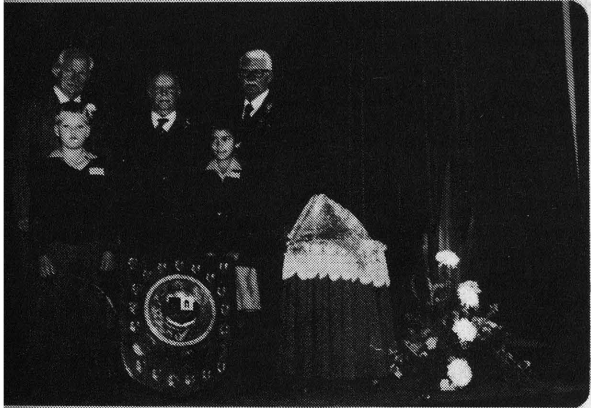
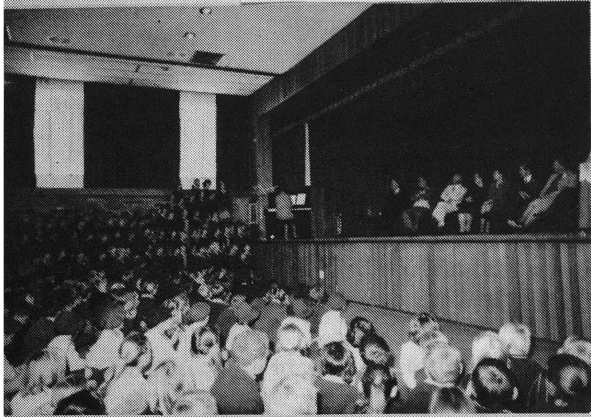
'n Paar algemene sake wat ons graag wil noem is:

1. Die Gesondheidsafdeling van die Stadsraad het ook na etlike jare besef dat dit nodig is om ons Genootskap se hulp in te roep i.v.m. aansoeke wat ontvang word vir die sloping van woonhuise.
2. Die deure van die ou Gevangenis in Potgieterstraat, wat gesloop is, is deur die Departement Gevangeniswese aan die Genootskap geskenk vir bewaring.
3. Die hekke van die ou Markgebou, wat op die terrein was waarop die nuwe Staatsteater gebou is, is nog seek. As enige van ons lede ons op die spoor kan bring, sal ons dit baie waardeer.
4. Die Genootskap het 'n prominente rol gespeel in die Stigtersdagverrigtinge van Pretoria deur 'n luisterryke program by die Pretoriusstandbeelde voor die Stadhuis aan te bied.
5. 'n Baie indrukwekkende funksie is in Burgerspark gehou om die geboortedag van Koningin Wilhelmina te herdenk.
6. A film evening was organized in Didactica building. After a speech by Dr Punt Mr Emms entertained the audience with a slide show. The attendance was exceptionally good.
7. Membership increased by at least a hundred during the past year.

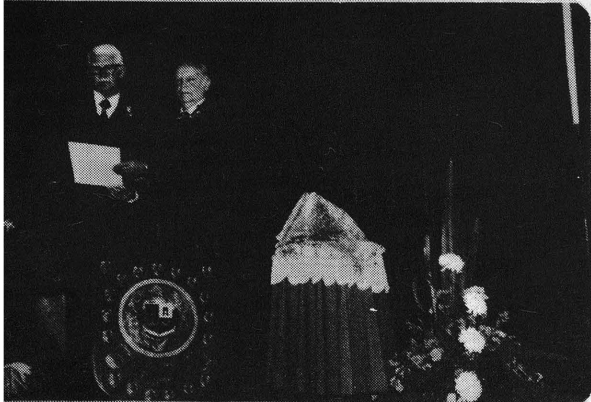
Hierdie verslag is 'n bewys van die groot taak wat u Genootskap verrig. Sonder die entoesiasme en harde werk van die bestuurslede en die daadwerklike ondersteuning van al die lede sou die sukses wat behaal is, nie moontlik gewees het nie. Daarom wil ek my opregte dank aan alle lede van die Genootskap betuig. Dit was 'n voorreg om vir nog 'n jaar as voorsitter van die Genootskap Oud-Pretoria te kon optree.

CORRIE JOOSTE (DR)
VOORSITTER

Oorhandiging van die Genootskap Oud-Pretoria Tuinbou-Kompetisie (1980) vir Pretoriase Laerskole se Skild aan die Voortrekker-Eatfees Laerskool, Pretoria-Noord op 25 Junie 1981.

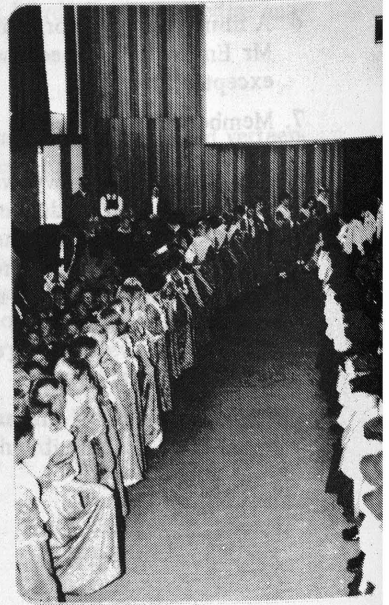
Dr N.A. Coetzee oorhandig die skild aan die skoolleerlinge

Dr N.A. Coetzee oorhandig eerste prys 1980 aan die Skoolhoof, mnr LCB Breytenbach

Mnr HJA Moore plant in Geelhoutboom

Erewag om gaste te vereer.

Genootskap Oud-Pretoria
(Gestig: 22 Maart 1948)

Ons doel: Om te waak oor die
geskiedenis van ons stad en distrik

Old Pretoria Society
(Founded: 22 March 1948)

Our aim: To preserve the past for
the future of our city and district

BESTUUR / EXECUTIVE COMMITTEE

Voorsitter
Chairman
Dr C.J.P. Jooste
p/a Teknikon, Kerkstraat-oo
Pretoria
H: 70-5600 W: 48-3811

Onder voorsitter
Vice-Chairman
Dr N.A. Coetzee
Julius Jeppestraat 246
Waterkloof, Pretoria 0181
H: 46-3142 W: 26-9971 x 268

Sekretaresse
Secretary
Mev. M.C. Willmer Mrs
Buffelsweg 25
Rietondale, Pretoria
H: 70-3052 W: 43-9111/3734

Penningmeester
Mnr A. Jansen Mr
Posbus 4063
Pretoria 0001
H: 47-5838 W: 70-6456/70-8992

Argivaris
Archivist
Mnr J.F. Janse van Rensburg Mr
Posbus 3300, Pretoria
v.d. Merwerylaan 101, Silverton
H: 86-5601 W: 3-3128

Redakteur Pretoriana
Editor Pretoriana
Dr N.A. Coetzee
Julius Jeppestraat 246
Waterkloof 0181

VERTEENWOORDIGERS STADSRAAD REPRESENTATIVES CITY COUNCIL

Councillor/Raadslid genomineerde Burgemeester/Mayor
Councillor/Raadslid S.D. Venter

BYKOMENDE LEDE OTHER MEMBERS

Mnr/Mr T.E. Andrews & Mev./Mrs M. Andrews
Douglasstraat 41, Colbyn 0083
H: 43-6250
NUUSBRIEF, TOERE

Mnr/Mr M. Emms
Posbus 1522 Pretoria
W: 419-1052
FUNKSIES

Mnr/Mr W.J. Punt
Posbus 27090, Sunnyside
Pretoria 0132
H: 78-4886 W: 41-4311/119
PLEKNAME

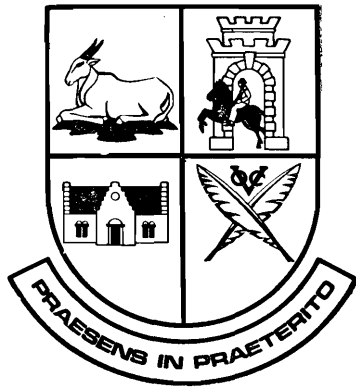
Mnr/Mr A.J.B. Cilliers
Maririlaan, Val de Grace
86-81-27

Dr F.J. du Toit Spies
Dougallstraat 191
Muckleneuk, Pretoria 0002
H: 44-9254
NAVORSING, GRAFTE

Mnr/Mr C.F.T. Hendrikz
Posbus 3280, Pretoria
H: 57-3938
SKOOLTUINE

Mej./Miss B.C. Steenekamp
Kritzingerstraat 254
Meyerspark
Tel. 53-3518
ASSISTENT SEKRETARESSE

Mnr/Mr Deon Jooste
Posbus 1743
Pretoria

VICTORIA DRUKKERY